

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Лесі Українки

Ірина Брушневська, Юлія Рібцун

***Психолого-педагогічна
підтримка дітей п'ятого року
життя із лексико-граматичними
труднощами***

***Навчально-методичний посібник
для роботи з дітьми із порушеннями мовлення***

Луцьк
2023

УДК 376-056.264-053.4"465*05":[376.016:811.161.2'342]

Б89

*Надано гриф «Рекомендовано» та
рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 13 від 30.11.2023 р.).*

Рецензенти:

Мартинюк Тетяна Анатоліївна – доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського
національного університету імені Лесі Українки;

Король Іванна Володимирівна – вихователь-методист, вчитель-
логопед вищої категорії комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад
№ 28 компенсуючого типу (спеціальний) для дітей з вадами розвитку Луцької
міської ради.

Брушневська І. М., Рібцун Ю. В.

Б89

Психолого-педагогічна підтримка дітей п'ятого року життя
із лексико-граматичними труднощами : навч.-метод. посіб. для
роботи з дітьми із порушеннями мовлення / І. М. Брушневська,
Ю. В. Рібцун. Луцьк 2023. 240 с.

ISBN 978-966-191-235-8

У навчально-методичному посібнику репрезентовано методику діагностики та
формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей
дошкільного віку, спрямовану на виявлення дефіцитарних та збережених ланок і
рівнів психічної діяльності, визначення актуального рівня мовленнєвого
розвитку, психолого-педагогічну підтримку дітей п'ятого року життя із лексико-
граматичними труднощами.

Для вчителів-логопедів, дефектологів, практичних психологів, вихователів
закладів дошкільної освіти, працівників інклюзивно-ресурсних, навчально-
реабілітаційних центрів

УДК 376-056.264-053.4"465*05":[376.016:811.161.2'342]

ISBN 978-966-191-235-8

© Брушневська І. М.,
Рібцун Ю. В., 2023

Зміст

Вступ.....	4
РОЗДІЛ 1. Загальний недорозвиток мовлення у дітей	
1.1. Лінгвістичний і комунікативний компоненти мовленнєвої діяльності.....	6
1.2. Поняття загального недорозвитку мовлення	14
1.3. Психолого-педагогічний портрет дошкільника п'ятого року життя за умов типового розвитку.....	21
РОЗДІЛ 2. Діагностична робота в системі логокорекції з дітьми із загальним недорозвитком мовлення	
2.1. Поняття діагностичної роботи	27
2.2. Діагностичний комплекс вивчення комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення	32
2.2.1. Діагностика пізнавального розвитку	33
2.2.2. Діагностика мовленнєвого розвитку	66
РОЗДІЛ 3. Методика формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення	
3.1. Загальні аспекти корекційно-розвивального впливу...	
3.2. Програма корекційного навчання.....	
Висновки.....	117
Список рекомендованої літератури	119

Вступ

Мовленнєва компетентність, відповідно до Базового компонента дошкільної освіти України, виступає як інтегрована характеристика розвитку дошкільника й передбачає сформованість мовної та мовленнєвої складових, що забезпечує наявність якісного інструментарію і вмінь використовувати його з метою комунікації. Потреби в пізнанні, комунікації та самореалізації дошкільника спонукають його до активного засвоєння мовлення. Саме мовленнєва діяльність у дошкільному віці є підґрунтям формування інтелектуального потенціалу, підвищення пізнавальної активності, якісного розширення світогляду, стимулювання та збагачення комунікативних навичок. Важливість комунікативних навичок полягає в налагодженні продуктивної діалогової взаємодії з метою адаптації до повноцінного соціокультурного життя.

Особливої актуальності ці твердження набувають стосовно дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями мовленнєвого розвитку. Сучасні тенденції дослідження загального недорозвитку мовлення (ЗНМ) у дітей дошкільного віку неможливі без розуміння та використання інтеграції психологічних, психолінгвістичних і нейропсихологічних підходів до визначення патологічних механізмів та структури цієї форми мовленнєвого дизонтогенезу. Структура комунікативної взаємодії дітей із ЗНМ має специфічні особливості, зумовлені співвідношенням мовленнєвих і немовленнєвих компонентів у структурі мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Формування саме цієї ланки мовленнєвої діяльності викликає найбільше труднощів у процесі реалізації корекційно-розвивальної роботи з дітьми із порушеннями мовлення. Одна з причин – відсутність методик діагностики сформованості комунікативного компонента мовленнєвої діяльності у дітей

дошкільного віку.

З огляду на значущість комунікативного компонента в цілісному формуванні мовленнєвої діяльності, з опорою на його психологічну структуру, зважаючи на наукові положення щодо складної багатоаспектної взаємодії пізнавальних і мовленнєвих функцій та операцій, на основі аналізу існуючих методик пізнавального та мовленнєвого розвитку дошкільників, з урахуванням структури мовленнєвого дефекту при загальному недорозвитку мовлення, нами було теоретично обґрунтовано, розроблено та апробовано діагностичний комплекс вивчення комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення. Він спрямований на виявлення дефіцитарних і збережених ланок та рівнів психічної діяльності, визначення актуального рівня мовленнєвого розвитку, навичок ймовірного прогнозування на невербальному і вербальному рівнях.

Запропоновані завдання є актуальними для дітей із загальним недорозвитком мовлення (третій рівень мовленнєвого розвитку), однак можуть бути адаптовані і для інших категорій дітей з особливими освітніми потребами.

Розділ 1

Загальний недорозвиток мовлення у дітей

1.1. Лінгвістичний і комунікативний компоненти мовленнєвої діяльності

Проблема формування та розвитку мовленнєвої діяльності дітей є достатньо дослідженою в різних галузях наукового пізнання. Зокрема своєрідність перебігу мовленнєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами досліджувала ціла плеяда вчених (Н. Бабич, Н. Базима, І. Брушневська, І. Гудим, Е. Данілавичюте, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Конопляста, З. Ленів, Є. Линдіна, А. Маркова, І. Мартиненко, І. Омельченко, Н. Пахомова, О. Проскурняк, Ю. Рібцун, Є. Соботович, І. Сухіна, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, В. Шевченко, М. Шеремет та ін.).

Мовлення – це продукт мовленнєвої діяльності особистості. **Мовленнєва діяльність** – це сукупність психофізіологічних дій організму людини, які спрямовуються на сприймання і розуміння мовлення або породження його в усній чи писемній формі. Вона є складнофункціональним двостороннім процесом, який характеризують багатозначність, багаторівнева структура, мобільність та зв'язок з усіма іншими психічними функціями. Її структура включає в себе сукупність умінь, операцій, навичок, які поступово формуються в процесі розвитку і позитивно впливають

на процес засвоєння мови, сприяють її використанню з метою спілкування.

Здійснення мовленнєвої діяльності на всіх фазах (рівнях) її реалізації забезпечується низкою складних психологічних механізмів. У працях І. Зимньої представлено цілісну наукову концепцію, згідно з якою *основними психологічними механізмами мовленнєвої діяльності є*: механізм осмислення, мнемічної організації мовленнєвої діяльності (насамперед – механізм мовленнєвої пам'яті), а також механізм випереджувального аналізу і синтезу мовлення (механізм мовленнєвого прогнозування або прогнозування мовлення) [8, с. 38; 11, с. 16].

Вагомим теоретичним підґрунтям багатьох наукових розробок став розгляд із психолінгвістичних позицій поняття мовленнєвої діяльності та психологічних механізмів, що лежать в основі його формування, запропонований Є. Соботович [24, с. 7–35].

Згідно з ним, формування та функціонування мовленнєвої системи дитини на всіх її рівнях ґрунтується на *взаємодії* двох груп механізмів: *загальнофункціональних і специфічно мовленнєвих*. Першу групу механізмів репрезентують:

- мисленнєві операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації, аналогії;
- довільна пам'ять зорової та слухової модальностей;
- процеси довільної уваги (обсяг, стійкість, розподіл, переключення, продуктивність).

До складу другої групи механізмів входять *сукцесивний та симультанний аналіз і синтез*.

Такий підхід розкриває психологічні механізми розвитку мовлення дитини (у фонологічній, лексичній, граматичній ланках) в умовах онтогенезу та дизонтогенезу. Це дало змогу не лише визначити структуру мовленнєвих

порушень, але й по-новому підійти до вирішення проблем пошуку ефективних і раціональних шляхів корекції та запобігання можливим порушенням мовленнєвого розвитку дітей.

У своїх дослідженнях Є. Соботович акцентує увагу безпосередньо на мові та мовленні – двох ланках мовленнєвої діяльності [23, с. 23]. Вони входять у структуру мовленнєвої діяльності як внутрішні засоби (мова) і способи (мовлення) її реалізації. Науковець виділила *лінгвістичний та комунікативний компоненти мовленнєвої діяльності*, тобто мовлення в ній розглядається як двосторонній процес, спрямований як на засвоєння, так і на використання мови в актах комунікації (говоріння, сприймання мовлення, читання, письмо), а також визначено типи мовленнєвої компетенції, їхні зміст і психологічну структуру.

Відповідно до концепції, запропонованої Є. Соботович, *лінгвістичний компонент мовленнєвої діяльності* спрямований на засвоєння мови, а комунікативний – на її використання в актах комунікації. Є. Соботович у своїх дослідженнях зазначала, що розглядати лінгвістичний компонент мовленнєвої діяльності можна як певний обсяг мовних знань, мовну компетенцію, яка формується в процесі оволодіння мовою та без якої володіння нею неможливе. Згідно з ученням Є. Соботович, лінгвістичний компонент мовленнєвої діяльності спрямований на засвоєння дитиною мови і включає в себе [23, с. 32]:

- розуміння мовлення;
- фонетико-фонематичну складову;
- лексико-граматичну складову;
- зв'язне мовлення (див. рис. 1).

Без достатнього розвитку та оволодіння цими складовими оволодіння мовленням неможливе.

Розуміння мовлення, або “сміслові сприймання мовлення”, є базисною передумовою процесу спілкування. Його складовими є сприймання звуків мовлення (фонем), впізнавання слів, розуміння значень слів, відношень між словами, фраз і змісту зверненого мовлення. В онтогенезі розвиток розуміння є первинним відносно появи активного мовлення у дитини.

Рис. 1. Теоретична модель структури мовленнєвої діяльності

До складу фонетико-фонематичної складової мовленнєвої діяльності належать фонематичні процеси, стан звуковимови, складова структура слів, сформованість просодичних компонентів, слуховий контроль. В основі розвитку зв'язного мовлення лежить достатнє володіння словником, граматичною будовою мовлення, уміння встановлювати логічні зв'язки між частинами комунікативного повідомлення.

Повноцінне формування лінгвістичного компонента мовленнєвої діяльності дітей є традиційно пріоритетним у системі дошкільної освіти України, про що свідчить наявне програмно-методичне забезпечення. Однак оволодіння тільки лінгвістичним компонентом мовленнєвої діяльності навіть у повному обсязі не дозволить використовувати особливості мови як цілісної системи. Тому Є. Соботович виділяє і другий компонент мовленнєвої діяльності, який необхідний для спілкування, – комунікативний.

Комунікативний компонент у мовленнєвій діяльності – реалізація комунікативної функції мовлення в процесі вербального спілкування, що означає використання суб'єктом мови як засобу передачі і засвоєння суспільно-історичного досвіду, встановлення комунікації, планування своїх дій.

Згідно з дослідженнями Є. Соботович, необхідною умовою оволодіння комунікативним компонентом є формування дій породження та розуміння мовленнєвого висловлювання.

Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності являє собою *процес утримання складної багатоопераційної структури мовленнєвих дій*, куди входять операції:

- випереджувального синтезу (ймовірного прогнозування);
- аналізу і контролю (самоконтролю) на різних рівнях.

Здійснення комунікативної діяльності неможливе без достатньої сформованості *операцій аналізу та контролю (самоконтролю)* у дітей. Питання вивчення основних закономірностей, послідовності та поетапності становлення самоконтролю мовленнєвої діяльності в онтогенезі відображено в працях нейрофізіологів, психологів, нейропсихологів, психолінгвістів, педагогів. Специфікою самоконтролю є не тільки чітке знання зразка дії, але й контроль послідовності власних дій, їхньої якісної сторони, звернення до способу дій або правила в процесі засвоєння нових умінь і навичок.

Окремі науковці (Т. Баранов, Е. Данілавічюте, З. Пригода, Ю. Рібцун, І. Сотова, В. Тищенко та ін.) вивчали саме мовленнєвий самоконтроль, довівши у своїх дослідженнях, що недостатня сформованість самоконтролю мовленнєвої діяльності дітей є одним із факторів, що негативно впливає як на стан усного, так і писемного мовлення. Це проявляється в зниженій мотивації до вербальних видів діяльності, у недостатності аналізу, осмисленості, сприймання еталона, у труднощах збереження програми дій до завершення завдання.

У мовленнєвій діяльності дітей, як зазначає І. Зимня, одним із ключових є “двоплановий” механізм випереджувального відображення, який по-різному проявляється в рецепції та продукції [9, с. 106–116]. Вчені акцентують увагу на тому, що в рецепції випереджувальне відображення проявляється в процесі ймовірного прогнозування, у продукції – випереджувального синтезу [8, с. 81–124].

Передбачення наступної дії об’єднує процеси сприймання та реалізації мовлення. *Механізм випереджувального синтезу* є своєрідним регулятором специфіки побудови структурних компонентів мовних одиниць. Він поширюється на всі комунікативні елементи (склад,

слово, фразу, речення), впливаючи на способи їхнього поєднання.

Механізм ймовірного прогнозування в мовленнєвій діяльності – це передбачення майбутнього граматично, лексично та синтаксично правильно оформленого висловлювання, що ґрунтується на ймовірнісній структурі раніше набутого досвіду [25, с. 14].

Ймовірне прогнозування має дворівневу структуру:

- 1) рівень змістових гіпотез: передбачення ходу розгортання комунікативного повідомлення, розвиток змістових зв'язків;
- 2) рівень вербальних гіпотез: передбачення конкретної реалізації (вербалізації) вказаних змістових зв'язків [10, с. 15].

Тобто в процесі розгортання комунікативного повідомлення відбувається синхронне прогнозування його змісту і вербальної форми.

Розвиток прогнозування пов'язаний не лише з мовною підготовкою дошкільників, а й з їхнім життєвим досвідом, здатністю переносити навички і вміння, сформовані в рідній мові, на різноманітні комунікативні ситуації.

Однією з причин незначної динаміки в становленні ймовірного прогнозування є *вкрай складний механізм прогнозування*. Для правильного виконання завдання дитина повинна зрозуміти сенс попередньої частини слова або речення, пропуску, проаналізувати граматичні вимоги до пропущеної частини; витягнути з довготривалої пам'яті мовні елементи, смислова сполучуваність яких із цим контекстом найбільш вірогідна; граматично впорядкувати ці елементи та включити в граматичну схему.

Ці операції передбачають:

- наявність певного словникового запасу;

- сформованість лексичних умінь, пов'язаних із поєднанням мовних елементів;
- сформованість уміння розуміти простий текст;
- володіння основними граматичними структурами мови для побудови висловлювання.

На основі аналізу лінгвістичної, психологічної та педагогічної літератури ми розробили власну **класифікацію ймовірного прогнозування** в мовленнєвій діяльності:

1. Невербальне:

- а) зорове; б) слухове; в) рухове; г) граматичне; д) складове; е) лексичне; є) морфологічне; ж) синтаксичне.

2. Вербальне:

- а) фонологічне; б) фонетичне; в) складове; г) лексичне; д) морфологічне; е) граматичне; є) синтаксичне.

Запропонована класифікація передбачає вивчення операцій ймовірного прогнозування на невербальному і вербальному рівнях у всіх складових мовленнєвої діяльності.

Однак аналіз сформованості складових лінгвістичного та комунікативного компонентів мовленнєвої діяльності у дітей, які мають порушення мовлення, дозволяє констатувати специфічні особливості їхнього формування і використання на різних рівнях мовленнєвого розвитку. Недостатня сформованість ключових ланок має взаємообумовлений та взаємопроникний характер, зумовлюючи труднощі формування пізнавально-комунікативної діяльності. Саме тому формування і застосування складових мовленнєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами потребує системного вивчення та діагностування.

1.2. Поняття загального недорозвитку мовлення

Одним із найпоширеніших порушень психофізичного розвитку серед дітей дошкільного віку є загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ).

На сучасному етапі подальшим дослідженням проблематики загального недорозвитку мовлення у дошкільників займаються науковці Н. Базима, Е. Данілавічюте, В. Ільяна, С. Конопляста, З. Ленів, І. Марченко, З. Мартинюк, Н. Пахомова, Ю. Рібцун, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін.

Ю. Рібцун запропонувала до вживання сучасне трактування терміна загальний недорозвиток мовлення з позицій психолінгвістики: **“Загальний недорозвиток мовлення** – це складне мовленнєве порушення, що проявляється у недостатній чи повній несформованості всіх складових мовленнєвої діяльності (фонетико-фонематичної, лексичної, граматичної) на імпресивному та/чи експресивному рівні, а також тих функцій та операцій, які забезпечують засвоєння мови (зокрема, мисленнєвих функцій і операцій, функцій сприймання, уваги, пам’яті та контролю різних модальностей), внаслідок дії шкідливих екзогенних і/чи ендогенних факторів на різних етапах розвитку (пренатальному, натальному, постнатальному)” [16, с. 3].

Недорозвиток мовлення має різне походження та структуру. До загального недорозвитку мовлення призводять різні несприятливі впливи як у пренатальному розвитку (інфекції під час вагітності, токсікози, несумісність крові за резус-фактором або груповою належністю крові, захворювання центральної нервової системи (ЦНС), вживання матір’ю алкоголю, нікотину, наркотичних засобів), так і в натальному (родова травма, асфіксія, моз-

кові крововиливи, гематоми), також сюди належать травми голови дитини в ранньому віці. На ці та інші причини (екзогенні, ендогенні фактори) вказують у своїх дослідженнях Ю. Рібцун Л. Рожкова, О. Романенко та ін. [20, с. 12; 21, с. 37].

Характерною особливістю психолінгвістичного напрямку дослідження загального недорозвитку мовлення є те, що його представники акцентують увагу не на рівні недорозвитку мовлення, який констатується у дитини у вигляді певного дефіциту, а навпаки – на рівні мовленнєвого розвитку, який дає змогу побачити можливий потенціал, ресурс для подальшого мовленнєвого зростання (Н. Пахомова, Ю. Рібцун та ін.). На сучасному етапі розрізняють чотири рівні мовленнєвого розвитку. Перехід від одного рівня до іншого характеризується появою нових мовленнєвих можливостей, підвищенням психомовленнєвої активності, розвитком комунікативної мотивації, причому не залежить від віку дитини (наприклад: шестирічна дитина може перебувати на першому рівні мовленнєвого розвитку, а трирічна – на третьому). Основним параметром під час визначення чотирьох рівнів мовленнєвого розвитку є сформованість компонентів мовленнєвої діяльності і їхнє використання в процесі комунікації.

Перший рівень мовленнєвого розвитку характеризується або повною відсутністю мовлення, або наявністю у словнику невеликої кількості звуконаслідувань та звукокомплексів, причому діти використовують одні й ті ж комплекси для позначення різних предметів, дій, ознак. Лепетні утворення, залежно від комунікативної ситуації, можуть сприйматися як однослівні речення, при цьому активно використовуються міміка та жести.

Під час сприймання дитиною зверненого мовлення пріоритетним виступає саме семантичне значення. Розуміння граматичних категорій відсутнє. Звукова сторона мовлення характеризується нестійкістю фонетичних елементів. Сприймання і відтворення складової структури слова вкрай обмежені та спотворені. Отже, на першому рівні мовленнєвого розвитку мовленнєві компоненти комунікації вкрай обмежені.

Другий рівень мовленнєвого розвитку засвідчує перехід до активної мовленнєвої діяльності дитини. Відбувається спілкування з тими, хто оточує, шляхом використання хоч і спотвореного, але вже постійного лексичного запасу загальноживаних слів. Частково використовуються всі частини мови, диференційовано позначаються назви предметів, дій, ознак [28, с. 90].

Мовленнєва діяльність характеризується недосконалістю в усіх проявах. Дитина може розповісти про себе, свою сім'ю, знайомі події з життя, використовуючи прості речення. Обсяг словникового запасу вкрай обмежений і не відповідає віку. Під час використання граматичних конструкцій спостерігаються грубі порушення у вигляді змішування відмінкових форм, відсутності узгодження прикметників з іменниками, іменників з числівниками, помилок у вживанні роду, числа, відмінків.

Фонетична складова мовлення характеризується недосконалістю звуковимови м'яких і твердих, дзвінких та глухих, шиплячих і свистячих звуків, наявністю спотворень, змішувань та замін. Спостерігається невідповідність між можливістю правильно вимовляти звуки ізольовано і в спонтанному мовленні. Залишаються актуальними труднощі в засвоєнні звуко-складової структури слова.

Третій рівень мовленнєвого розвитку характеризується наявністю розгорнутого фразового мовлення з елементами лексико-граматичного та фонетико-фонематичного недорозвитку. Розуміння зверненого мовлення значно покращується та наближується до рівня типового розвитку. Дитина в процесі спілкування активно використовує всі частини мови, правильно вживає прості граматичні форми, однак трапляються окремі помилки в узгодженні числівників з іменниками в роді, числі та відмінку. У власних висловлюваннях дитина може вживати складнопідрядні і складносурядні речення, водночас в її мовленні переважають прості поширені речення.

Відмічається недостатнє розуміння змін значення слів за допомогою префіксів, суфіксів; спостерігаються труднощі в розрізненні морфологічних елементів, що виражають значення числа та роду, розуміння логіко-граматичних структур на позначення причинно-наслідкових, часових і просторових відношень [28, с. 92].

Словниковий запас наближується до рівня типового розвитку. Значно покращується засвоєння і відтворення звуко-складової структури слів. Однак недостатній розвиток фонематичних процесів є причиною несформованості навичок звукового аналізу та синтезу. Отже, аналіз компонентів третього рівня мовленнєвого розвитку дає можливість констатувати їхню недосконалість у всіх проявах.

Четвертий рівень мовленнєвого розвитку характеризується недостатньою диференціацією звуків. Діти припускаються в мовленні перестановок звуків і складів, скорочення приголосних при збігові. Загальне фонаційне оформлення мовлення змазане, мляве. Наявні незначні епізодичні помилки в узгодженні слів, правильному використанні їхніх лексичних значень. Мовленнєва діяль-

ність дітей цього рівня практично наближається до типового розвитку [28, с. 94].

Залежно від рівня мовленнєвого розвитку кожного дошкільника формується система корекційної роботи, спрямована на формування всіх компонентів мовлення у дітей із ЗНМ.

Сучасні тенденції дослідження загального недорозвитку мовлення у дітей неможливі без розуміння та використання інтеграції психологічних, психолінгвістичних та нейропсихологічних підходів до визначення механізмів і структури цієї форми мовленнєвого дизонтогенезу. Вона демонструє зміщення акцентів із вивчення лінгвістичної феноменології недоліків на виявлення дефіцитарних та збережених ланок і рівнів психічної діяльності, співвідношення мовленнєвих та немовленнєвих компонентів у структурі мовленнєво-мисленнєвої діяльності, моделювання психолого-лінгвістичних і нейропсихологічних механізмів компенсаційно-пропедевтичного впливу.

Дослідженнями науковців (Л. Андрусишина, В. Ільяна, С. Конопляста, І. Мартиненко, З. Мартинюк, Ю. Рібцун, Т. Сак, Є. Соботович та ін.) доведено, що загальний недорозвиток мовлення обумовлює специфічний характер пізнавальної діяльності та емоційно-особистісної сфери дитини [1, с. 20; 5, с. 18; 12, с. 278; 15, с. 23; 17, с. 28; 22, с. 91; 29, с. 12]. Зокрема у дітей зазначеної категорії спостерігаються різні варіанти співвідношення рівня розвитку мовленнєвих і пізнавальних процесів: або в структурі дефекту як провідне виступає порушення мовлення, або недоліки мовлення й інтелекту посідають рівнозначні позиції, або домінують лише їхні окремі сторони. Така поліморфність ускладнює як внутрішньогрупову диференціацію дошкільників із загаль-

ним недорозвитком мовлення, так і їхнє відмежування від дітей з іншими типами дизонтогеній, у структурі яких присутні порушення мовлення системного характеру (передусім затримки психічного розвитку і порушення інтелектуального розвитку легкого ступеня).

У дітей із загальним недорозвитком мовлення спостерігається різний рівень сформованості психічних функцій у цілому. Недорозвиток першої сигнальної системи – мовлення – призводить до порушення другої сигнальної системи – психічних процесів: мислення, пам'яті, уваги, сприймання та уявлень.

Аналіз літературних джерел і практики виховання та навчання дошкільників зі складними мовленнєвими розладами (Ю. Рібцун, Є. Соботович, Є. Шеремет та ін.) свідчить про порушення у дітей із ЗНМ зорового і фонематичного сприймання, слухової та зорової уваги, вербальної пам'яті, словесно-логічного й абстрактного мислення, емоційно-вольової сфери, що в цілому негативно впливає на їхній загальний та мовленнєвий розвиток. Н. Уманська, Л. Давидович указують на первинну збереженість інтелекту дітей із загальним недорозвитком мовлення, однак інші дослідники (Л. Андрусишина, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун та ін.) вказують на різний рівень сформованості у дітей із недорозвитком мовлення психічних функцій у цілому та інтелектуального розвитку зокрема.

Зв'язок між мовленнєвими порушеннями й іншими сторонами психічного розвитку зумовлює специфічні особливості мислення. Діти відстають у розвитку словесно-логічного мислення. Без спеціально організованого навчання дошкільники із загальним недорозвитком мовлення з труднощами опановують навичками аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення.

У більшості дітей цієї категорії переважає наочно-дійове мислення, яке потребує постійних дій із предметами. Зокрема спостерігається досить низький рівень розвитку основних властивостей уваги: недостатня стійкість, дифузність, обмеженість можливостей розподілу. Сміслова, логічна пам'ять у дітей відносно збережена, але відзначається зниження вербальної пам'яті, продуктивності запам'ятовування. Їм важко запам'ятовувати складні, багатоступеневі інструкції. Вони не можуть відтворити завдання в певній послідовності, забувають, "гублять" елементи завдань. У деяких випадках це призводить до обмеження можливостей розвитку пізнавальної діяльності.

Багато вчених (Ю. Елькін, В. Ковшиков, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко та ін.) звертали увагу у своїх дослідженнях на виражену диспропорцію в розвитку вербального та невербального мислення дітей із загальним недорозвитком мовлення. Показники вербального інтелекту у таких дошкільників значно нижчі за невербальні.

Таким чином, у дітей із загальним недорозвитком мовлення спостерігається складне поєднання порушень мовлення та пізнавальної діяльності. Вивчення науковцями проблеми виникнення, протікання і чіткої диференціації рівнів мовленнєвого розвитку залишається відкритим через мобільність його ознак у дітей дошкільного віку. Констатація взаємообумовленості порушень основних психічних функцій та мовлення окреслює нові шляхи пропедевтики і подолання ЗНМ у дошкільників.

1.3. Психолого-педагогічний портрет дошкільника п'ятого року життя за умов типового розвитку

Більшість наукових розвідок із проблеми розвитку мовленнєвої діяльності дошкільників за умов онтогенезу (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, Т. Піроженко, О. Савченко та ін.) та дизонтогенезу (Л. Андрусишина, О. Корнєв, З. Ленів, Л. Лопатіна, Н. Пахомова, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін.) стосується переважно дітей шостого року життя. Водночас саме у дітей п'ятого року життя фіксується потенційна сформованість основних лінгвістичних і комунікативних парадигм, максимально зростає потреба в комунікативній взаємодії, що зумовлює інтенсивність формування складових комунікативного компонента мовленнєвої діяльності.

Окрім того, складність структури мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення вимагає впровадження цілісної системи цілеспрямованої роботи щодо її формування значно раніше, аніж на шостому році життя. Саме тому для проведення власного дослідження ми й обрали вікову категорію дітей п'ятого року життя, коли психофізичний, у т. ч. й мовленнєвий, розвиток дитини відбувається особливо інтенсивно.

Характерним для п'ятого року життя дитини є вдосконалення узгодженої діяльності різних органів чуття. Тому на цьому віковому етапі важливими для розвитку є вправляння в словесному супроводі ігрових дій, сприйманні пояснень дорослого в процесі виконання гімнастичних вправ, зображувальної діяльності і навіть навичок самообслуговування. Вдосконалення механізму

узгодження діяльності двох сигнальних систем є фундаментом для розвитку самостійності дій і мисленневих операцій.

Для розвитку психічних процесів у цей період характерне зростання довільності, цілеспрямованості сприймання, пам'яті, уваги. Продовжує вдосконалюватись начоно-образне мислення. Особливу роль відіграють різноманітні види сприймання, зростають можливості зорового аналізатора. Діти навчаються розрізняти всі основні кольори та відтінки, оволодівають повним набором еталонів форми і величини предметів, активно оперують вербальним позначенням просторових уявлень. Сприймання узгоджується з практичними діями, що є фундаментом для вдосконалення різноманітних обстежувальних дій.

Починається розвиток довільного відтворення, а згодом – і запам'ятовування. В умовах емоційно близької мотивації та осмислення діти, з незначною допомогою дорослих, оволодівають окремими прийомами довільного запам'ятовування (повторення, елементарна систематизація матеріалу), причому збільшується не лише його обсяг, а й зміст. Так, переказуючи казку, діти не лише відтворюють основні події, а й вдаються до подробиць, передають пряме й авторське мовлення. Відчутно зростає і стійкість уваги. Проте цей процес перебуває в прямій залежності від особливостей розвитку нервової системи дитини. Варто пам'ятати, що можливості довільної уваги в цьому віці ще надзвичайно обмежені.

У розвитку мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя відбуваються якісні позитивні зміни. Потреба в пізнанні навколишнього світу за допомогою підказок і пояснень дорослих стимулює розвиток у дітей пояснювального мовлення. Інтенсивно збагачуються активний та пасивний словники, зокрема за рахунок слів-конкрет-

них назв, функціональних ознак і властивостей, узагальнювальних слів, дієслів, що передають стани та переживання людини тощо. Діти продовжують опановувати різні типи лексичних явищ (синонімія, антонімія, паронімія, деякі переносні, похідні слова).

Відбувається вдосконалення граматичної складової мовлення, хоча аграматизми все ще мають місце. За умов звичайного розвитку діти п'ятого року життя навчаються розрізняти всі звуки рідної мови, порівнювати їх за висотою, дзвінкістю і глухістю.

На п'ятому році життя дошкільник демонструє значні успіхи в збагаченні та розширенні діапазону комунікативної діяльності. Зростає зацікавленість до мовлення тих, хто оточує, дитина може до кінця вислухати співрозмовника. Удосконалюється вміння формулювати запитання.

Продовжується свідоме оволодіння монологічним мовленням, відбувається становлення таких форм, як розповідь, опис, міркування з опорою на наочність. Закінчується засвоєння граматичних форм слів. Проте дітям ще складно самостійно і точно переказати зміст прочитаної казки, оповідання. Показник ефективності застосування основних форм зв'язного мовлення дітей п'ятого року життя залежить від рівня сформованості словникового запасу та граматичної складової мовлення. Науковці вважають, що засвоєння граматичних законів побудови мовленнєвого висловлювання малюком відбувається природно в процесі пізнавального розвитку – під час гри, маніпулятивних предметних дій, праці та інших видів дитячої діяльності. Зокрема М. Figueroa-Sanchez у своїй праці вказує на те, що все це опосередковано спілкуванням з дорослими та однолітками, у процесі якого і відбувається безпосереднє наслідування та засвоєння граматичних правил і норм [32, с. 302].

На п'ятому році життя діти засвоюють всі типи відмінювання іменників, основні форми узгодження слів, у мовленні з'являються складні прийменники (*через, з-нід*). Діти вже не просто виділяють частини предметів, а порівнюють їх за загальними та власними ознаками, засвоюють властивості предметів, у словнику з'являються слова на позначення абстрактних понять (Ю. Рібцун, Л. Трофіменко) [16, с. 113; 26, с. 47].

Наступною важливою ланкою, яка неодмінно має бути сформована в процесі мовленнєвої діяльності, є лексичний компонент. На п'ятому році життя у дітей стрімко розвивається мовленнєва діяльність і, відповідно, її лексична складова. Розуміння значення слів стає стабільне та позаситуативне. М. Шеремет зауважує, що в цей період виявляється особлива зацікавленість і чутливість до слова – дитина уважно прислухається до нових слів, усвідомлює звуковий склад мовлення, прагне правильно вимовляти слова [31, с. 271].

У мовленні з'являються нові елементи – прізвиська, дражливі слова. Дошкільники починають сполучати знайоме слово з незнайомим, з'являється усвідомлене прагнення до запитань. Якщо немає співрозмовника – дитина розмовляє сама із собою, що свідчить про свідомий характер мовленнєвої діяльності.

Ми погоджуємось із думкою М. Neumann, який зазначає, що розвиток словника дітей обумовлений потребою використання певних лексичних одиниць у процесі комунікації [33, с. 25]. У п'ятирічному віці відбувається активне формування орієнтацій щодо смислу слова, що є необхідною умовою повноцінного мовленнєвого розвитку та засвоєння дитиною семантики багатозначних слів, окремих смислових відтінків. У цей же період у дітей формується свідоме ставлення до слів із переносними

значеннями – метафор, фразеологізмів, інших образних слів і словосполучень.

Таким чином, словник дитини п'ятого року життя в кількісному та якісному аспектах формується відповідно до розвитку основних психічних процесів (мислення, сприйняття, пам'яті, уявлень), розширення взаємодії з навколишнім світом, удосконалення процесу комунікації, узагальнення сенсорного досвіду, якісної зміни провідної діяльності.

Оволодіння дітьми п'ятого року життя лексичними одиницями мови неможливе без повноцінного розвитку фонетико-фонематичної складової мовлення. Ю. Рібцун у своїх дослідженнях зазначає, що з 4–5 років дитина диференціює всі звуки мовлення, як на слух, так і у вимові, тому можна сказати, що її фонематичні уявлення є вже повністю сформованими та відповідають мовним нормам [19, с. 219–222].

У віці після чотирьох років, з метою вдосконалення власного мовлення, починають з'являтися первинні навички свідомого фонематичного аналізу звукового складу слова. Спочатку вони формуються з опорою на слухове сприймання, а згодом відбуваються вже не в зовнішньому, а у внутрішньому плані, без залучення опори на власне слухове сприймання, про що свідчать, зокрема, дослідження Г. Бабиної [3, с. 33].

Діти п'ятого року життя володіють нормативною вимовою всіх твердих і м'яких, дзвінких і глухих звуків, окрім сонорних. Н. Гаврилова у своїх працях визначає, що принциповими лишаються гендерні та особистісні особливості оволодіння звуковою системою – у хлопчиків звуки з'являються в цілому пізніше, аніж у дівчаток; існують також індивідуальні можливості кожної дитини засвоювати певні групи звуків [6, с. 49].

До закінчення п'ятого року життя дитина зі звичайним мовленнєвим розвитком повністю оволодіває структурою чотирискладових слів.

Отже, аналіз механізмів розвитку мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку засвідчив складність, поетапність, взаємообумовленість і залежність розвитку всіх його складових від комунікативних потреб. Зокрема з'ясовано, що у дітей п'ятого року життя за умов звичайного розвитку сформовано основні складові мовленнєвої діяльності, що є передумовою повноцінного формування її комунікативного компонента.

Однак мовленнєва діяльність дітей п'ятого року життя із ЗНМ зазнає деформуючого впливу несприятливих факторів, зумовлюючи вторинні відхилення в комунікативній діяльності. Вплив негативних ендо- та екзогенних факторів різного генезу на організм дитини спричиняє порушення вищих психічних функцій і операцій, в основі яких – недостатня сформованість як лінгвістичного, так і комунікативного компонентів мовленнєвої діяльності, що, у свою чергу, виражаються в неправильному використанні мовленнєвих елементів у процесі словотвору, розумінні складних граматичних категорій, побудові різних граматичних конструкцій під час висловлювання. Недостатня сформованість ключових ланок має взаємообумовлений та взаємопроникний характер, спричиняючи труднощі формування пізнавально-комунікативної діяльності.

Розділ 2

Діагностична робота в системі логокорекції з дітьми із загальним недорозвитком мовлення

2.1. Поняття діагностичної роботи

Особливістю сучасних освітніх технологій корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, їхньою характерною ознакою є використання діагностичних процедур. “Діагностика” дослівно з грецької мови перекладається як “здатність розпізнавати” (dia, dias – означає “через, між, серед, з допомогою”; gnosis – “знання”). Отже, діагностика – це діяльність зі встановлення діагнозу або вчення про способи його отримання.

Педагогічну діагностику визначають як діяльність із виявлення актуального стану і тенденцій індивідуально-особистісного розвитку суб'єктів педагогічної взаємодії, спрямовану на управління якістю освітнього процесу.

З огляду на значущість комунікативного компонента в цілісному формуванні мовленнєвої діяльності, з опорою на його психологічну структуру, зважаючи на наукові положення щодо складної багатоаспектної взаємодії пізнавальних і мовленнєвих функцій та операцій, на основі аналізу існуючих методик пізнавального і мовленнєвого розвитку дошкільників, з урахуванням структури мовленнєвого дефекту при загальному недорозвитку мовлення, нами було теоретично обґрунтовано, розроблено та апробовано **діагностичний комплекс вивчення комунікативного компонента мовленнєвої діяльності (ККМД) дітей із ЗНМ** [4; 18]. У ньому, зокрема, акцентовано увагу на діагностуванні різновидів ймовірного прогнозування в різних видах корекційно-розвивальної роботи.

Мета запропонованих діагностичних завдань – визначення рівня сформованості основних складових пізнавальної та мовленнєвої діяльності у дітей із загальним недорозвитком мовлення, виявлення особливостей характеру й поведінки кожної дитини (готовність до комунікативної взаємодії, взаємостосунки її з ровесниками, педагогами та батьками, здатність вступати в контакт з однолітками), що дозволить здійснювати індивідуальний підхід.

В основу *методики дослідження пізнавального розвитку* покладено серію ігрових завдань, які розподілені за такими блоками:

- діагностика сприймання (зорового, слухового, рухового);
- обстеження уваги (зорова, слухова), її основних показників (стійкість, розподіл, концентрація);
- вивчення пам'яті (зорова, слухова, словесно-логічна, рухова, короткочасна, довготривала, оперативна, мимовільна, довільна) та мнестичних процесів (запам'ятовування, збереження, відтворення, упізнання);
- вивчення сформованості ймовірного прогнозування (зорового, слухового, рухового);
- оцінка наочно-образного мислення (мисленнєвих операцій аналізу й узагальнення, класифікації, міркування, розуміння змісту сюжетних картин).

Серія діагностичних завдань для *визначення рівня сформованості мовленнєвого розвитку* у дітей із загальним недорозвитком мовлення складається з таких блоків:

- вивчення фонематичної системи мовлення;
- діагностика звуковимови та складової структури слів;
- обстеження словникового запасу;

- вивчення граматичної складової мовлення;
- діагностика сформованості ймовірного прогнозування на невербальному (складове, лексичне, морфологічне, граматичне, синтаксичне) та вербальному (фонетичне, фонологічне, складове, лексичне, морфологічне, граматичне, синтаксичне) рівнях;
- обстеження зв'язного мовлення.

Добір мовленнєвого матеріалу для діагностичних зрізів здійснювався українською мовою, з урахуванням рівня мовленнєвого розвитку, досвіду дітей, програм корекційної роботи з дітьми із ЗНМ (Н. Пахомова, Ю. Рібцун, Л. Трофименко), загальнодидактичних принципів науковості, системності, послідовності, доступності та індивідуалізації.

Основними критеріями доцільності відбору слугували доступність і зрозумілість слів відповідно до рівнів мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення, активна практика попереднього їхнього застосування. Це дало можливість забезпечити мінімальну похибку під час обробки результатів, виключивши помилки, пов'язані з нерозумінням або недостатнім засвоєнням мовленнєвого матеріалу.

Методика проведення діагностичних зрізів передбачає повідомлення дитині конкретного завдання, інструкції щодо його виконання, наявність стимульного матеріалу, варіанти допомоги дорослого, критерії оцінювання результату роботи. Діагностичні завдання пропонуються дітям дозовано, з урахуванням реального стану показників мовленнєвого розвитку, у максимально зрозумілій формі.

Звертається увага на те, як дитина виконує запропоноване завдання: діє цілеспрямовано, звертається по допомогу, намагається самостійно долати труднощі.

Аналізується характер комунікативної взаємодії дитини з педагогом у процесі виконання завдання: розгорнутість звертань, коментарів, їхнє змістове наповнення, логічність побудови висловлювання.

Варто взяти до уваги, що мовленнєва взаємодія дітей має яскраво виражений емоційний підтекст: прихильність дорослого або ровесника є стимулом до наслідування його мовленнєвої поведінки.

У разі необхідності дітям надається пояснення, вказівка, повторення інструкції, наводяться аналогічні приклади, наочні зразки дій. Також оцінюється поведінка – посидючість, стійкість інтересу, вміння зосередитись, швидкість відповідей, реакція на ускладнення (сором'язливість, негативізм, байдужість, ейфоричність, знервованість, швидка втомлюваність, виснажуваність тощо).

У ході дослідження використовується яскрава доцільна наочність, іграшки природних кольорів, виготовлені з різних тактильних матеріалів. Добираючи конфліктні зображення або предмети для проведення проб, потрібно дотримуватися принципу схожості за ознаками до обстежуваних об'єктів.

За результатами вивчення та аналізу психолого-педагогічної літератури до кожної діагностичної проби нами розроблено оціночні критерії (показники) з метою визначення рівнів сформованості пізнавального та мовленнєвого розвитку, навичок ймовірного прогнозування дітей із загальним недорозвитком мовлення (див. рис. 2).

Структура запропонованого діагностичного комплексу забезпечить ефективність корекційної роботи з усіма дітьми, які мають загальний недорозвиток мовлення. Оскільки ми акцентуємо увагу у своєму дослідженні на дітях п'ятого року життя, то методичне наповнення наявних діагностичних проб відповідає їхнім віковим параметрам.

Рис. 2. Схема-орієнтир оцінювання сформованості комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із ЗНМ

Для інших вікових груп рекомендовано добирати завдання самостійно. Отримані результати діагностичного дослідження рівня сформованості комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дозволили не тільки об'єктивно і повно оцінити та визначити рівні розвитку комунікативного компонента, але й позиціонувати відповідні напрями корекційно-розвивальної роботи із зазначеною категорією дітей.

2.2. Діагностичний комплекс вивчення комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення

Зміст дослідження, спрямованого на вивчення стану сформованості комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із ЗНМ, склали два діагностичних блоки:

- 1) діагностика пізнавального розвитку;
- 2) діагностика мовленнєвого розвитку.

До складу обох блоків увійшли авторські діагностичні завдання для визначення рівня сформованості ймовірного прогнозування на вербальному та невербальному рівні відповідно до розробленої нами класифікації.

Запропоновані завдання також можуть використовуватися як корекційні, спрямовані на розвиток окремих складових мовленнєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

2.2.1. Діагностика пізнавального розвитку

Вивчення пізнавального розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення включає:

- *діагностику видів сприймання:*
зорового (завдання 1–10), слухового (завдання 11–12), рухового (завдання 13);
- *обстеження видів уваги (зорової, слухової), їхніх основних показників:*
стійкість (завдання 14–15), розподіл (завдання 16), концентрація зорової та слухової уваги (завдання 17–18);
- *вивчення основних видів пам'яті:*
слухової (завдання 21), словесно-логічної, рухової (завдання 23), короткочасної (завдання 25), довготривалої (завдання 24), оперативної (завдання 21), мимовільної (завдання 19), довільної (завдання 20);
та мнестичних процесів:
запам'ятовування, збереження, відтворення, упізнання (завдання 22);
- *вивчення сформованості ймовірного прогнозування:*
зорового (завдання 5–7), слухового (завдання 12), рухового (завдання 13);
- *оцінку образно-логічного мислення:*
мисленневих операцій аналізу й узагальнення (завдання 26, 28), класифікації (завдання 29), міркування (завдання 27), розуміння дітьми змісту сюжетних картин (завдання 30).

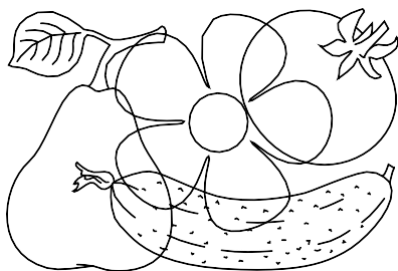
Діагностика сприймання

Зорове сприймання

Завдання 1. “Які предмети заховані в малюнках?” (проба Поппельрейтера)

Мета: визначити рівень цілісності та вибіркової зорового сприймання.

Обладнання: зображення накладених кольорових контурів предметів (наприклад: транспорт – літак, поїзд, машина; іграшки – кубики, м'яч, зайчик, лялька, ведмедик; рослини – груша, квітка, помідор, огірок тощо).

Опис завдання. Вчитель-логопед послідовно показує картинки із зображенням накладених кольорових контурів добре відомих дитині предметів. Дошкільнику потрібно впізнати та назвати зображення. Наступна картинка дається дитині тільки після того, як вона знайшла всі предмети на попередній.

Інструкція:

– Відомі тобі рослини вирішили погратися з тобою у схованки. Роздивись і назви всі рослини, сховані на малюнку.

► Під час виконання завдання зафіксовано значну кількість помилок у дітей із ЗНМ (89,1 % дітей виконало завдання на достатньому рівні), що свідчить про порушення алгоритму цілісного зорового сприймання, а саме: випадіння ланки поперед-

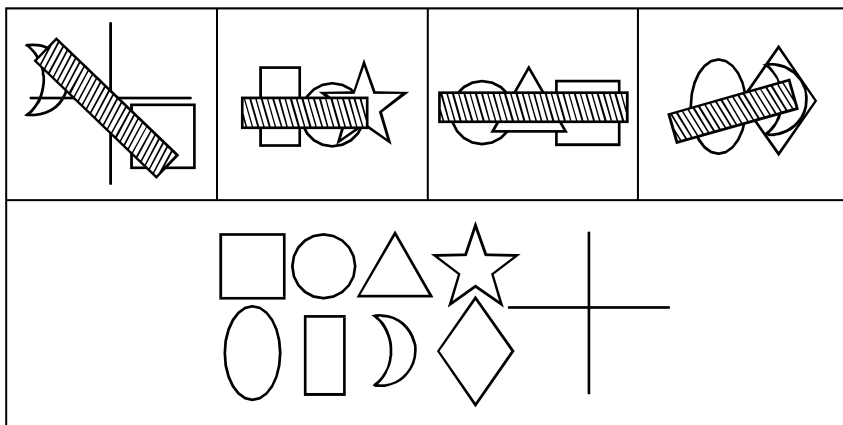
нього прогнозування уявних контурів предмета. Причиною цього може бути порушення механізмів довготривалої пам'яті.

Варто зауважити ще одну особливість сприймання, яка виражалася в обмеженні руху очних яблук. Більшість дітей із ЗНМ, на відміну від дітей із типовим мовленнєвим розвитком, концентрувала погляд на середині зображення; обсяг елементів, які охоплювалися поглядом, був звужений. Цим пояснюється найхарактерніша помилка під час виконання проби, яка зумовила фрагментарність сприймання, – діти не відразу бачили контури деталей зображення.¹

Завдання 2. “Сховані фігури”

Мета: вивчити особливості зорового сприймання, наочно-образного аналізу геометричних форм.

Обладнання: набір зображень геометричних (квадрат, круг, трикутник, овал, прямокутник, ромб) та інших фігур (зірочка, лінії, місяць), малюнки зі схованими елементами цих фігур.

¹ Тут і далі шрифтом позначено результати виконання діагностичного завдання дітьми п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення, проведеного у ЗДО №№ 5, 9, 38, 39 м. Луцьк Волинської області (2017–2018 рр.).

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині роздивитися запропоновані фігури і впізнати їх на частково схованих зображеннях.

Інструкція:

– Подивись на фігури – вони також хочуть пограти з тобою у схованки. Здогадайся і покажи, котрі з них сховалися за смужками.

► Із завданням успішно справилося 30,1 % дітей. Накладання декількох зображень одне на одне, розміщення в незвичному ракурсі або освітленні спричинюють збільшення часу на виконання проби, помилки в ідентифікації предметів, що зумовлено нестійкістю довільної уваги. Це доводить неспроможність дітей із ЗНМ не звертати увагу на зовнішні подразники і впізнавати предмет, співвідносячи його з еталоном у зоровій пам'яті.

Завдання 3. “Розрізні картинки”

Мета: виявити рівень розвитку цілісного сприйняття, здатності до зорового синтезу.

Обладнання: розрізні предметні картинки.

Опис завдання. Дитині пропонують 4–6 елементів картинки. Частини розкладають так, щоб потрібно було не просто зсунути разом, а дати їм потрібне просторове положення.

Інструкція:

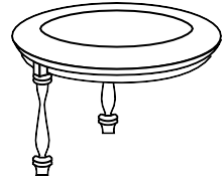
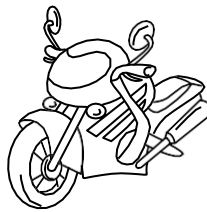
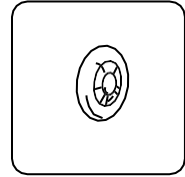
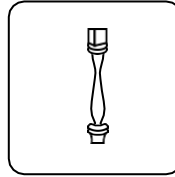
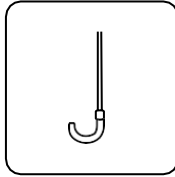
– Бешкетливі ножиці почали грати з картинками і навіть не помітили, як розрізали їх на частини. Як ти гадаєш, що тут зображено? Допоможи полагодити картинки, склавши їх із частин.

► Виконання завдання не викликало труднощів у дітей із ЗНМ за умови, що зображення на частинах картинок були реальні та знайомі дітям, – із завданням справилося 57,3 %.

Завдання 4. “Чого не вистачає на малюнках?”

Мета: вивчити особливості сприймання.

Обладнання: неповні предметні зображення (парасолька без ручки, мотоцикл без колеса, киця без хвоста, стіл без ніжки, годинник без стрілок, будинок без вікна тощо).

Опис завдання. Дитині пропонують предметні зображення, на кожному з яких не вистачає якої-небудь суттєвої деталі. Потрібно визначити й назвати відсутню деталь.

Інструкція:

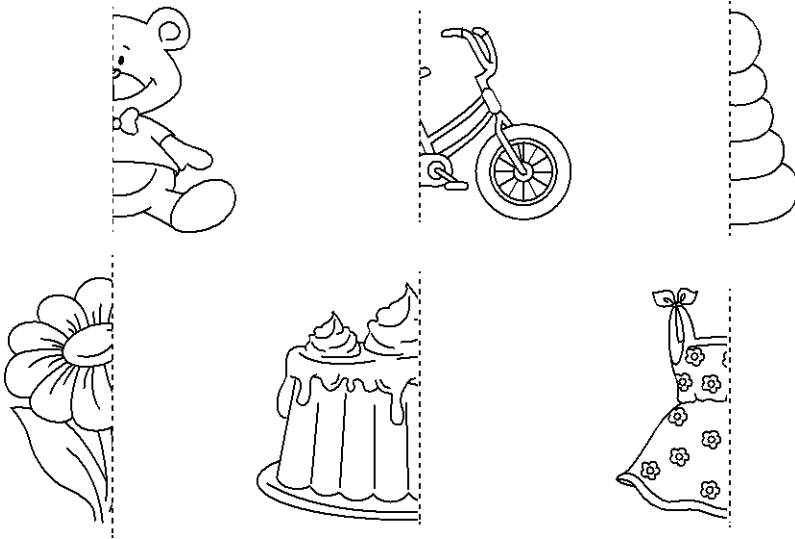
– Неуважний художник дуже поспішав і забув дещо намалювати. Подивися, знайди та назви, чого не вистачає на малюнку.

► Із завданням на достатньому рівні впоралось 42,1 % дітей. Порушення алгоритму цілісного зорового сприймання у дітей із ЗНМ зумовило такі помилки: називання вже представленого зображення замість пошуку того, чого не вистачає; утруднення в пошуку через відсутність цілісного уявлення про зображення.

Завдання 5. “Впізнай предмет”

Мета: вивчити особливості зорового прогнозування, вміння впізнавати за частиною зображення запропонований предмет.

Обладнання: половинки та цілі зображення аналогічних предметів (ведмедик, велосипед, пірамідка, квітка, торт, сарафан, яблуко, дерево, ваза, гриб, метелик, лопатка, відро, ананас, груша тощо).

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині впізнати за частиною зображення цілий предмет.

Інструкція:

– Жадібні ведмежата ніяк не могли поділити між собою цілі картинки, тому кожне отримало половинку зображення. Ти впізнав(ла), що (хто) це? Знайди і покажи їх серед цілих картинок.

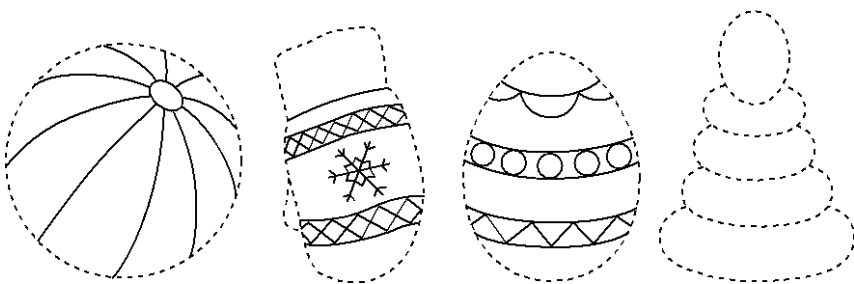
► Звичайне впізнавання реальних зображень не викликало труднощів у дітей із ЗНМ – успішно справилось 66,9 %.

Це підтверджує думку про достатній розвиток елементарних зорових функцій під час обстеження предметного гнозису.

Завдання 6. “Неповні малюнки” (тест Л. Терстоуна)

Мета: вивчити особливості зорового прогнозування, вміння впізнавати предмет за окремими елементами.

Обладнання: картинки з неповним зображенням предметів (м'ячик, рукавичка, писанка, пірамідка, глечик, гриб, дівчинка, будинок, курчатко тощо), лялька бабуся.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині роздивитися запропоновані картинки і сказати, що на них зображено.

Інструкція:

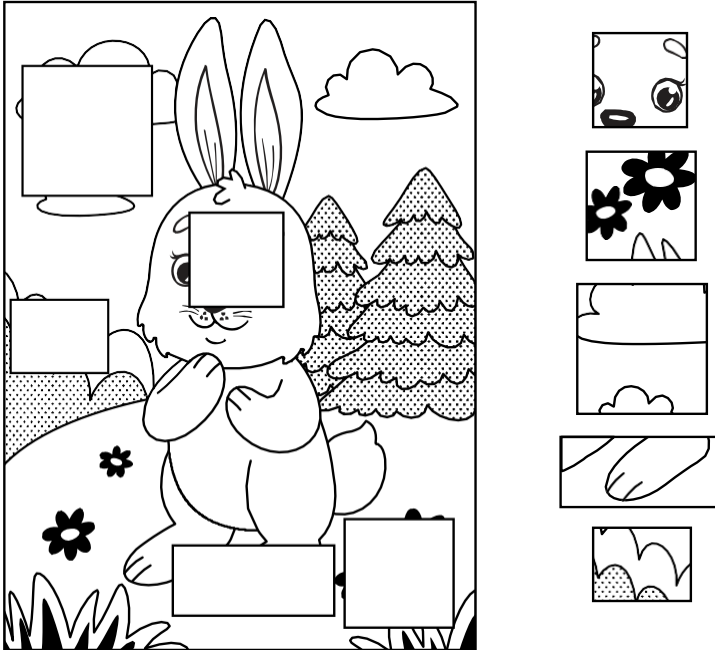
– Бабуся Тетяна вже старенька, погано бачить і тому не може без окулярів упізнати предмети, намальовані на картинці. Допоможи їх упізнати та знайди відповідні зображення.

► Із завданням на достатньому рівні справилось 39,4 % дітей. Під час виконання завдання зафіксовано помилки, зумовлені порушеннями процесу побудови цілісного образу, – діти не до кінця бачили контури предмета, пропонували хибні відповіді, спираючись на його фрагменти.

Завдання 7. “Віднови килимок”

Мета: вивчити особливості зорового прогнозування, вміння впізнавати елементи малюнка.

Обладнання: картинка-килимок із відсутніми 4–5 фрагментами, окремі фрагменти до картинки-килимка та аналогічні фрагменти, лялька принцеса.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині роздивитися картинку-килимок і підібрати із запропонованих фрагментів ті, яких не вистачає на зображенні.

Інструкція:

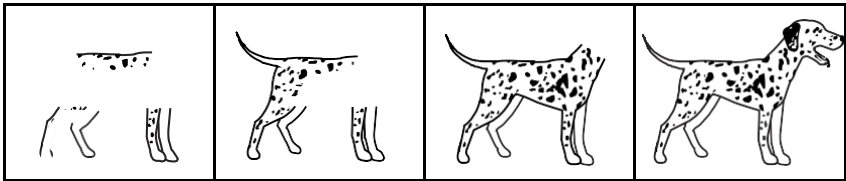
– Зла фея захотіла зіпсувати чарівний килимок у спальні принцеси та зробила в ньому дірки. Допоможи принцесі – знайди частинки, яких не вистачає.

► Виконання цього завдання вимагало значно більшого часу внаслідок уповільнення процесів переробки інформації у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Дестабілізуючим фактором була і наявність поруч аналогічних зображень, що перешкоджало прогнозуванню появи правильного елемента.

Завдання 8. “Дізнайся, хто це”

Мета: вивчити особливості зорового сприймання, вміння впізнавати цілісний предмет за його частинами.

Обладнання: фрагменти малюнка (лапи і спина собаки; лапи, хвіст і спина собаки; тулуб собаки без голови; цілісне зображення собаки).

Опис завдання. Вчитель-логопед пояснює дитині, що їй показуватимуть частини малюнка, за якими необхідно буде визначити, що намальовано.

Інструкція:

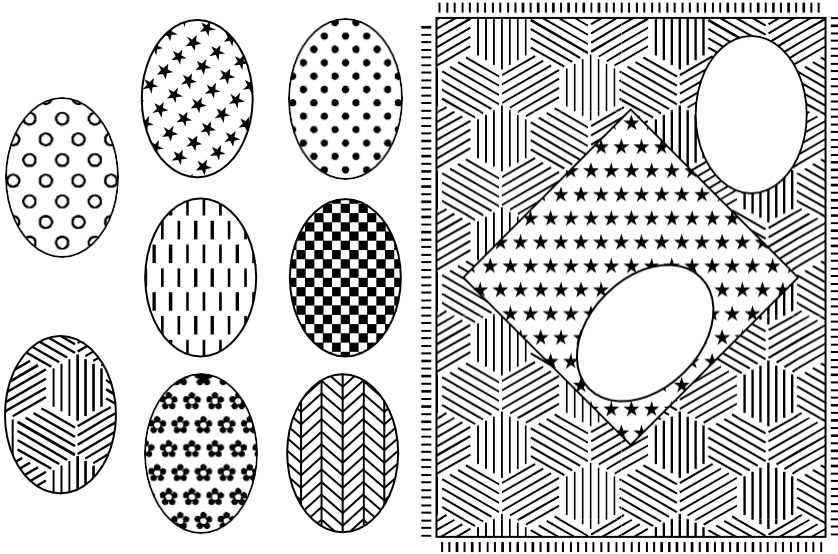
– Як ти думаєш, хто (що) це?

► Із завданням на достатньому рівні справилось 65,2 % дітей. Аналіз характеру помилок свідчить про те, що звичайне зорове сприймання і впізнавання реальних об'єктів та їхніх зображень у дітей із ЗНМ розвинуте в межах вікової норми.

Завдання 9. “Чим залатати килимок?”

Мета: вивчити особливості зорового співвіднесення частини й цілого.

Обладнання: килимки з “віконцями”, набір “латочок”, лялька Попелюшка.

Опис завдання. Дитині пояснюють, що на малюнку зображено два килимки, а також окремі клаптики тканини. Потрібно так залатати дірочки в килимку, щоб малюнки килимка та латочки не відрізнялися.

Інструкція:

– Пустотливі ножиці вирізали частинки килимків і переплутали їх. Допоможи Попелюшці залатати килимки, щоб вони знову стали цілі та гарні.

► Під час вивчення особливостей невербального зорового прогнозування у дітей із ЗНМ спостерігалися помилки

у виборі потрібного фрагмента (у 26,8 % дітей), зумовлені порушеннями процесу побудови цілісного образу та виокремлення певного об'єкта на його тлі.

Завдання 10. “Знайди відмінності”

Мета: виявити рівень розвитку спостережливості, навичок порівняння.

Обладнання: два однакових малюнки, що відрізняються один від одного 5–10 деталями.

Опис завдання. Дитина розглядає малюнки 1–2 хвилини, потім розповідає про знайдені нею відмінності.

Інструкція:

– Сергійко хотів намалювати своїм бабусям два однакових малюнки, але був неуважний. Роздивись уважно малюнки і назви, чим вони відрізняються.

► Загалом із завданням на високому рівні справилося 20,7 % дітей, на достатньому – 53,6 %. Недостатній розвиток навичок порівняння, нестійкість уміння фокусувати увагу на певному об'єкті певний проміжок часу, співвідносити побачене на обох малюнках зумовило значні труднощі у виконанні завдання. Спостерігалися помилки при називанні деталей, вказуванні їхнього розташування відносно інших предметів.

Слухове сприймання

Завдання 11. “Шуми”

Мета: виявити рівень слухового сприймання.

Обладнання: аудіозапис реальних звуків (плач дитини; шурхіт газети; звуки води, що капає з крана; квакання жаби, дзенькіт ключів, поцілунок); набір предметних картинок (дитина, яка плаче; газета, кран, жаба, ключі, губи); іграшка кажан.

Опис завдання. Дитина, по чергово слухаючи аудіозаписи, добирає відповідні предметні картинки.

Інструкція:

– Маленький кажан Кузя тільки чув звуки, але ще ніколи не бачив предметів, які їх видають. Допоможи Кузі – уважно послухай звуки та покажи відповідні картинки.

► Виконання завдань для визначення рівня сформованості слухового сприймання передбачало наявність обізнаності зі звучанням реальних предметів. Аналіз результатів виконання (24,6 % дітей не впоралось із завданням) засвідчив наявність значних труднощів у розрізненні звуків різної висоти й тональності, зумовлених недостатністю сформованості операцій слухової уваги та контролю. Це призводить до сплутування схожих звуків, порушення вироблення алгоритму наступної дії після звуку. Водночас це вказує на порушення такої розумової операції, як аналіз, що лежить в основі всіх наступних, складніших за ієрархією (зіставлення, порівняння, синтезу).

Завдання 12. “Що буде після звуку?”

Мета: вивчити особливості слухового прогнозування.

Обладнання: предметні картинки (язик, кінь, ключі, телефон, дзвоник, м'яч, барабанні палички), аудіозапис

звуків (кляцання язиком і цокіт копит, дзенькіт ключів і дзвоника, відбивання м'яча і відстукування барабанными паличками); лялька Незнайко.

Підготовча робота: прослуховування звуків та знаходження серед предметних зображень їхнього джерела.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині послухати запропонований звук і відтворити прогнозовану дію (або показати її схематичне зображення на малюнку).

Інструкція:

– Незнайко завжди потрапляє в кумедні ситуації, коли робить щось не так. Давай разом підберемо картинки-підказки, які допоможуть йому зрозуміти, що потрібно робити в різних ситуаціях. Уважно послухай звук. Вибери відповідну картинку і покажи, що б ти робив, коли його почув(ла).

Наприклад:

- почувши дзвінок у двері, дитина йде до дверей;
- почувши дзвінок телефона, дошкільник наближує слухавку до вуха.

► Дітям із ЗНМ було складно дібрати предметну картинку відповідно до почутого звуку, відмічалися сплутування подібних звуків. Відчувалися труднощі у прогнозуванні наступних дій після сприймання певних звукових сигналів. Дослідження слухового сприймання засвідчило інертність і нестійкість слухових образів, відсутність стійкого та адекватного зв'язку слова зі звуковим образом предмета. Усе це дозволяє нам стверджувати про порушення слухового сприймання як однієї з причин недостатньої сформованості всіх складових мовленнєвої діяльності у дітей із ЗНМ.

Рухове сприймання

Завдання 13. “Продовж дію”

Мета: з'ясувати стан рухових реакцій, рухового ймовірного прогнозування.

Обладнання: м'яч, книжка, ложка, молоток.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині продовжити розпочату дію.

Інструкція:

– Уважно подивись, що я почну робити, і продовж цей рух.

Наприклад:

- педагог цілиться м'ячем в обруч (баскетбольне кільце) – кинути м'яч;
- на підлозі футбольний м'яч; відводить ногу назад – ударити ногою по м'ячу;
- замахнувся молотком – ударити молотком, забиваючи кольорову втулку.

► У дітей із ЗНМ фіксувалися помилки в точності відтворюваних рухів, алгоритмі виконання дій. Рухові реакції були дещо загальмовані (14,3 % дітей) або, навпаки, хаотичні (27,8 % дітей). Недостатня сформованість складних сенсомоторних функцій, як наслідок обмеженого функціонування аналітико-синтетичної діяльності зорової та слухової систем, позначилася на недостатньому розвитку рухового ймовірного прогнозування.

Діагностика уваги

Завдання 14. Діагностика стійкості уваги

Мета: визначити здатність стійко утримувати зорову увагу.

Обладнання: пари картинок, які містять 5–7 відмінностей; незавершені малюнки із безглуздим змістом, наполовину розфарбовані картинки.

Опис завдання:

I варіант. “Порівняння картинок”. Дорослий показує дитині пари картинок і пропонує визначити, чим вони відрізняються.

II варіант. “Що не так?”. Дорослий послідовно показує дитині незавершені картинки безглузлого змісту та пропонує знайти неточності в зображеннях.

III варіант. “Розфарбуй картинку”. Дорослий пропонує дитині картинку, розфарбовану наполовину, і просить завершити малюнок, розфарбувавши його другу половину за зразком першої.

Інструкція:

I варіант.

– Сьогодні ти будеш справжнім детективом. Уважно розглянь картинки і знайди всі відмінності між ними.

II варіант.

– Художник дуже поспішав закінчити картину й дещо наплутав. Скажи, що він намалював не так?

III варіант.

– Художник розфарбував лише половину малюнка, бо в нього закінчилися фарби. Допоможи йому та розфарбуй другу половину малюнка так само, як розфарбовано першу.

► 18,3 % дітей із ЗНМ виконало завдання на порівняння двох картинок на високому рівні, 2,2 % – на низькому. Причиною є недостатня концентрація уваги, її нестійкість, неспроможність тривалий час фіксувати увагу на певному об'єкті і

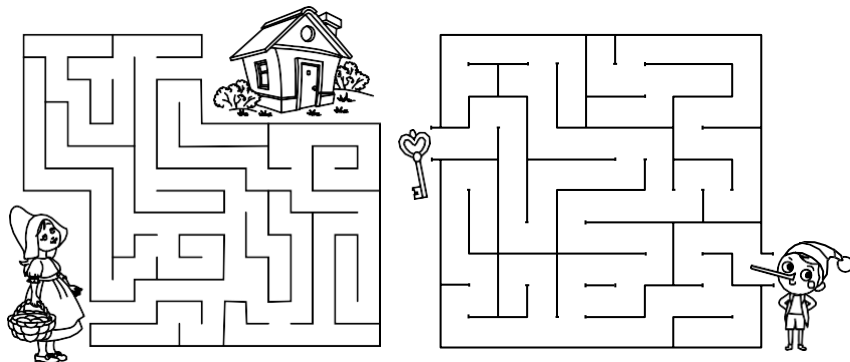
втримувати в пам'яті побачені елементи. Діти відволікалися на другорядні ознаки, намагалися швидше розпочати виконання наступного завдання, не довівши до кінця попереднє. Лише кількаразові заохочення педагога ("Подивися ще", "Ще не всі ознаки ти побачив(ла)", "Продовжуй далі шукати") допомогли більшості дітей відшукати всі відмінності.

Однак ані повторення інструкції, ані підказки педагога, ані збільшення часу на пошуки відмінностей так і не дозволили 2,2 % дітей повноцінно виконати завдання. Значною мірою це пов'язано з низькою працездатністю дошкільників із ЗНМ, швидкою виснажливістю, що характерно для дітей з органічною недостатністю роботи ЦНС.

Завдання 15. "Лабіринт"

Мета: виявити розуміння інструкцій, рівень стійкості концентрації уваги на об'єкті.

Обладнання: 2 малюнки з лабіринтами, указочка чи лічильна паличка.

Опис завдання. Дитині пропонують знайти потрібну доріжку.

Інструкція:

– Допоможи Червоній Шапочці знайти найкоротшу дорогу, щоб якомога швидше дістатися до своєї хати.

► Високий рівень виконання зафіксовано у 22,2 % дітей із загальним недорозвитком мовлення. Це пояснюється наявністю допоміжного елемента (указочки, палички), який допомагав утримувати увагу і виконати завдання. Водночас, за інструкцією пройти лабіринт без допоміжних предметів, а лише слідкуючи очима, результат був значно нижчий – успішно впоралось із цим завданням лише 15,4 % дітей, що свідчить про низьку концентрацію і стійкість уваги, імпульсивність та може слугувати причиною потрапляння таких дітей у групу ризику щодо виникнення дислексій і дисграфій.

Завдання 16. Діагностика стійкості і розподілу уваги

Мета: вивчити особливості стійкості і розподілу уваги.

Обладнання: олівці трьох кольорів (30 шт.), причому кількість олівців кожного кольору має бути різна, лялька Попелюшка.

Опис завдання. Дитині пропонують швидко розкласти олівці за кольорами. Фіксують час виконання завдання, помилки та відволікання. Показником розподілу уваги є час виконання завдання.

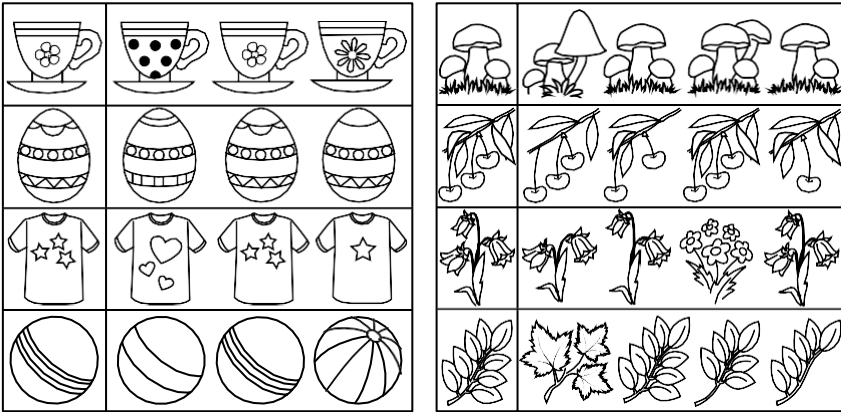
Інструкція:

– Зла мачуха перед від'їздом на бал наказала Попелюшці розкласти всі олівці в коробочки за кольорами. Допоможи їй – розклади всі олівці в кольорові коробочки.

Завдання 17. Діагностика стійкості уваги, здатності встановлювати тотожність, схожість і відмінність предметів

Мета: вивчити здатність знаходити тотожні предмети.

Обладнання: набір предметних картинок (по чотири-п'ять предметів, серед яких два зображення тотожні, інші – мають незначні та значні відмінності), картинки із зображенням різної кількості крапок, іграшкові окуляри.

Опис завдання. Дитині пропонують на картинці знайти зображення, аналогічне розташованому у квадраті.

Інструкція 1:

– У мене є чарівні окуляри, які допомагають значно краще бачити та розрізняти предмети. Одягни ці окуляри і знайди таку ж картинку, як у квадратику.

Інструкція 2:

– А зараз за допомогою чарівних окулярів знайди картку з такою ж кількістю крапок, як у квадратику.

► Аналіз основних показників уваги (обсяг, стійкість і розподіл, вибірковість, переключення) засвідчив, що у дітей із

ЗНМ переважно спостерігається дефіцит стійкості уваги: вони в більшості випадків не можуть виконати завдання до кінця, не зосереджені під час його виконання. Фіксувалися випадки зниження вибіркості уваги, нездатності сконцентруватися на запропонованому об'єкті. Особливо це було помітно в ситуаціях, коли діти діяли самостійно або в незвичних умовах (зміна розміщення столу, звучання приглушеної музики). Низькою була також концентрація уваги – під час виконання завдань діти часто і легко відволікалися, метушилися, не відразу включалися в роботу, завчасно переключалися з одного виду роботи на інший.

Завдання 18. Діагностика оперативної слухової уваги

Мета: виявити рівень оперативної слухової уваги.

Обладнання: короткі набори слів (місяць, дерево, стрибати, жовтий, лялька, сумка; килим, склянка, пливти, важкий, книга, яблуко; виделка, диван, жартувати, сміливий, пальто, телефон; школа, людина, спати, червоний, зошити, квітка); довгі набори слів (наприклад: місяць, квітка, дерево, стрибати, корова, жовтий, лялька, булка, сумка, олень); лялька Червона Шапочка.

Опис завдання. Дитині з інтервалом в 1 с зачитують набір слів. Після прослуховування приблизно через 5 с починають не поспішаючи читати наступний набір із 10 слів з інтервалами між окремими словами. Дитина повинна на слух виявити в довгому наборі ті слова, які їй щойно були запропоновані у відповідному малому наборі, кажучи “так”.

Інструкція:

– Допоможи Червоній Шапочці передати важливе повідомлення бабусі. Послухай уважно слова; скажи “так”, коли почуєш знайоме слово.

► Діти із ЗНМ після одноразового прочитання добре знайомих слів змогли переважно на достатньому рівні (58,3 %) впізнати на слух запропоновані слова. Лише 8,1 % дітей впоралось із завданням на високому рівні, а 33,6 % показало низькі результати, тобто навіть після повторного читання слів ці діти не змогли впізнати більше двох знайомих слів. Такі показники досить низькі, оскільки засвідчили мінімальний обсяг оперативної слухової уваги, яка є в основі операції аналізу.

Схожі показники були зафіксовані під час читання слів, що були логічно пов'язані між собою (назви фруктів, кольорів, посуду, страв). Після акцентування уваги педагогом на спорідненості запропонованих слів, їх змогло впізнати 53,1 % дітей, у 46,9 % зафіксовано низькі результати. Це свідчить про позитивний вплив семантичних зв'язків на міцність утворених словесних сполук під час запам'ятовування. Цю особливість варто використати під час планування компенсаційної роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення. А досить низький результат, який виявили діти під час дослідження, незважаючи на підказку педагога, є наслідком порушення сформованості операцій аналізу та синтезу в цій категорії дітей.

Значно нижчі були показники після читання малознайомих слів – достатній рівень показало 33,2 % дітей, низький зафіксовано у 66,8 %. На нашу думку, така низька активність пригадування у дітей поєднується з обмеженими можливостями розвитку пізнавальної діяльності. Їм важко відреагувати на слова, відсутні в їхньому активному словнику. Відповідно, зважаючи на те, що активний словник дітей із ЗНМ не відповідає віковій нормі, констатуємо значні труднощі під час формування оперативної слухової пам'яті в контексті використання малознайомих слів.

Діагностика пам'яті

Завдання 19. Вивчення мимовільного зорового запам'ятовування

Мета: дослідити мимовільний характер зорового запам'ятовування.

Обладнання: набір із 10 картинок (заєць, метелик, ложка, сонце, дерево, машина, стіл, чайник, коза, книжка), лялька (Оленка).

Опис завдання. Дитині в повільному темпі по чергово показують картинки. В інструкції не дається установки на запам'ятовування.

Інструкція:

– Оленка принесла до садочка нову книжку з картинками. Давай розглянемо картинки. Чи вони тобі сподобались? (*Педагог закриває книжку.*) Назви, що ти побачив(ла).

► Діти із ЗНМ виконали запропоноване завдання таким чином: на достатньому рівні – 63,6 % (запам'ятали 5–7 картинок), на низькому рівні – 36,4 % (запам'ятали чотири і менше картинок), на високому рівні – 0 % (запам'ятали більше 7 картинок). Аналіз показав, що деякі слова повторювалися дітьми декілька разів, іноді спостерігалось називання зайвих слів (парамнезія).

Завдання 20. Обстеження довільного зорового запам'ятовування

Мета: вивчити довільний характер зорового запам'ятовування.

Обладнання: набір із 10 картинок (собака, капуста, вікно, груша, кошик, ліжко, огірок, сумка, олівець, автобус).

Опис завдання. Дитині показують по одній картинці, акцентуючи увагу на їхньому запам'ятовуванні.

Інструкція:

– Я хочу в магазині купити книжку з такими самими картинками. Ти зможеш мені допомогти? Я тобі показуватиму картинки, а ти запам'ятай їх.

► Вивчення довільного характеру зорового запам'ятовування у дітей із ЗНМ виявилось більш результативним – з опорою на запропоновані картинки їм вдалося правильно відтворити достатню кількість назв. Високий рівень показало 12,1 % дітей, достатній – 63,8 %, низький – 24,1 %. Однією із причин позитивної динаміки розвитку зорової пам'яті є достатній стан сформованості зорового сприймання у дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Завдання 21. Діагностика оперативного слухового запам'ятовування

Мета: визначити обсяг безпосереднього запам'ятовування вербального матеріалу.

Обладнання: набір із 10 слів (годинник, вода, лялька, чашка, літак, журнал, сніг, сумка, квітка, сир), **іграшкові козенята**.

Опис завдання. Дорослий почергово промовляє слова в повільному темпі. Коли весь набір лексем названо, слова відразу ж відтворюються дитиною.

Інструкція:

– Коза придумала для козенят пароль, почувши який, вони відчинять їй двері. Послухай ці слова, запам'ятай їх і повтори для козенят.

► Діагностика оперативного слухового запам'ятовування засвідчила, що 66,4 % дітей із ЗНМ має достатній рівень,

33,6 % – низький. Під час виконання проб було зафіксовано помилки: забування слів, привнесення семантично близьких слів (*чашка – кухоль, склянка; сумка – пакет; лялька – дівчинка*); називання слів, які жодним чином не були пов'язані зі словами-стимулами. Характерним є зниження продуктивності оперативного слухового запам'ятовування – діти слухають слова, не акцентуючи на них уваги, не запам'ятовуючи. Однією з причин недостатньої продуктивності оперативної пам'яті є знижена пізнавальна активність.

Завдання 22. Вивчення співвідношення мимовільної і довільної пам'яті

Мета: вивчити рівень співвідношення мимовільної і довільної пам'яті.

Обладнання: 3 набори предметних малюнків (по 12–16 малюнків розміром 5×7 см у кожному наборі), що утворюють 4 родо-видові групи (на вибір: тварини, фрукти, овочі, одяг, взуття, іграшки); іграшка мишеня.

Опис завдання. 3 серії діагностування проводять через день в індивідуальному форматі. У кожній серії використовується новий набір малюнків, беруть участь одні й ті ж самі діти.

Перша серія. Вивчення пасивного мимовільного запам'ятовування. Дитині почергово показують предметні картинки, не даючи завдання на запам'ятовування. Після демонстрації першого набору дитину просять назвати малюнки, які вона запам'ятала.

Інструкція 1:

– Мишенятко Пік фотографувало під час мандрівки все, що бачило, і хоче показати тобі фотографії. Що тобі найбільше запам'яталося?

Друга серія. Вивчається активне мимовільне запам'ятовування, коли у процесі запам'ятовування використовується прийом класифікації матеріалу. Дитині пропонують розкласти другий набір на 4 групи: “Що до чого підходить?”. Після виконання завдання малюнки забирають, просять дитину пригадати і перерахувати всі малюнки за рядами.

Інструкція 2:

– Щоб у шафу вмістилося більше предметів і їх було легше шукати, давай їх розкладемо на полиці. Що ти поклав(ла) на першу полицю? Що лежить на другій полиці? тощо.

Третя серія. Вивчення довільного запам'ятовування. Дитині, яка брала участь у двох попередніх серіях, показують третій набір картинок та пропонують запам'ятати якомога більше малюнків для того, щоб потім їх пригадати. Засоби і прийоми запам'ятовування не вказують. Кожна картинка експонується впродовж 3 с. Після показу всіх картинок дитина відтворює з пам'яті предмети, що були на них зображені.

Інструкція 3:

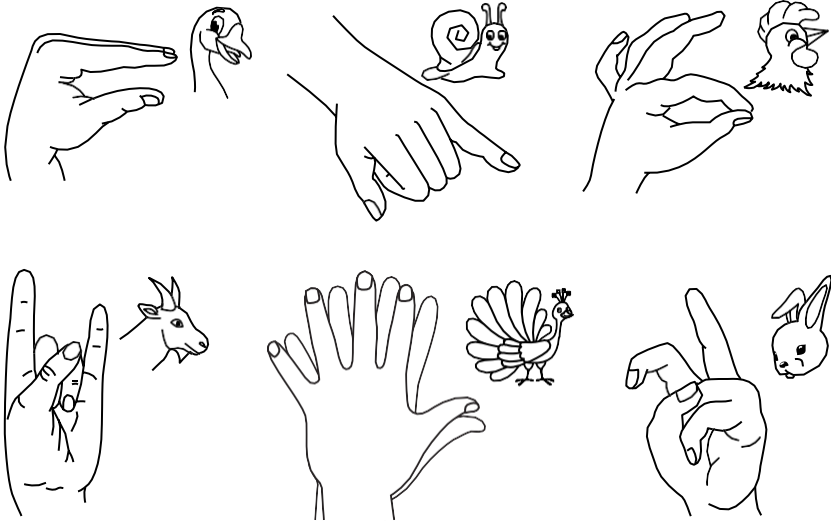
– Мама просить тебе піти до магазину за покупками. Подивись і запам'ятай, що ти маєш купити.

► Отримані результати свідчать про недостатній обсяг мимовільного та довільного зорового запам'ятовування, який обумовлений дисфункцією лівої півкулі головного мозку у дітей із загальним недорозвитком мовлення, недосконалістю просторового аналізу і синтезу. Під час виконання запропонованих завдань діти потребували та охоче приймали допомогу дорослого у вигляді повторень, підказок, уточнюючих запитань.

Завдання 23. Обстеження рухової пам'яті дітей

Мета: діагностувати рівень рухової пам'яті.

Обладнання: малюнки із зображенням долонь із пальцями в різних позиціях пальчикової гімнастики ("Гусенятко", "Равлик", "Півник", "Коза", "Павич", "Зайчик", "Замок", "Кулачок", "Кільце" тощо).

Опис завдання. Дитину просять повторити за дорослим певну послідовність рухів, наприклад: доторкнутися лівою рукою правого вуха або скопіювати певне положення пальців.

Інструкція:

– Уяви, що ти потрапив(ла) до країни, де люди розмовляють іншою мовою. Ти зможеш їм щось сказати лише за допомогою пальців рук. Давай потронуємося: склади пальчики так, як показано на малюнку. Зроби те ж саме, не дивлячись на малюнок (*малюнки пропонуються почергово*). А тепер пальчики правої руки склади так, як на малюнку 1, а пальчики лівої руки склади, як показано на малюнку 2 (*малюнки пропонуються парами*).

► Дітям із ЗНМ для відтворення певних моторних позицій потрібно було більше часу, спостерігалися труднощі дзеркального відбиття та реального положення пальців рук, складно було втримати пальці в певній позиції впродовж 10 с. Також спостерігалися труднощі при одночасному відтворенні різних рухових позицій обома руками. Після кількаразового повторення швидкість виконання і точність відтворення набули позитивного прискорення. Разом із тим пропозиція через деякий час відтворити засвоєні рухи викликала в більшості дітей труднощі. Ми вважаємо, що труднощі відтворення рухових конструкцій пов'язані з недостатнім розвитком уваги, пам'яті, просторового праксису, дисбалансом взаємодії між лівою та правою півкулею, несформованістю операції ймовірного прогнозування алгоритму точних рухів пальців.

Завдання 24. Діагностика довготривалої пам'яті дітей

Мета: визначити обсяг довготривалої пам'яті, запас знань, рівень ерудиції.

Обладнання: набір предметних (білка, лисиця, пташка, ведмідь; золоте яйце, рукавичка) та сюжетних картинок (зображення житла тварин – дупло, нора, гніздо, барліг; сюжети казок “Колобок”, “Коза-Дерева”, “Рукавичка”, “Курочка Ряба”).

Опис завдання. Дитині пропонують роздивитися малюнки і дати відповідь на запитання.

Інструкція 1:

– Звірята заблукали в лісі, не можуть знайти свою хатинку. Як ти думаєш, хто де живе? Розмісти кожну тваринку в її хатинку.

Інструкція 2:

– Поглянь, яка в мене є чарівна скринька! Там сховалися малюнки з казок. З якої казки цей малюнок? Яку із цих

казок ти б хотів(ла) послухати? Чим тобі подобаються ці казки? Пригадай, яким казковим героям належать ці речі?

Інструкція 3:

– Які казки тобі згадуються, коли чуєш слова “Я не їла, не пила...” (“Коза-Дереза”); “Я тебе з’їм...” (“Колобок”); “Дід бив-бив, не розбив...” (“Курочка Ряба”)?

► Аналіз виконання завдання засвідчив зменшення обсягу довготривалої пам’яті, швидке забування слідів – звукових та зорових образів, що виникли раніше, обмеження в утриманні словесних подразників тощо. На прохання дослівно переказати нескладний уривок казки діти припускалися великої кількості неточностей, помилок як смислового, так і синтаксичного характеру, спрощували речення, повторювали одні й ті самі слова, забували імена героїв та клички тварин.

Завдання 25. Складання картинки з пам’яті із частинок

Мета: діагностувати короткочасну пам’ять, операції синтезу.

Обладнання: дві однакові картинки (предметні, сюжетні), лялька Червона Шапочка.

Опис завдання. Одну з картинок показують дитині протягом 30 секунд для запам’ятовування. Другу картинку треба попередньо розрізати на кілька частин (чим складніша картинка та більша кількість частин, тим важче завдання). Після цього зразок прибирають, і дитина повинна з пам’яті скласти картинку із запропонованих фрагментів.

Інструкція:

– Роздивися, яку чудову картинку намалювала Червона Шапочка бабусі на день народження. Але поки вона

збиралася, неслухняна кішка роздерла її на шматки кіг-
тиками. Допоможи знову скласти картинку із частин.

► Дослідження показало низьку продуктивність запам'я-
товування: 21,2 % дітей із ЗНМ має високий рівень зорового
короткочасного запам'ятовування, 75,9 % – достатній, 2,9 % –
низький. Діти під час складання картинки із частин потребу-
вали постійного емоційного супроводу дорослого, який мав
підказувати, підбадьорювати, спрямовувати рухи. Самостійна
діяльність була невпевненою, малоініціативною, без яскраво
вираженого емоційного забарвлення. Вираженою була зни-
жена стійкість уваги – діти “перескакували” з одного фрагмента
на інший. Пошук потрібного елемента був утруднений через
недостатнє бачення цілісної картинки.

Діагностика образно-логічного мислення

Завдання 26. “Фігури-пустунки”

Мета: вивчити особливості пізнавального розвитку,
вміння бачити потрібну фігуру серед багатьох інших.

Обладнання: набір геометричних фігур (квадрат, три-
кутник, круг, чотирикутник, ромб, циліндр, конус), сюжет-
на картинка з геометричних фігур.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині від-
шукати серед запропонованих геометричних фігур лише
трикутники, незважаючи на їхній колір і розмір.

Інструкція:

– У палаці королеви Математики сталася біда – миші
погризли паркан. Залатати дірки можуть лише трикут-
ники. Вони можуть бути різного кольору і розміру. Знай-
ди та покажи серед різнокольорових геометричних фігур
лише трикутники.

Завдання “Ліліпути і гіганти”

Мета: вивчити особливості пізнавального розвитку, вміння бачити фігуру потрібного розміру серед багатьох інших.

Обладнання: різнокольорові картинки із зображенням предметів різних розмірів (метелики, тварини, м'ячки, ляльки, геометричні фігури).

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині знайти серед зображень предмети лише великі (малі).

Інструкція:

– Усім бажаним, щоб потрапити на циркову виставу, потрібно ввійти через спеціальні двері – великі або малі. Відшукай на картинці і покажи, хто ввійде через великі двері? Хто пройде через малі двері?

► Незважаючи на різний характер предметних зображень та їхнє просторове розміщення, 23,5 % дітей із ЗНМ на високому рівні, а 75,5 % – на достатньому рівні змогло відшукати вказані фігури. Серед чинників, що дестабілізуюче вплинули на показники виконання завдання, варто зазначити

труднощі зорової актуалізації ознак потрібної фігури – діти під час пошуку трикутників вказували на конус і піраміду. Якщо педагог вказував на помилку, вони її виправляли та надалі були уважніші під час виконання наступних вправ, хоча часто відволікалися поглядом на логопеда, шукаючи підтвердження правильності відповіді.

Завдання 27. “Пори року”

Мета: вивчити рівень образно-логічного мислення.

Обладнання: сюжетна картинка із зображенням чотирьох пір року, іграшка ведмедик.

Опис завдання. Дитині показують картинку і просять, уважно розглянувши її, сказати, які пори року зображено на кожній частині цього малюнка. За відведений на виконання цього завдання час – 2 хв – дитина повинна не лише назвати відповідну пору року, але й обґрунтувати свою думку, тобто пояснити, чому вона так думає, вказати ті ознаки, які, на її думку, свідчать про те, що на цій частині малюнка зображено саме цю, а не яку-небудь іншу пору року.

Інструкція:

– Маленьке ведмежатко народилося лише цієї зими, тому ще не знає, коли йому вже можна виходити з барлогу після зими, коли досягне смачна малина, коли почнуть рости гриби, коли пора знову готуватися до зимової сплячки. Тому мама подарувала йому ось ці картинки-підказки. Підкажи ведмедику, яку пору року зображено на кожній частині малюнка. Як ти здогадався(лася)?

► Низький рівень виконання завдання виявлено у 31,9 %, достатній – у 68,1 % діагностованих. Найбільші труднощі викликало формулювання пояснення “Чому я думаю, що це осінь”: діти не могли зосередитися на дослідженні певного фрагмента малюнка та виокремленні суттєвих ознак певної

пори року. Більш розгорнуті види педагогічної допомоги (підказки типу: “Зверни увагу на одяг”, “Чим зайнятий хлопчик?”, “Що падає з неба?”) позитивно сприймалися дітьми, однак і це не допомогло значній частині (31,9 %) обґрунтовано сформулювати свою думку.

Це дає нам можливість вказати на недостатній розвиток пізнавальних навичок, недостатню сформованість зорового сприймання, продуктивності і стійкості зорової та слухової уваги, довільної пам’яті, вербально-логічного мислення у дітей із ЗНМ.

Завдання 28. “Що тут зайве?”

Мета: дослідити процеси образно-логічного мислення, розумових операцій аналізу й узагальнення.

Обладнання: 3–4 картинки із серії “Четверте зайве”.

Опис завдання. Дитині пропонують серію картинок, на яких зображено різні предмети. На виконання завдання відводиться 3 хв.

Інструкція:

– Сьогодні ми знову перетворимось на уважних детективів. На кожній із цих картинок один із чотирьох намальованих предметів є зайвим. Знайди його. Чому він зайвий? Як можна разом назвати три предмети?

► Запропоноване завдання на високому рівні не виконала жодна дитина, 72,3 % – на достатньому рівні. Характерними були помилки: нерозуміння змісту поставленого завдання, невпевненість у можливості його виконання (тому діти відмовлялися навіть спробувати подумати, докласти зусиль для виконання завдання), помилки при виборі об’єднуючої ознаки та відповідного узагальнюючого слова. Відмічалася також наявність супровідних хаотичних рухових реакцій дітей (перетасовування карток, розгляд зворотного боку, намагання зігнути їх), які пояснюються імпульсивністю та збудливістю ЦНС дітей із ЗНМ.

Завдання 29. Діагностика процесу класифікації

Мета: визначити вміння класифікувати предмети за кваліфікаційними групами.

Обладнання: картинки розміром 7×7 см по 5 штук для кожної класифікаційної групи (меблі, посуд, фрукти, овочі, одяг, іграшки і т. д.).

Опис завдання. Дитині дають картинки і просять розділити їх на певні групи (меблі, іграшки, посуд, одяг, овочі, фрукти та ін.).

Інструкція:

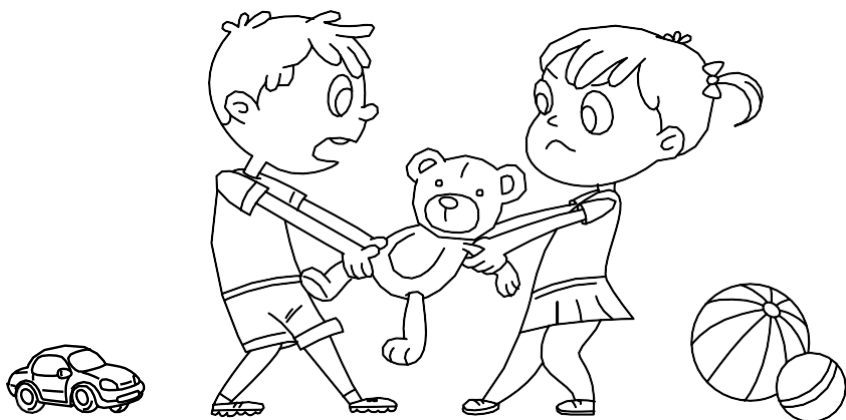
– Для відкриття нового супермаркету завезли багато товарів. Допоможи розкласти їх на полицки в різні відділи (меблі, продукти, іграшки, одяг та інші). Поясни, чому ти поклав(ла) сюди цю картинку?

► На високому рівні із запропонованими завданнями справилось 11,8 %, на середньому – 80,0 %, на низькому рівні – 8,2 % дітей. Усі вони діяли способом зорового співвіднесення предметних карток із контрольним класифікаційним полем. Труднощі класифікації проявлялися залежно від семантичної складності стимульного матеріалу (транспорт, посуд, професії, меблі), що вказує на певне відставання у формуванні процесів пізнавальної діяльності дітей із ЗНМ.

Завдання 30. Діагностика розуміння дітьми сюжетних картинок

Мета: виявити рівень розуміння змісту сюжетної картинки, вміння робити прості узагальнення, виділяти причинно-наслідкові зв'язки, розуміти почуття людей за їхньою мімікою і жестами.

Обладнання: сюжетна картинка.

Опис завдання. Перед дитиною кладуть картинку, просять її роздивитися і дати відповідь на запитання.

Інструкція:

– Подивись і скажи, що тут відбувається. Чому кричить хлопчик? Чому дівчинка не відпускає ведмедика? Який у неї настрій? Покажи і назви, чим діти могли б гратися разом. Чому ніхто не бере іншу іграшку?

► Переважно достатніми виявилися результати дослідження: жодна дитина не змогла самостійно, без підказок відповісти на поставлені запитання і зробити узагальнення, 79,3 % дітей справились із завданням на достатньому рівні, 20,7 % – на низькому. Вони потребували розгорнутих видів допомоги, які надавалися не лише у вербальній формі (підказки, уточнення, навідні запитання), але й з опорою на малюнок (показ певної емоції, дії). Діти переважно констатували побачене на малюнку короткими реченнями: *“Хлопчик кличить. Дівчина селдиться. Вони хочуть одного ведмедика. А м'ячика не хочуть. І машинку не хоче”*. Їм складно було виявити та вербально описати емоційну сторону малюнка, провести паралель між емоціями дітей і їхніми вчинками. Фіксувалися труднощі під час відтворення послідовності дій, що передували зображеним, прогнозування, що ж буде далі.

2.2.2. Діагностика мовленнєвого розвитку

Дослідження мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення здійснюється в такій повноті:

- вивчення фонематичної системи мовлення:
фонематичне сприймання (завдання 31–33);
фонематичний слух (завдання 34–35);
фонематичний аналіз (завдання 36–39);
фонематичні уявлення (завдання 40–45);
- діагностика звуковимови (завдання 46)
та складової структури слів (завдання 47);
- обстеження словникового запасу (завдання 53–60);
- вивчення граматичного ладу мовлення
(завдання 69–76);
- діагностика сформованості ймовірного прогнозування:
на невербальному рівні:
складове (завдання 48–50),
лексичне (завдання 61–63),
граматичне (завдання 81),
морфологічне (завдання 78–79),
синтаксичне (завдання 85–86);
на вербальному рівні:
фонологічне (завдання 38–39),
складове (завдання 51–52),
лексичне (завдання 64–68),
граматичне (завдання 80, 82–83),
морфологічне (завдання 77),
синтаксичне (завдання 84);
- обстеження зв'язного мовлення (завдання 87–91).

Обстеження фонематичної системи мовлення

Обстеження фонематичного сприймання

Завдання 31. “Послухай і повтори”

Мета: вивчити особливості фонематичного сприймання.

Опис завдання. Дитині пропонують повторити ланцюжки складів з опозиційними звуками.

Наприклад:

са-ша, ша-са, са-ша-са, ша-са-ша,
са-за, за-са, са-за-са, за-са-за,
ша-жа, жа-ша, ша-жа-ша, жа-ша-жа,
жа-за, за-жа, жа-за-жа, за-жа-за.

Інструкція:

– Уяви, що ми опинились на лісовій галявині. Давай пограємо у гру “Відлуння”. Слухай і повторюй за мною.

► У 68,1 % дітей із ЗНМ зафіксовано достатній рівень, у 31,9 % – низький рівень виконання завдання. Такі результати обумовлені несформованістю перцептивного рівня слухового сприймання, результатом чого є порушення розрізнення звуків за акустико-артикуляційними ознаками. Більшість помилок було зафіксовано при багаторазовому повторі опозиційних пар звуків (свистячий–шиплячий–свистячий) – вони взаємозамінювалися, змішувалися або взагалі випускалися.

Завдання 32. “Послухай і покажи”

Мета: діагностувати можливості розрізнення близьких фонем.

Обладнання: набір предметних малюнків (качка, тачка, мишка, миска, гілка, гірка, білка, булка), іграшка Лунтик.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині послухати слова і знайти малюнки із цими предметами.

Інструкція:

– До нас сьогодні завітав Лунтик. Допоможи йому познайомитися з назвами нових для нього речей. Покажи, де качка (тачка, мишка, миска, гілка, гірка, білка, булка)?

► Діти показали досить високі результати, вказуючи на потрібні картинки: високий рівень продемонструвало 51,7 % дітей, достатній – 48,3 %. Діти продемонстрували достатній рівень фонематичного сприймання та диференціювання звуків на слух. Назви картинок попередньо були їм знайомі і труднощів у виконанні завдання не виникло. В більшості випадків діти не потребували допомоги, хіба що робилися зауваження щодо відволікання на розглядання наступних зображень.

Завдання 33. “Назви, що побачив”

Мета: вивчити особливості фонематичного сприймання.

Обладнання: предметні картинки (коса у дівчини, коса, інструмент коса, каса, кит, кіт, ліс, лис, каска, книжка-казка, голка, галка), іграшка Лунтик.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині назвати парні предметні картинки з опозиційними звуками.

Інструкція:

– Лунтик завітав на Голосову вулицю, де живе багато схожих за назвою картинок. Давай допоможемо цим назвам утворити пари, щоб вони подружилися між собою. Назви, що (хто) це? А це що (хто)?

► Якщо під час звичайного впізнавання і вказування на картинки, назвами яких були слова-пароніми, у дітей не спостерігалось значних труднощів, то на вимогу впізнати та озву-

чити ці назви діти із ЗНМ у 75,5 % показали достатній рівень, у 24,5 % – низький рівень виконання завдання. Характерними були помилки сплутування назв, опозиційних фонем, заміна звуків, що призводила до зміни значення слова, відсутність контролю за власним мовленням.

Обстеження фонематичного слуху

Завдання 34. “Назви, що почув”

Мета: вивчити особливості фонематичного слуху, сприймання немовленнєвих звуків.

Обладнання: аудіозвуки (скрипіння дверей, шелестіння аркушів паперу, постукування олівцем по столу, булькання борщу в каструлі, дзенькіт дзвіночка велосипеда, звук поцілунку, удари м'ячем об землю, сьорбання води із чашки, дзенькіт посуду, шум дощу), відповідні малюнки, іграшка кріт.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині послухати, визначити і назвати джерела звуків.

Інструкція 1:

– Сьогодні ми помандруємо на гостину до Кротика. Він навчить нас упізнавати предмети за їхніми звуками. Скажи, що це звучало?

Інструкція 2:

– Покажи малюнки і назви, що звучало.

► Кількісний аналіз сприймання, впізнавання та називання немовленнєвих звуків показав, що 56,1 % дітей із ЗНМ виконало його на достатньому рівні, 43,9 % – на низькому. Низький рівень фіксувався під час упізнавання менше трьох звуків. Якісний аналіз виконаної проби показав, що діти із ЗНМ або утруднювалися назвати, чому належать ці звуки, і потре-

бували допомоги, або взагалі не мали варіантів відповіді. Причиною є невміння уважно слухати та впізнавати немовленнєві звуки, недотримання умов інструкції, недорозвиток слухової пам'яті. Зафіксовані помилки під час диференціації схожих звучань (звук поцілунку і сьорбання води із чашки). У процесі виконання завдання використовувалася розширена допомога дорослих: повторення звучання, постановка навідних запитань, актуалізація попереднього досвіду оперування з предметами.

Завдання 35. “Плесни в долоні, коли почуєш звук у слові”

Мета: вивчити особливості фонематичного слуху.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання. Дитину просять плеснути в долоні, якщо є певний звук у почутому слові.

Інструкція:

– Плесни в долоні, якщо почуєш у слові звук [к] (наприклад у ряді слів: *кран, грам, грім, крит, рис, гра, ікра, кулька, година, ліжка* і т. д.).

► Дослідження фонематичного слуху під час розрізнення звуків мовлення дало дещо кращі результати, зважаючи на те, що діти із ЗНМ відвідують заклади дошкільної освіти, де програмою середньої логопедичної групи передбачений такий вид роботи: 68,4 % дітей виконало його на достатньому рівні, 31,6 % – на низькому. Легше діти впізнавали звуки у відкритих складах, важче – при збігові приголосних звуків.

Важливим був і факт наявності потрібного звука у звуковимові дитини – діти менше помилялися, якщо навички правильної його вимови були сформовані. І навпаки – у 92,3 % дітей зафіксовано помилки впізнавання та диференціації звука за відсутності навичок правильної його вимови.

Обстеження фонематичного аналізу

Завдання 36. “Чутливе вушко”

Мета: вивчити особливості фонематичного сприймання, обстежити вміння диференціювати та відтворювати на слух слова-пароніми.

Мовленнєвий матеріал: слова-пароніми (син – синь, ліс – лис, бік – бик, шив – жив, лоток – роток, лаз – ліз, бив – бик, шити – жити, лев – рев, рити – лити, нас – нам, мак – бак, ніс – низ і т. д.).

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання. Вчитель-логопед просить дитину прослухати пари слів і диференціювати їхні звукові форми.

Інструкція:

– Продовжуємо грати у гру “Відлуння” – послухай та повтори за мною запропоновані пари слів.

► Результати виконання завдання – 68,3 % дітей із ЗНМ має достатній рівень, 31,7 % дітей – низький рівень. Дітям складно було вловити різницю між запропонованими словами внаслідок несформованості вміння виділяти й чути окремі фонemi та встановлювати їхню послідовність у слові (за звичайного онтогенезу ці вміння формуються після чотирьох років).

Якісний аналіз результатів виконання цієї проби виявив, що недиференційована вимова різних груп звуків (свистячих, шиплячих, сонорних та африкатів) є наслідком порушення фонематичного сприймання, недорозвитку фонематичного слуху, слухової уваги. Причому вказані недоліки процесів диференціації стосувалися не лише звуків, що відрізнялися тонкими акустико-артикуляційними ознаками, а й більш контрастних звуків (*бив – бит, нас – нат*). Варто зауважити також, що ці звуки є сформованими у звуковимові дітей.

Завдання 37. “Назви перший звук у слові”

Мета: діагностувати вміння виділяти в слові перший звук.

Обладнання: іграшка бджілка.

Опис завдання. Вчитель-логопед розповідає, що бджілка Майя зможе залетіти до вулика, тільки якщо правильно впізнає перші звуки в словах. Педагог протяжно вимовляє перший звук у слові і просить його назвати.

Інструкція:

– Давай допоможемо бджілці Майї. Повтори, який звук я вимовляю першим у цьому слові?

(Айстра, учень, олівець, індик, син, жук.)

► У 12,4 % дітей із ЗНМ – високий рівень виконання, у 48,1 % – достатній, у 39,5 % – низький. Це обумовлено кількома стимулюючими чинниками: протяжна вимова педагогом потрібного звука в слові, певний досвід виконання аналогічних завдань у середній логопедичній групі ЗДО.

Краще діти виконували завдання на виділення першого голосного звука в слові, з труднощами – першого приголосного. Це пояснюється акустичними властивостями названих звуків та їхніми артикуляційними характеристиками, що значно полегшує процес фонематичного аналізу слова.

Однак, незважаючи на відносно кращі результати виконання завдання, нами все ж було зафіксовано помилки: пропуски приголосних звуків при їхньому збігові (*айсра, ідик*); перестановка звуків (*овілець*); перестановка складів (*мотолок*); додавання зайвих звуків (*овлівець*); називання першого складу замість звука.

Завдання 38. “Звукові чарівники”

Мета: вивчити особливості фонематичного слуху, проаналізувати навички синтезу слова зі звуків.

Мовленнєвий матеріал: словосполучення.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання. Педагог розповідає дитині, що зла чаклунка Нехочуха зачарувала дружні слова в словосполученнях, тому що заздрила їхній дружбі. Тому в одному зі слів не вистачає першого звуку. Вчитель-логопед пропонує доповнити першим звуком друге слово словосполучення.

Інструкція:

– Послухай зачароване словосполучення і здогадайся, який звук там повинен бути.

Наприклад: *новий .ітак, барвистий .етелик,
теплий .ай, рогата .орова.*

► Дослідження стосувалося визначення рівня сформованості антиципації у дітей із ЗНМ при прогнозуванні ймовірності появи потрібного звуку на початку слова. 4,2% дітей показало високий рівень, 60,3 % – достатній, 35,5 % – низький рівень. Зафіксовано труднощі щодо утримування в пам'яті всього слова при подальшому його аналізі і, як наслідок, пропуски або додавання зайвих звуків у слові.

Завдання 39. “Поверни перший звук у слово”

Мета: вивчити особливості фонематичного слуху, проаналізувати навички синтезу слова зі звуків.

Мовленнєвий матеріал: слова різних частин мови (молоко, машина, собака, вікно, кубики, сумка, жовтий, гавкає).

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання. Вчитель-логопед розповідає, що голодна ворона повідкушувала в словах початок, і пропонує доповнити слово першим звуком.

Інструкція:

– Послухай неповні слова і доповни їх першим звуком.

Наприклад: *.олоко, .ашина, .обака, .ікно,
.убики, .умка, .овтий, .авкає.*

► 4,2% дітей із ЗНМ показало високий рівень, 68,1 % – достатній, 27,7 % – низький рівень. Замість окремого звука називався склад, що є свідченням порушення фонематичного аналізу.

Обстеження фонематичних уявлень

Завдання 40. “Знайди малюнок”

Мета: діагностувати стан фонематичних уявлень.

Обладнання: набір предметних малюнків, іграшка Лунтик.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині подивитись на предметні малюнки (бджола, лисиця, машина, жолудь, курка, синиця, торт, рак і т. д.), назвати їх та знайти малюнок, у назві якого є звук [л] і т. д.

Інструкція:

– Продовжуємо знайомити Лунтика з незнайомими для нього назвами картинок. Що (хто) це? Покажи малюнок, у назві якого є звук [л] ([с], [ш], [т], [р], [ж]).

Завдання 41. “Парні слова”

Мета: діагностувати вміння прогнозувати закінчення речення словами-паронімами.

Обладнання: набір предметних картинок зі словами-паронімами (зуб, суп, дуб, чуб, ложка, шапка), лялька Незнайко.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині роздивитися предметні картинки, уточнює за потреби їхнє значення. Далі пропонує послухати початок речення і вказати, назвою якої картинки ймовірно воно має закінчитись.

Інструкція:

– Незнайко просить тебе допомогти закінчити вірш правильними словами. Розглянь предметні картинки, назви їх. Я почну речення, а ти продовж його одним словом (наприклад: *У мене дуже болить ..., він не хоче їсти ...*). Покажи та назви потрібну картинку.

Завдання 42. “Кожному звуку – своє місце”

Мета: вивчити особливості фонематичного слуху.

Мовленнєвий матеріал: слова-іменники.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання. Вчитель-логопед розповідає, що неслухняні звуки розбіглися всією Голосовою вулицею. Пропонує закінчити слово останнім звуком, якому ніяк не сидиться на місці.

Інструкція:

– Послухай слово, поверни неслухняний останній звук на місце.

Наприклад: *череві, каву, лимо, міся, ні.*

Завдання 43. “Чутливе вушко”

Мета: вивчити особливості фонематичного слуху.

Мовленнєвий матеріал: словосполучення.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання. Злій чарівниці Нехочусі не подобається, коли всі звуки на своїх місцях у слові, тому після її чар

знову зникли деякі звуки. Педагог пропонує закінчити звуком ціле словосполучення.

Інструкція:

– Послухай словосполучення. Скажи, яким звуком воно має закінчитись.

Наприклад: *червоний помідор., довгий огірок., гучний барабан., металевий літак..*

Завдання 44. “Хто-хто в цьому слові живе?”

Мета: вивчити особливості фонематичного слуху.

Обладнання: предметні картинки (голка, яблуко, ручка, півник, чайник, білка і т. д.).

Опис завдання. Сталося лихо – слова “зіпсувалися”, погубили звуки. Вчитель-логопед пропонує доповнити середину слова звуком, який загубився.

Інструкція:

– Послухай “зіпсоване” слово. “Поремонтуй” його, вставивши потрібний звук (наприклад: *голка, яблуко, рука, півник, чайник, білка*). Відшукай до цього слова відповідний малюнок.

Завдання 45. “Зниклий звук”

Мета: вивчити особливості фонематичного слуху.

Мовленнєвий матеріал: словосполучення.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання. Цього разу “зіпсувалися” цілі словосполучення. Вчитель-логопед пропонує додати потрібний звук усередину словосполучення.

Інструкція:

– Послухай “зіпсоване” словосполучення. Встав зниклий звук у слові на місце.

Наприклад: *гарячий ко.пот, гарна кві.ка,
цікава кни.ка, смачна гру.ка,
веселий хло.чик.*

► Кількісний аналіз результатів дослідження фонематичних уявлень практично показав майже однакові показники за всіма пробами: 60,5 % дітей – достатній рівень, 39,5 % – низький. Під час виконання завдання 40 діти потребували повторення та уточнення інструкції (*Не називати всі картинки, а лише ті, у назві яких є звук [з]*), апелювання педагога до символізації звуків (*Послухай, чи не дзижчить у цьому слові комарик*). Діти з низьким рівнем сформованості фонематичних уявлень виконували завдання під час повторного промовляння кожного слова окремо і стимулюючого запитання педагога (*У цьому слові є такий звук? А в цьому?*). Самостійно визначити наявність звука у заданих словах дітям було складно, що свідчить про відсутність цілісного акустичного образу слова, порушення фонематичного сприймання та аналізу.

Ці ж чинники є причинами помилок, зафіксованих у процесі виконання завдань 42–45. Під час визначення ймовірного звука в кінці одиничного слова діти із ЗНМ перепитували, потребували уточнення значення слова, змішували звуки, переставляли склади. Замість одного звука вони додавали декілька (*літачок замість літак, лимони замість лимон*), не звертаючи увагу на зміну значення слова. Якщо ж ціле слово в результаті прозвучало правильно, але педагог просив повторити саме зниклий звук, діти утруднювалися це зробити.

Репрезентовані результати свідчать про недостатність сформованості фонематичних уявлень у дітей п'ятого року життя із ЗНМ внаслідок нестійкості та виснажливості фонематичної уваги, недостатньої сформованості фонематичного сприймання, фонематичного слуху і фонематичного аналізу, ймовірного прогнозування на фонологічному рівні мовленнєвої діяльності. Все це є причиною несформованості готовності дітей до оволодіння звуковим аналізом та синтезом слів і може слугувати причиною потрапляння таких дітей у групу ризику щодо виникнення дислексій та дисграфій.

Обстеження звуковимови

Завдання 46. “Що намальовано?”

Мета: обстежити вимову звуків у різних позиціях.

Обладнання: предметні малюнки (зебра, поїзд, коза, зірка; жаба, їжак, ложка, лижі, пожежник і т. д.), іграшка Карлсон.

Опис завдання. Дитину просять назвати зображення на малюнках.

Інструкція:

– Карлсон вчиться називати всі речі (всіх істот), які є навколо нього. Допоможи йому – назви, що (кого) тут намальовано.

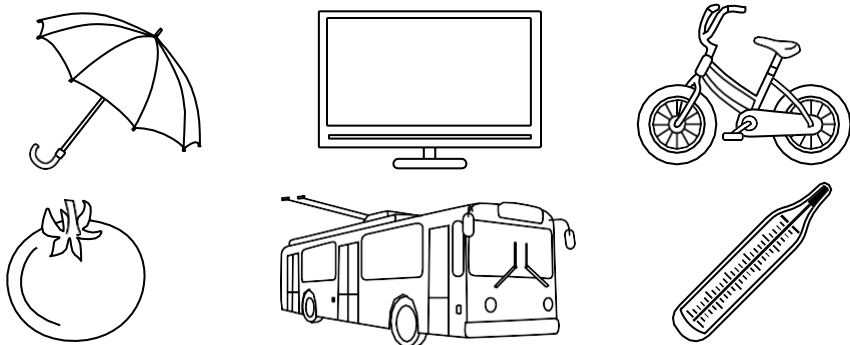
► Кількісний аналіз виконання завдання дітьми із ЗНМ показав такі результати: 82,4 % дітей виконало завдання на достатньому рівні, 17,6 % – на низькому рівні. Це дає підстави говорити про часткове порушення звуковимови в цій категорії дітей. Серед найхарактерніших помилок зафіксовано: порушення вимови свистячих, шиплячих і сонорних звуків, африкатів; порушення їхньої диференціації; змішування звуків у мовленнєвому потоці (при правильній ізольованій вимові); нестійка вимова звука в різних словах; пом'якшення твердих приголосних звуків; оглушення дзвінких приголосних звуків; порушення вимови звуків [к], [в], [й]; заміна складніших в артикуляційному плані звуків простішими; спотворена вимова звуків (міжзубна вимова свистячих звуків).

Обстеження складової структури слів

Завдання 47. “Назви малюнки”

Мета: обстежити складову структуру слова.

Обладнання: набір предметних малюнків (парасолька, телевізор, велосипед, помідор, тролейбус, термометр і т. д.), іграшка Карлсон.

Опис завдання. Дитину просять назвати запропоновані малюнки.

Інструкція:

– Карлсон вчиться називати всі речі, які є навколо нього. Допоможи йому – назви, що тут намальовано.

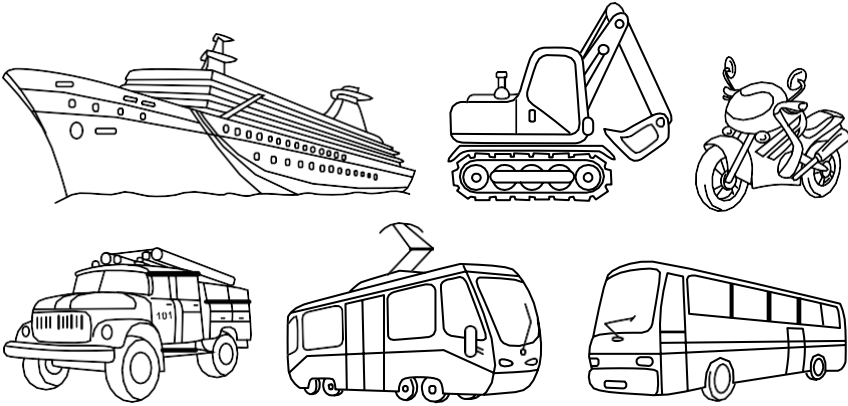
► Виконання завдання засвідчило, що 56,3 % дітей із загальним недорозвитком мовлення виявило достатній, а 43,7 % – низький рівень виконання завдання. Було зафіксовано, що труднощі виникали переважно під час відтворення складової структури складних для вимови слів (*тоємбус, весипед, темеметл*).

Особливістю є те, що безпосереднє відтворення структури навіть три-, чотирискладових слів за еталонним зразком педагога було наближеним до нього, а самостійне вживання цих слів у комунікативних висловлюваннях призводило до значного спотворення (*Мама темометом міяв теметулю – Мама термометром міряла температуру*).

Завдання 48. “Де живе склад?”

Мета: обстежити особливості пізнавального розвитку, складового прогнозування, стану фонематичного слуху.

Обладнання: предметні картинки (корабель, екскаватор, мотоцикл, машина (пожежна), трамвай, автобус).

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині за першим складом упізнати слово і показати його предметне зображення. Дитині попередньо знайомі предметні зображення.

Інструкція:

– Зла чарівниця Нехочуха зачарувала наші слова – їхні частинки не можуть знайти свої місця. Покажи серед малюнків той, назва якого починається на “мо” і т. д. Мо-о-о...

Завдання 49. “Де хвостик у слова?”

Мета: обстежити особливості пізнавального розвитку, вміння виділяти склад у кінці слова.

Обладнання: предметні картинки (груша, яблуко, ананас, вишня).

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині за останнім складом впізнати слово та показати його предметне зображення. Дитині попередньо знайомі предметні зображення. Серед назв картинок лише одна закінчується на вказаний склад.

Інструкція:

– Зла чарівниця Нехочуха зачарувала наші слова – їхні частинки не можуть знайти свої місця. Покажи серед малюнків той, назва якого закінчується на “ша”. ...ша-а-а.

Завдання 50. “Один склад – багато слів”

Мета: вивчити рівень сформованості навичок аналізу та синтезу слів.

Обладнання: предметні картинки (туфлі, тин, телефон, дерево, торт, танк і т. д.).

Опис завдання. Вчитель-логопед вимовляє початок слова – дитина його закінчує, вказуючи на відповідну картинку.

Інструкція:

– Ми отримали листа від наших друзів! Але листоноша потрапив під дощ, який змив частинку слів. Згадайся, про що пишуть нам друзі, – я почну слово, а ти закінчи його (наприклад: *те...*). Виконати завдання тобі допоможуть картинки.

► Завдання 48–50 були спрямовані на виявлення рівня сформованості складового невербального прогнозування у дітей на імпресивному рівні. Кращі результати виявило прогнозування цілісної складової структури слова за першим складом: у 16,1 % дітей із ЗНМ – високий рівень, 48,4 % – достатній рівень, 35,5 % – низький рівень; дещо нижчі – за останнім складом: у 68,2 % дітей із ЗНМ – достатній рівень, 31,8 % – низький рівень. Дітям складно було зрозуміти саму суть завдання, спрогнозувати цілісну звуко-складову структуру слова. Спочатку вони називали всі назви малюнків підряд, після акцентування уваги на пошуку слова із заданим першим складом – називали будь-які слова із цим складом, не співвідносячи їх із малюнками. Лише після повторного інструктажу діти

адекватно добирали варіанти відповідей, шукаючи підтримки поглядом у педагога. Завдання полегшувалося тим, що серед запропонованих картинок лише одна відповідала заданим параметрам.

Завдання 51. “Впізнай слово”

Мета: вивчити рівень сформованості навичок аналізу та синтезу слів.

Обладнання: предметні зображення (цукерка, собачка, зірка, квітка, пташка, лисичка і т. д.).

Опис завдання. Вчитель-логопед вимовляє кінець слова – дитина відновлює його початок.

Інструкція:

– Ми отримали листа від наших друзів! Але листоноша потрапив під дощ, який змив частинку слів. Згадайся, про що пишуть нам друзі, – я назву кінець слова (наприклад ...ка). Чи зможеш назвати слова цілком? Підказкою стануть картинки.

Завдання 52. “Вітер-пустунець”

Мета: вивчити рівень сформованості навичок аналізу та синтезу слів.

Мовленнєвий матеріал: слова різних частин мови.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує доповнити складом середину слова.

Інструкція:

– Вітер-пустунець видмухав у словах їхні серединки. Послухай частинки слова, які залишилися (наприклад: ма..на, го..ва, ко..ва, бе..за, ве..сипед, ве..кий). Яке слово я хотіла сказати?

► Лише 28,2 % дітей із ЗНМ показало достатній рівень, а 71,8 % – низький рівень виконання запропонованого завдання. Відсутність зорової підказки, недорозвиток слухового аналізу та синтезу, слухового контролю і ритму зумовили значні труднощі під час прогнозування цілісного звукового образу слова. Діти склали перший та останній склад, утворюючи нове слово (*мана, кова, векий*). Спостерігалось невмотивоване додавання випадкових складів, що призводило до утворення асемантичних слів (*магона, годива, комова*). Коли ж педагог повторював новоутворене слово і запитував, що воно означає, діти здивовано відповідали, що не знають.

При повторній інструкції наголошувалося, що це слово знайоме дитині та позначає реальний предмет, пропонувалося пригадати слово, що схоже за звучанням і має таку ж кількість частинок (складів). Однак і ці підказки дозволили лише незначній кількості дітей із ЗНМ виконати завдання на достатньому рівні, тобто назвати слово з незначною допомогою дорослого.

Обстеження словникового запасу

Наявність у мовленні слів-назв предмета

Завдання 53. “Що це?”

Мета: вивчити обсяг активного словника.

Обладнання: набір предметних малюнків (різноманітні овочі, фрукти, одяг, взуття, тварини, транспорт і т. д.).

Опис завдання. Вчитель-логопед розповідає, що через чари злої Нехочухи всі предмети забули свої назви. Педагог просить назвати кожен малюнок.

Інструкція:

– Назви предмети на малюнках. Хто (що) це?

► Наявність слів-назв предметів зафіксовано на високому рівні у 12,2 % дітей із ЗНМ, на достатньому – у 72,5 %, на низькому – у 15,3 %.

Характерною особливістю більшості дітей виявлено незнання правильних назв, що призводить до неточного вживання слів, заміни слів за семантичними ознаками (*дах – будинок, сляпка – одягати, комірець – сойочка, червоний – помідой*).

Наявність у мовленні слів, що позначають дії предмета

Завдання 54. “Хто що робить?”

Мета: діагностувати наявність у словнику дієслів.

Обладнання: сюжетний малюнок із зображенням ліскової галявини з тваринами, іграшка Лунтик.

Опис завдання. Лунтик розповідає, що хотів намалювати лісових жителів, але не може, тому що вони постійно рухаються – шукають, збирають їжу, полюють або граються. Тому просить назвати, хто що робить або як пересувається.

Інструкція:

– Що робить ведмідь (білка, лисиця, зайці, кріт, їжак, мишка, косуля)?

► Під час називання дій тварин мали місце неточності, обумовлені невмінням виділити диференційні ознаки значення слова:

іде – підходить, обходить, переходить, відходить;

летить – відлітає, прилетіла, кружляє.

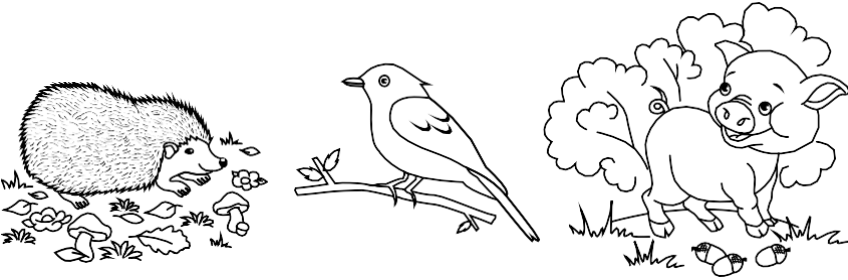

Наявність у мовленні слів, що позначають ознаки, якості, властивості предмета

Завдання 55. “Який, яка, яке?”

Мета: діагностувати наявність у словнику прикметників.

Обладнання: набір малюнків (їжачок на галявині, пташка на гілочці, поросятко під кущиком і т. д.).

Опис завдання. Вчитель-логопед розповідає, що сьогодні День приємних слів. Тому прохання до дитини підібрати приємні слова-ознаки до предметів (тварин), зображених на малюнках.

Інструкція:

– Який їжачок? Який листочок? Який жолудь? Яка трава?

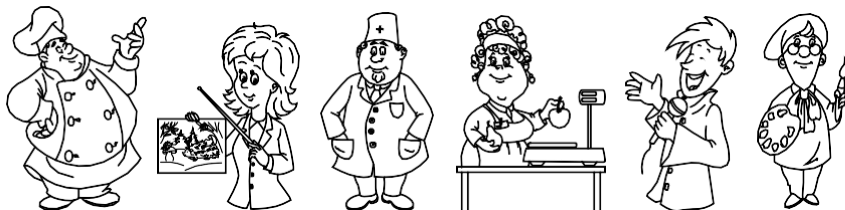
► Наявність слів на позначення ознак предмета зафіксовано на високому рівні у 15,9 % дітей із ЗНМ, на достатньому – у 84,1 %. У процесі називання слів-ознак предмета вони потребували допомоги педагога, оскільки здебільшого обмежувалися одним словом, яке попередньо найчастіше використовувалось. При акцентуванні уваги на інших ознаках (*Який їжак на дотик?*) відповідали словосполученнями-описами (з колючками). Лише за наведення уточнюючих запитань (*Якщо є колючки, то він який?*) називали відповідне слово-ознаку.

Наявність у мовленні слів, що позначають діяльність людей

Завдання 56. “Що роблять ці люди?”

Мета: діагностувати активний словник.

Обладнання: набір малюнків (зображення людей різних професій), лялька Незнайко.

Опис завдання. Незнайко просить пояснити, що роблять люди, зображені на малюнках.

Інструкція:

– Хто зображений на малюнку? Що робить людина цієї професії?

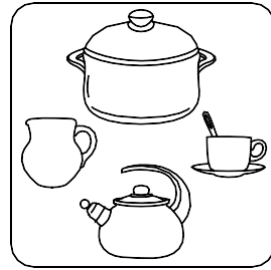
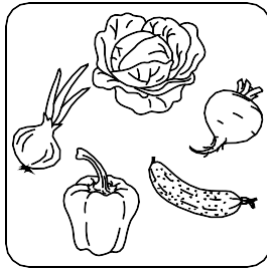
► Наявність слів на позначення дій предмета та діяльності людей діагностовано на високому рівні у 4,0 % дітей із ЗНМ, на достатньому рівні – у 66,3 %, на низькому – у 29,7 %. Під час називання людей за професійною ознакою назви замінювалися описом дій (*той, со їсти вайть, – кухар*).

Наявність у мовленні узагальнюючих слів

Завдання 57. “Назви одним словом”

Мета: діагностувати наявність у мовленні узагальнюючих слів.

Обладнання: набір малюнків (групи одягу, овочів, посуду, іграшок, комах, дерев і т. д.), іграшка сова.

Опис завдання. Мудра Сова вчить називати зображені предмети одним словом.

Інструкція:

– Назви зображені предмети одним словом.

► Лише 36,2 % дітей із ЗНМ показало достатній рівень виконання завдання, у 63,8 % зафіксовано низький рівень.

Засвоєння абстрактного значення слова та його понятійної співвіднесеності залишається недостатньо сформованим у дітей цієї вікової групи. Виявлено, що діти в деяких випадках розуміють значення очікуваного узагальнюючого слова (*те, що діти глаюца*), виділяють загальні та найбільш істотні характеристики предметів, але саме слово в активному словнику відсутнє.

Наявність у мовленні синонімів

Завдання 58. “Слова-друзі”

Мета: діагностувати наявність у мовленні слів-синонімів.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує пригадати, якими словами називають дитину рідні (наприклад: Іванко, синок чи Аня, донечка). Такі ж слова, близькі за змістом, можна підібрати й до інших слів.

Інструкція:

– Яким близьким словом можна замінити слово *машина*? *сумний*? *повільний*?

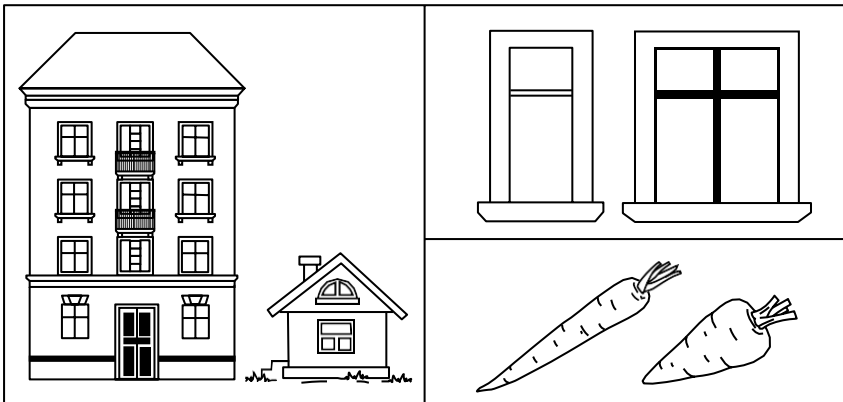
► Лише 30,1 % дітей із ЗНМ змогло підібрати слова-синоніми з допомогою дорослого (достатній рівень), 69,9 % дітей виконало завдання на низькому рівні (утруднювалися в доборі слів за наявності розширеної допомоги). Значні непорозуміння виникали при доборі іншого слова зі схожим значенням, оскільки найбільш поширеним було утворення синонімів шляхом додавання частки **не-** (*сумний* – *невесій*). Зафіксовано ситуації, коли діти із ЗНМ не змогли підібрати жодного слова-синоніма, хоча широко використовувалася допомога педагога – ставилися навідні запитання, вимовлявся перший звук, були мімічні підказки.

Наявність у мовленні антонімів

Завдання 59. “Слова-“вороги”

Мета: діагностувати наявність у мовленні слів-антонімів.

Обладнання: картинки із зображенням предметів, протилежних за якими (будинок високий і низький, вікно вузьке і широке, морква тонка і товста та ін.), лялька Незнайко.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує навчити Незнайку добирати слова, протилежні за змістом.

Інструкція:

– Допоможи Незнайкові підібрати слово-“навпаки” до слова *високий* (*вузький, тонкий*). Покажи це на картинці.

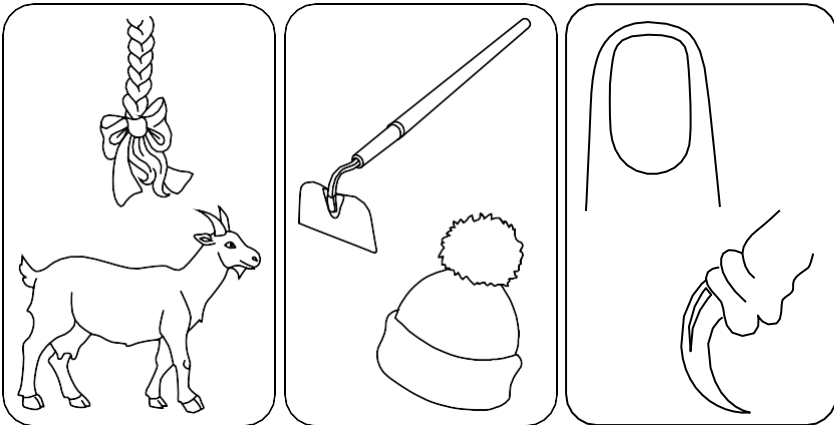
► 38,1 % дітей із ЗНМ показало достатній рівень виконання завдання, 61,9 % – низький. Замість нового слова називалося вихідне з додаванням заперечної частки **не** (*не мокий, не холодний, не доб'їй*), називалися слова-синоніми (*говіти – співати, казати*), відбувалися смислові заміни внаслідок недостатньої диференціації ситуативного зв'язку (*високий – векий*). Не до всіх слів діти-логопати змогли навіть з допомогою дорослого підібрати антоніми. Зокрема це стосувалося слів, що означають якості (*твердий, свіжий*), емоційні стани (*сум, здивування*).

Наявність у мовленні паронімів

Завдання 60. “Близькі слова”

Мета: діагностувати наявність у мовленні слів-паронімів.

Обладнання: набір малюнків (коса, коза, сапка, шапка, ніготь, кіготь і т. д.), іграшка сова.

Опис завдання:

– Мудра Сова хоче перевірити твої знання і просить назвати зображені предмети.

Інструкція:

– Назви, що зображено на малюнку.

► Складно було дітям із ЗНМ правильно назвати малюнки, використовуючи слова-пароніми: у 48,2 % дітей – достатній рівень, у 51,8 % – низький. Зафіксовано неточності звучання слів, обумовлені несформованістю звуковимови (*сипка – сипка*); незнання назв предметів, відсутність диференціації в їхньому називанні. Діти виконували завдання невпевнено, повільно, потребували підбадьорювання з боку дорослого. Відповіді довго обдумували, але все одно припускалися помилок.

Завдання 61. “Найкраще слово”

Мета: діагностувати стан лексичного прогнозування.

Обладнання: предметні картинки (повітряні кульки, квітка, олівці, пірамідка, машинка, будинок, дерево, зайчик, м'яч, барабан і т. д.), іграшка сова.

Опис завдання. Учні лісової школи отримали завдання від мудрої Сови підібрати пари слів. Вчитель-логопед викладає перед дитиною кілька картинок, починає словосполучення, пропонує підібрати картинку-продовження.

Інструкція:

– Допоможи мені серед картинок обрати ту, яка найкраще підходить, щоб закінчити мій вислів.

Наприклад: *повітряні ... (кульки),*
багатопверховий ... (будинок),
сонячний ... (зайчик).

Завдання 62. “Доповни речення”

Мета: діагностувати вміння прогнозувати закінчення речення.

Обладнання: набір предметних картинок (жовті рибки, жовті помідори, жовті листочки, жовта лампочка, жовті груші), іграшка сова.

Опис завдання. Мудра Сова пропонує дитині роздивитися предметні картинки, уточнює за потреби їхню назву. Далі пропонує дитині послухати початок речення і вказати, назвою якої картинки ймовірно воно має закінчитись.

Інструкція:

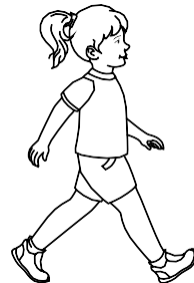
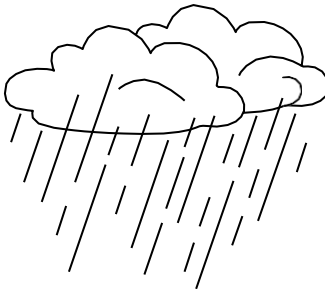
– Допоможи мудрій Сові закінчити речення одним словом, вибравши його зображення серед картинок.

Наприклад: *Восени з дерев падають жовті ...*

Завдання 63. “Гімнастика для розуму”

Мета: діагностувати вміння прогнозувати закінчення речення.

Обладнання: набір предметних картинок із багатозначними словами-назвами, словами-діями (іде годинник, іде дощ, іде дитина; ручка для письма, ручка сумки, ручка дверей, ручка дитини і т. д.), іграшка лисеня.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині роздивитися предметні картинки, уточнює за потреби їхнє значення. Далі пропонує допомогти неуважному лисенятку – послухати початок речення і вказати, назвою якої картинки ймовірно воно має закінчитись.

Інструкція:

– Допоможи лисенятку – покажи картинку, назвою якої має закінчитись речення.

Наприклад: *Я щоразу беру парасольку, коли на вулиці йде ...; Оленка охайно пише в зошиті ...*

► Кількісний аналіз дослідження невербального прогнозування показав, що на достатньому рівні із завданнями впоралося 64,1 % дітей із ЗНМ, 35,9 % дітей – на низькому. Ймовірність появи певної картинки була обумовлена доцільністю її смислового поєднання з попереднім словом-означенням або ж змістом цілого речення. Труднощі, які виникли у дітей із ЗНМ, були пов'язані саме із цим аспектом – вони довго не могли зрозуміти, за яким принципом має добиратися картинка. Надавалася допомога педагога у вигляді покрокового пошуку потрібного зображення: *Чи можемо ми сказати "повітряні фарби"? "повітряні яблуко"?*

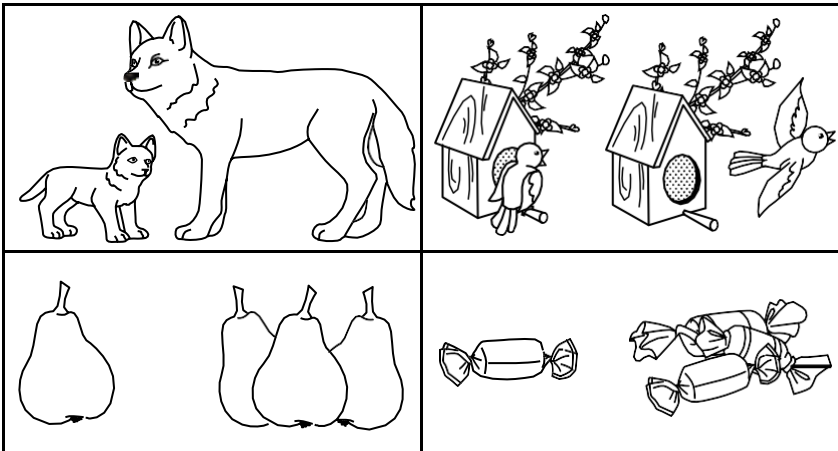
Помічено, що діти в цьому процесі менше звертали увагу на граматичне оформлення слів у вислові, а більше – на семантичне співвідношення. Саме тому зафіксовано різноманітні варіанти аграматичних відповідей (*повітряна кульки, багатовейхий будинки, жовті листок*), незважаючи на попередній еталонний мовленнєвий зразок педагога.

Завдання 64. "Впізнай слово"

Мета: діагностувати вміння диференціювати слова, що мають спільний корінь.

Обладнання: предметні та сюжетні картинки (вовки, дерева, листочки різного розміру; різні зображення пташ-

ки біля годівниці; груша, груші; цукерка, цукерки; машина, машини; чашка, чашки; сумка, сумки; яблуко, яблука і т. д.), іграшка лисеня.

Опис завдання. Вчитель-логопед називає спільнокореневі слова і просить дитину підібрати картинку із зображенням відповідного предмета, ознаки або дії. Дитині потрібно звернути при цьому увагу на морфему (суфікс, префікс, закінчення), яким ці слова відрізняються.

Інструкція 1:

– Допоможи неуважному лисенятку – знайди і покажи на картинці, де вовк, а де вовчик.

Інструкція 2:

– Допоможи неуважному лисенятку – знайди і покажи на картинці, де пташка прилетіла до шпаківні (годівниці), а де – вилетіла зі шпаківні (годівниці).

Інструкція 3:

– Покажи, де – груша, а де – груші; де – цукерка, а де – цукерки.

Завдання 65. “Найвлучніше слово”

Мета: вивчити особливості використання словникового запасу.

Мовленнєвий матеріал: слова-іменники.

Обладнання: предметні картинки (будинок, річка, ніж, береза, зайчик, лисиця, ручка, корова і т. д.), іграшка сорока.

Опис завдання. Сорока-білобока назбирала багато різних картинок, але не може їх подружити. Потрібно допомогти їй підібрати картинку зі словом-назвою.

Інструкція:

– Сорока-білобока почне словосполучення, а ти продовж його, вибравши і назвавши серед картинок потрібну.

Наприклад: *багатоповерховий ... (будинок),
гострий ... (ніж), білокора ... (береза),
побігайчик ... (зайчик), кулькова ... (ручка).*

Завдання 66. “Точні слова”

Мета: вивчити особливості використання словникового запасу.

Мовленнєвий матеріал: слова-прикметники.

Обладнання: предметні картинки, картки із символами ознак (кольорові кружечки, зображення геометричних фігур, відрізки різної довжини, слон – мишка (великий – маленький), чашка – сніжинка (холодне – гаряче) і т. д.), іграшка сова.

Підготовча робота: розгляд символів і називання відповідного прикметника.

Опис завдання. Мудра Сова викладає перед дитиною кілька карток із назвами-ознаками, починає словосполу-

чення, називаючи і показуючи предмет. Дитині потрібно підібрати картку із зображенням певного символу, називаючи відповідне слово-прикметник.

Інструкція:

– Уяви, що ти на уроці у мудрої Сови. Вона почне словосполучення, а ти закінчи його, дібравши і назвавши відповідну картку.

Наприклад:

*Сонце (яке?) ... (жовте), трава (яка?) ... (зелена),
сніг (який?) ... (білий), вишня (яка?) ... (червона),
апелсин (який?) ... (оранжевий),
яблуко (яке?) ... (кругле), слива (яка?) ... (овальна),
огірок (який?) ... (довгий), жолудь (який?) ... (короткий),
морозиво (яке?) ... (холодне), чай (який?) ... (гарячий),
дерево (яке?) ... (велике), кущ (який?) ... (маленький).*

► Кількісний аналіз дослідження вербального прогнозування виявив, що на достатньому рівні із завданням впоралося 54,2 % дітей із ЗНМ, 45,8 % дітей – на низькому. Для прогнозування появи в мовленні слів-прикметників використання карток із символами ознак дало можливість зосередитися на конкретних ознаках. Складно спочатку було підібрати відповідні символи, але понятійна співвіднесеність зображень дозволила дітям виробити нескладний алгоритм пошуку. Варто зауважити, що після виконання кількох варіантів діти почали самостійно добирати по кілька карток-символів, озвучуючи їх. Найхарактернішими помилками було зафіксовано стійкі аграматизми, порушення узгодження іменників із прикметниками (*вишня червоний, яблуко квуґва*).

Завдання 67. “Багатозначні слова”

Мета: вивчити особливості використання словникового запасу.

Мовленнєвий матеріал: багатозначні слова.

Обладнання: предметні картинки (двері, вікно, книжка, банка, коробка, рот; руки, крила, віяло, листочок, прапорець, хустинка; дощ, дитина, тварина, годинник, телевізор), лялька Незнайко.

Опис завдання. Вчитель-логопед викладає перед дитиною кілька предметних картинок, починає словосполучення. Дитині потрібно підібрати до названого слова декілька картинок, називаючи кожну. Завдання виконується після попередньої підготовчої роботи.

Інструкція:

– Незнайко зовсім заплутався, коли розглядав картинки. Допоможи йому – він назве дію, а ти серед картинок вибери і назви, хто або що може її виконувати.

Наприклад:

іде ... (дощ, дитина, тварина, час, мультфільм);

закрити ... (двері, вікно, книжку, банку, коробку, рот);

махати ... (руками, крилами, віялом, листочком, прапорцем, хустинкою).

► Найбільшу кількість правильних відповідей було зафіксовано у зрозумілих для дітей сполуках, із якими вони мають досвід практичного оперування (*закрити – вікно, книжку, двері, койобку, очі; махати – руками, листочками, прапорцем*). Відповіді дітей супроводжувалися руховими реакціями, які мали на меті переконати педагога у правильності їхнього вибору.

Труднощі виникали під час відбору ймовірно правильних слів до словосполучень, які не були дітям близькі (*гострий, горить*). Зафіксовані відповіді (*гостлий лижі, голить голова*) засвідчили неадекватність вибору дітей, який вони не могли пояснити внаслідок недостатнього розуміння значення багатозначних слів.

Завдання 68. “Слова-пазли”

Мета: вивчити рівень лексичного запасу.

Мовленнєвий матеріал: слова різних частин мови.

Обладнання: предметні картинки (сумка, сукня, помідор, чобітки, машинка, дерево), картки із символами (різнокольорові картки, геометричні фігури, символи величини), іграшка сова.

Попередня робота: розгляд символів та називання відповідного прикметника.

Опис завдання. Мудра Сова називає слово-назву і показує відповідну предметну картинку, пропонує підібрати до неї картку із символом слова-ознаки.

Інструкція:

– Сова почне словосполучення, а ти продовж його, дібравши кілька відповідних зображень.

Наприклад:

сумка ... (блакитна, нова, брудна, велика і т. д.);

помідор ... (круглий, червоний, великий і т. д.).

Обстеження граматичного ладу мовлення

Використання прийменників

Завдання 69. “Де літає метелик?”

Мета: діагностувати наявність у мовленні прийменників.

Обладнання: набір малюнків (метелик над квіткою, на квітці, біля квітки і т. д.), іграшка лисеня.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує назвати, де знаходиться метелик відносно квітки.

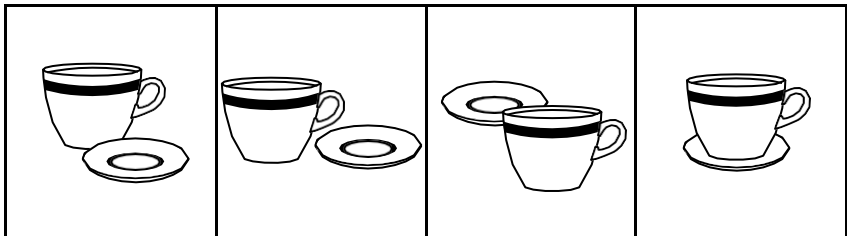
Інструкція:

– Підкажи неуважному лисенятку, де знаходиться метелик.

Завдання 70. “Де хто знаходиться?”

Мета: діагностувати наявність у мовленні прийменників.

Обладнання: набір малюнків (чашка за блюдечком, біля блюдечка, перед блюдечком, на блюдечку), сюжетна картинка із зображенням предметів і тварин, лялька (Оленка).

Опис завдання:

– Оленка хоче розповісти своїм друзям, що і де знаходиться в її кімнаті.

Інструкція:

– Допоможи Оленці скласти речення за малюнком, розповівши, де хто (що) знаходиться.

► Достатній рівень володіння прийменниками в мовленнєвій діяльності продемонструвало 44,3 % дітей із ЗНМ, 55,7 % – низький рівень. Найбільш характерними були пропуск або заміна невідповідним прийменником (*Хата росте дерево. Метелик під квіткою*), невідповідність прийменника флективному закінченню слова (*Біля будці*), відсутність прийменника при правильній формі іменника (*Метелики літають квітами*).

Визначення роду іменників

Завдання 71. “Він, вона, воно, вони”

Мета: діагностувати вміння розрізняти іменники за родами.

Обладнання: предметні картинки із зображенням людей різного віку і статі, іграшка сова.

Опис завдання. Мудра Сова пропонує замінити назви запропонованих картинок словами *він, вона, воно* чи *вони*.

Інструкція:

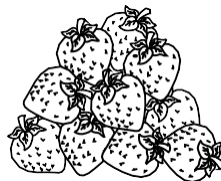
– Назви іншими словами – *він, вона, воно, вони* – людей, зображених на картинках.

Утворення множини іменників

Завдання 72. “Чого багато?”

Мета: діагностувати вміння утворювати множину іменників.

Обладнання: предметні малюнки (чашки, блюдечка, пончики, полунички, яблука, вишні, огірки, сумки, машинки, пірамідки і т. д.), лялька (Оленка).

Опис завдання. Влітку до Оленчиної бабусі приїжджає багато внуків, тому в неї всього багато. Вчитель-логопед пропонує дитині дібрати відповідні малюнки і назвати,

багато чого було в Оленчиної бабусі на столі, на городі, в саду тощо.

Інструкція:

– Підкажи Оленці, на столі багато чого? (Чашок, блюдечок, пончиків і т. д.) На городі багато чого? (Огірків, полуниць.) У саду багато чого? (Яблук, вишень.)

► Нерозмежування відмінкових закінчень слова у дітей із ЗНМ є наслідком недостатньої сформованості фонематичного слуху, порушеного розуміння числових форм іменників, прикметників і дієслів. Недорозвиток граматичної системи мовлення проявляється в порушенні узгодження іменників із прикметниками та дієсловами в роді, числі, відмінку (*синя сумків, багато вишня, вони тягне*).

Узгодження числівників з іменниками

Завдання 73. “Рахуємо разом”

Мета: діагностувати навички узгодження числівників з іменниками.

Обладнання: набір малюнків із різною кількістю предметів на кожному (олівці, кульки, котики, м'ячі, скакалки і т. д.), іграшка рахівничка.

Опис завдання. Весела Рахівничка пропонує порахувати предмети, зображені на малюнку.

Інструкція:

– Разом із веселою Рахівничкою порахуй, скільки іграшок (олівців, кульок, котів)?

Наприклад: *одна іграшка, дві іграшки, ...*

► Характерними є помилки в узгодженні числівників з іменниками (*два олівців, тли кулька*). Неправильне відтворення фонетичного складу закінчення свідчить про порушен-

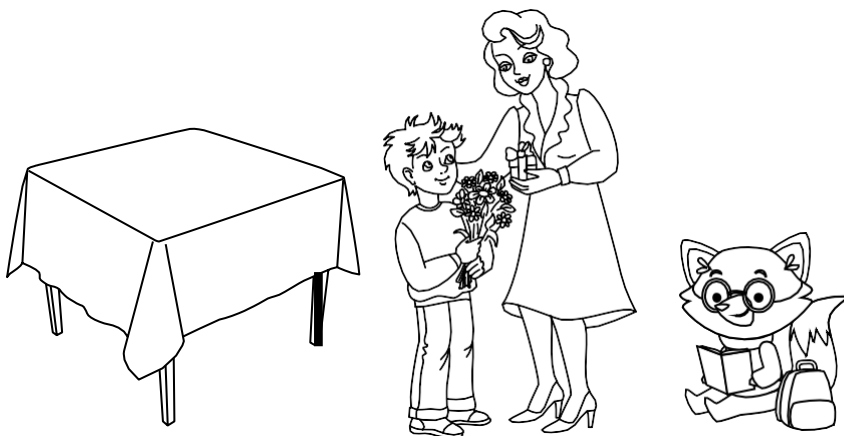
ня фонематичного сприймання та уявлення, недостатню швидкість переключення слухової уваги.

Зміна за відмінками іменників і прикметників

Завдання 74. “Змінимо слова”

Мета: діагностувати вміння змінювати слова за відмінками.

Обладнання: сюжетні картинки (стіл, накритий білою скатертиною; хлопчик дарує квіти мамі; лисеня читає маленьку книжку), лялька Незнайко.

Опис завдання. Вчитель-логопед показує картинки з відповідним зображенням та пропонує дитині відповісти на запитання.

Інструкція:

– Розглянь картинки і допоможи Незнайкові відповісти: чим накритий стіл? Кому хлопчик дарує квіти? Що читає лисеня?

Узгодження прикметників з іменниками у роді й числі

Завдання 75. “Які вони?”

Мета: діагностувати вміння узгоджувати прикметники з іменниками в роді й числі.

Обладнання: предметні картинки (сині сливки, синя квітка, синє відерце, синій шарф; жовте курча, жовтий чайник, жовта квітка, жовті лимони і т. д.), лялька (Оленка).

Опис завдання. Вчитель-логопед розповідає, що Оленка отримала на день народження багато різнокольорових подарунків. Показує картинки з відповідним зображенням та пропонує дитині відповісти на запитання.

Інструкція:

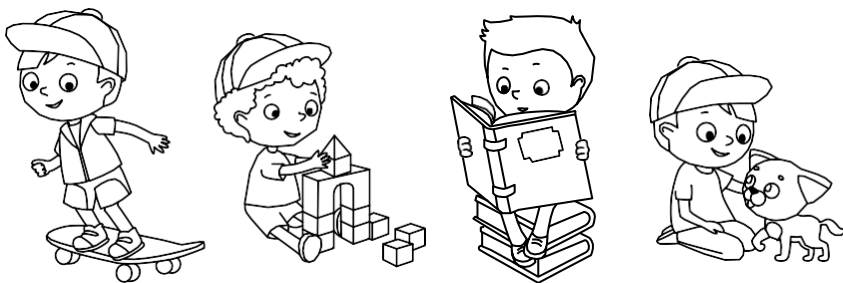
– Допоможи Оленці правильно сказати: які ці предмети?

Зміна дієслів за особами і числами

Завдання 76. “Я, ти, він, вони”

Мета: діагностувати вміння змінювати дієслова за особами й числами.

Обладнання: сюжетні картинки (хлопчик катається на скейті, будує ворота, читає книжку, пестить цуценя і т. д.).

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині подивитися на малюнок, після називання дій на малюнку – замінити слово *хлопчик* словами *я, ти, він, вони*.

Інструкція:

– Що робить хлопчик? Уяви, що це ти, і скажи про це (*Я катаюся на скейті*). Уяви замість одного хлопчика багатьох і скажи про це (*Вони катаються на скейті*). Уяви, що це роблю я (*Ви катаєтесь на скейті*).

Утворення нових слів за допомогою суфіксів

Завдання 77. “Сердиті й лагідні слова”

Мета: діагностувати вміння диференціювати слова з різними суфіксами.

Обладнання: предметні картинки (різні за розміром листочки, вовки, дощ), лялька Червона Шапочка.

Опис завдання. Червона Шапочка хоче навчитися розрізняти та називати різні за розміром предмети, щоб вовк не зміг більше її обдурити. Вчитель-логопед показує картинки з відповідним зображенням і пропонує дитині їх назвати.

Інструкція:

– Допоможи Червоній Шапочці та правильно назви зображений на картинці предмет.

Наприклад: *листок, листочок, листище.*

Завдання 78. “Один – багато”

Мета: діагностувати вміння використовувати граматичні категорії числа.

Мовленнєвий матеріал: аграматичні речення.

Обладнання: парні картинки із зображення аналогічних предметів в однині та множині (котик, котики; яблуко, яблука; чашка, чашки), лялька Незнайко, іграшка сова.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує допомогти Незнайкові виконати завдання мудрої Сови на розрізнення слів-назв одного предмета і багатьох предметів.

Інструкція:

– Розглянь картинки та допоможи Незнайкові закінчити речення одним словом.

Наприклад:

Біля порогу стояв маленький ... (котик).

У Миколки біля столу п'ють молочко ... (котики).

На столі лежить червоне ... (яблуко).

До свята з дерев зірвали доспілі ... (яблука).

Завдання 79. “Добери правильне слово”

Мета: діагностувати вміння використовувати граматичні категорії відмінка.

Мовленнєвий матеріал: аграматичні речення.

Обладнання: речення для читання з картинками-підказками.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує пограти у гру “Читаємо разом”.

Інструкція:

– Послухай речення та виправ їх, правильно називаючи зображення.

Наприклад: Марічка намалювала картина (картину). Картина вийшла надзвичайно барвистою та радісною. На картина (картині) були зображені маленькі цуценята на галявині. Картина (картину) подарували на день народження бабусі. Усі гості милувалися картина (картиною) Марічки.

► Достатній рівень діагностованих умінь засвідчило 60,1 % дітей із ЗНМ, 39,9 % – низький. Найбільш складно було дібрати ймовірно правильне слово на позначення граматичної категорії числа відповідно до змісту речення. Переважно діти звертали увагу на лексичне значення слова, ігноруючи граматичне. Після спільного з педагогом виконання пробного завдання вони надалі намагалися враховувати цей фактор. Але було помічено, що внаслідок нестійкості уваги, відволікання на другорядні подразники через деякий час діти знову демонстрували схожі помилки. Особливо це було помітно під час гри “Читаємо разом”.

Недостатній досвід багаторазового використання в тексті одного й того ж слова в різних граматичних формах зумовив однотипність відповідей дітей (*Маїчка намалювала кайтина. Кайтина подаювали на день найодження бабусі. Усі гості милувалися кайтина Маїчки*).

Завдання 80. “Який, яка, яке?”

Мета: діагностувати граматичні вміння та навички.

Мовленнєвий матеріал: аграматичні словосполучення.

Обладнання: предметні картинки (буряк червоний, спідничка червона, вишні червоні; ялинка колюча, їжак колючий, будяки колючі; шафа дерев’яна, коник дерев’яний, ложки дерев’яні), іграшка лисенятко.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує для граматичного прогнозування словосполучення.

Інструкція:

– Допоможи неухажному лисенятку правильно закінчити словосполучення.

Наприклад:

буряк черво..., спідничка черво..., вишні черво...;

їжак колю..., ялинка колю..., будяки колю...;

шафа дерев’я..., коник дерев’я..., ложки дерев’я...

► Зафіксовані аграматизми (*буяк червона, шафа деєв'яний*) обумовлені нерозумінням родової приналежності іменників і, відповідно, залежності від цього граматичної форми прикметників, що характерно для дітей із третім рівнем мовленнєвого розвитку.

Завдання 81. “Що яке?”

Мета: вивчити рівень граматичних умінь та навичок.

Мовленнєвий матеріал: аграматичні словосполучення.

Обладнання: картки із символічним зображенням кольорів.

Попередня робота: розгляд символів і називання відповідного прикметника, іграшка зайчєня.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує доповнити словосполучення прикметниками певного роду в однині, піднявши картку з відповідним кольоровим символом.

Інструкція:

– Перевіримо, чи гарним учнем у лісовій школі було зайчєня. Я почну опис, а ви продовжіть, не забуваючи піднімати кольорову картку.

Наприклад:

буяк ... (червоний), а груша ... (жовта);

лимон ... (жовтий), а морква ... (помаранчева).

Завдання 82. “Дружні в реченні слова”

Мета: діагностувати граматичні вміння та навички.

Мовленнєвий матеріал: аграматичні речення.

Обладнання: картки із символами слів-ознак (кольорові кружечки, мишка, слон, сніжинка, чашка, будинок, хатинка і т. д.), іграшка зайчєня.

Попередня робота: розгляд символів і називання відповідного прикметника.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує граматично правильно узгодити слова в реченні, підбравши відповідні картки до них.

Інструкція:

– Допоможемо разом зайченяті виправити речення, називаючи правильно слова-ознаки. Підказкою будуть чарівні картки.

Наприклад:

У зеленому лісі живе сірий зайчиха.

У салат мама нарізала зелений огірки, червона помідори, жовте перець.

Бабуся носить великий окуляри.

► Найскладнішим виявилось завдання на виправлення аграматичних речень: не тільки знайти неправильне слово, а й запропонувати адекватний аналог. Діти переважно орієнтувалися на розуміння семантики цілого речення, а не на пошук окремого деформованого слова. Лише після повторення умов завдання і повторного повільного зачитування речення 56,1 % дітей із ЗНМ змогло виконати завдання на достатньому рівні.

Завдання 83. “Слова-пустуни”

Мета: вивчити рівень **граматичних** умінь і навичок.

Мовленнєвий матеріал: аграматичний текст.

Обладнання: лялька Незнайко.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує для граматичного прогнозування цілий текст.

Інструкція:

– Незнайко хотів поділитися з друзями враженнями від прогулянки, але сильний вітер заважав почути закін-

чення слів. Послухай цю розповідь і допоможи правильно закінчити слова.

Наприклад: *Мама подарува.. чудове відеречко хлопчи... Воно було жов.... кольору. На ньому намальовано багато бджі.... Вони літа... над кольоровими кві..... Хлопчик піде гратися із віде.... до пісоч.....*

Завдання 84. “Щедрий урожай слів”

Мета: вивчити рівень синтаксичних умінь та навичок.

Мовленнєвий матеріал: речення, однорідні слова-іменники.

Обладнання: іграшка зайченя.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує доповнити речення однорідними членами.

Інструкція:

– Допоможи маленькому зайченяті доповнити речення словами.

Наприклад: *Улітку в садку досягає урожай ... (вишень, абрикосів, слив, персиків, яблук та груш).*

Вулицями міста швидко їздять ... (машини, автобуси, мотоцикли, трактори і велосипеди).

Мама варить ... (борщ, кашу).

► Недостатній лексичний запас слів перешкодив якісному виконанню завдання: діти не могли доповнити речення через елементарну збідненість словника, недостатній розвиток уваги і пам'яті. Тому акцент у виконанні проби був зміщений із граматичного прогнозування на лексичне. У результаті діти потребували розширеної педагогічної допомоги у вигляді наочних картинок, асоціацій, підказок, заохочень іще щось додати.

Завдання 85. “Кольорові слова”

Мета: вивчити рівень синтаксичних умінь та навичок.

Мовленнєвий матеріал: незакінчені речення.

Обладнання: кольорові картки.

Попередня робота: розгляд символів і називання відповідного прикметника.

Опис завдання. Вчитель-логопед починає речення, а дитина прогнозує його змістове закінчення, добираючи картку із зображенням потрібного кольору та називаючи відповідний прикметник певного роду.

Інструкція:

– Веселі синички люблять бавитися з кольоровими картками. Я почну речення, а ти продовж його.

Наприклад:

Восени листя на деревах ... (жовте).

Стигла ... (жовта) грушка солодка, як мед.

Редиска ... (червона), а хвостик у неї ... (білий).

► Наявність кольорових карток-підказок значно допомогла дітям із ЗНМ у виконанні завдання. Маючи перед собою зорову підказку, вони мали можливість зосередитись на граматично правильному оформленні ймовірних слів під час змістового доповнення речення.

Завдання 86. “Розумні речення”

Мета: вивчити рівень синтаксичних умінь і навичок, уміння доповнювати речення за змістом.

Мовленнєвий матеріал: незакінчені речення.

Обладнання: сюжетні картинки, лялька (Оленка).

Опис завдання. Вчитель-логопед починає речення, а дитина прогнозує його змістове закінчення, добираючи певну сюжетну картинку.

Інструкція:

– Оленка зовсім заплуталася з картинками, тому просить твоєї допомоги. Послухай початок (або закінчення) речення і скажи, як воно мало би закінчитися (або початися). Покажи це на картинці.

Наприклад:

Діти не підуть гуляти, ... (тому що на вулиці дощ).

... (на вулиці стало прохолодно), тому я одягнуся тепліше.

► Складність цих завдань засвідчує те, що лише 49,1 % дітей із ЗНМ змогло виконати завдання з допомогою педагога на достатньому рівні, 51,0% – на низькому. Недостатня сформованість образно-логічного мислення, слухової пам'яті та уваги не давала можливості дітям із ЗНМ одночасно утримувати в пам'яті логічний змістовий ланцюжок речення й акцентувати увагу на пошуку ймовірно правильного слова для його закінчення. Успішне виконання проби відбувалося в кілька етапів. Найбільше уваги діти приділили змістовій відповідності підібраних слів (*Діти не підуть гуляти. На вулиці дощ*). Другим етапом стало акцентування на поєднанні двох змістових складових у єдине речення (*Діти не підуть гуляти, тому що на вулиці дощ*) з підказкою педагога. Третім аспектом стало граматичне оформлення цілого речення.

Обстеження зв'язного мовлення

Складання речень за окремими ситуаційними малюнками

Завдання 87. “Виклади розповідь із сюжетних картинок”

Мета: діагностувати вміння відтворювати послідовність розгортання сюжету за картинками.

Обладнання: набір із 3–4 послідовних сюжетних картинок, іграшка білчєня.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині роздивитися набір із 3–4 сюжетних картинок, кладе першу картинку і пропонує викласти решту в порядку прогнозованого розгортання сюжету.

Інструкція:

– Руде білчєня фотографує в лісі різні цікавинки. Фотографій зібралось так багато, що воно зовсім розгубилось. Подивись на першу картинку, розглянь решту. Подумай, що було спочатку, а що потім. Яку картинку ти покладеш другою? третьою?

Завдання 88. “Склади речення за сюжетним малюнком”

Мета: діагностувати вміння складати речення за окремими сюжетними малюнками.

Обладнання: сюжетні малюнки, лялька (Оленка).

Опис завдання. Вчитель-логопед показує сюжетний малюнок із довільним зображенням та пропонує дитині скласти за ним речення.

Інструкція:

– Оленка разом із батьками поїхала на відпочинок, але вони не забувають про бабусю вдома. Із кожного цікавого місця надсилають їй малюнки. Роздивися цей малюнок і допоможи бабусі скласти за ним речення.

Завдання 89. “Склади речення за серією малюнків”

Мета: діагностувати вміння складати речення за серією сюжетних малюнків.

Обладнання: серія із 3–4 сюжетних малюнків, лялька (Оленка).

Опис завдання. Вчитель-логопед показує серію сюжетних малюнків, пов'язаних тематично, і пропонує дитині скласти за ними кілька речень.

Інструкція:

– Бабуся отримала сьогодні від Оленки нового листа. Цього разу вона намалювала кілька картинок про цікаву історію, яка з нею трапилася. Роздивися малюнки і допоможи бабусі скласти за ними речення.

Завдання 90. “Перекажи знайому казку”

Мета: діагностувати вміння передавати зміст знайомих казок.

Обладнання: текст казки (“Колобок”, “Рукавичка”, “Коза-Дерева”, “Курочка Ряба” або ін.), іграшка ведмедик.

Опис завдання. Вчитель-логопед пропонує дитині пригадати й розказати свою улюблену казку.

Інструкція:

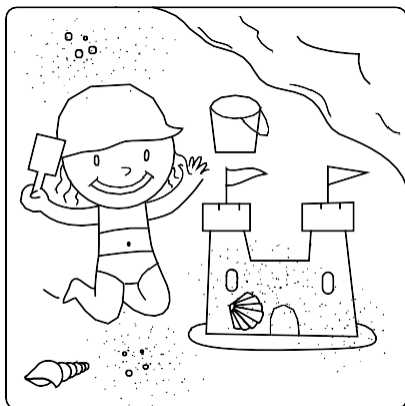
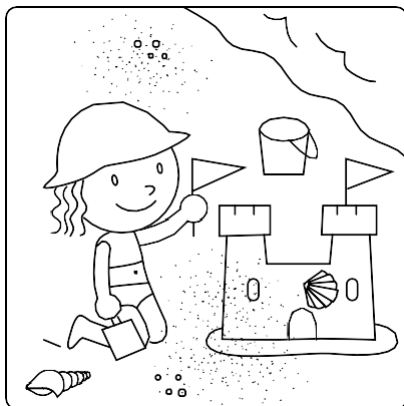
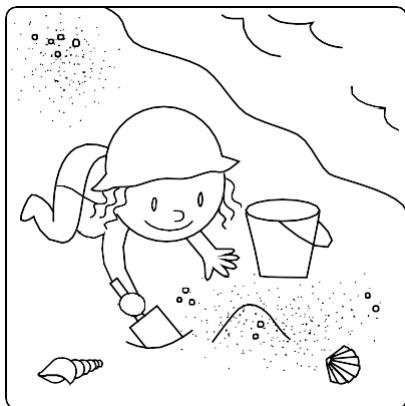
– Ведмежа ніяк не може заснути на зиму в барлозі. Як йому допомогти? Пригадай та розкажи ведмежаті свою улюблену казку.

► 31,4 % дітей із ЗНМ виконало завдання на достатньому рівні, 68,6 % – на низькому. Під час переказу зафіксовано труднощі програмування змісту фраз, пропуски окремих фрагментів казки, зміна логічної послідовності подій. Характерним було порушення зв'язності, смислові невідповідності (перенесення окремих елементів однієї казки на іншу). Відмічалось недостатнє розуміння змін значення слів за допомогою суфіксів та префіксів (*прийшов, зайшов, обійшов, відійшов, вовчик, вовчище*). Більшість дітей із ЗНМ потребувала словесних та наочних підказок педагога.

Завдання 91. “Склади оповідання за серією сюжетних малюнків”

Мета: діагностувати вміння складати оповідання за серією сюжетних малюнків.

Обладнання: серія із 3–4 сюжетних малюнків, іграшка сова.

Опис завдання. Вчитель-логопед показує серію сюжетних малюнків, пов'язаних тематично, і пропонує дитині скласти за ними оповідання.

Інструкція:

– Роздивися малюнки і допоможи мудрій Сіві скласти за ними цікаве оповідання для учнів лісової школи.

► Кількісний аналіз отриманих результатів засвідчив, що 45,8 % дітей із ЗНМ справилося із запропонованим завданнями на достатньому рівні, 54,2 % дітей – на низькому. Характерними особливостями складання речення (оповідання) за серією сюжетних малюнків були: порушення реалізації внутрішнього мовного плану в зовнішнє мовлення (наявне розуміння змісту не реалізується в мовленні через труднощі програмування змісту фраз); відсутність цілісності бачення сюжету, фрагментарність змістової реалізації висловлювання внаслідок недорозвитку процесів узагальнення й абстрагування; труднощі у визначенні смислових зв'язків між частинами розповіді, послідовності розгортання сюжету (*спочатку черв'як знайшов ціле яблуко, а лише потім зробив у ньому хатинку*); порушення операцій аналізу та синтезу мовного матеріалу в процесі прогнозування мовленнєвого висловлювання; відсутність складних синтаксичних конструкцій (*Мишка побачила кульку. Вона надула кульку. Мишка і кулька полетіли*); лексична збідненість самостійно складених речень (*Котик спить. Мишка заховалася. Мишка взяла тлубочку. Мишка п'є молоко. Котик встав. Молока немає*); наявність стійких аграматизмів, помилки в узгодженні числівників з іменниками, прикметників з іменниками в роді, числі і відмінку (*т'ї хлопчиків, чейвоний куйка, чев'як живе на яблуко, куйка поетів*); порушення звуко-складового оформлення висловлювання (*вемішелька, гунесицька, яб'юко, табуметка*).

РОЗДІЛ 3. Методика формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення

3.1. Загальні аспекти корекційно-розвивального впливу

Ґрунтуючись на викладених вище теоретичних положеннях корекційно-розвивальної роботи, охарактеризуємо основні засади запропонованої методики формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Зауважимо, що введення педагогічних умов формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності передбачає впровадження концептуально нових підходів до формування змісту корекційного навчання і виховання дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Реалізація основних положень методики планується та здійснюється відповідно до ключових критеріїв і показників сформованості комунікативного компонента мовленнєвої діяльності.

Для здійснення компенсаційної роботи із дітьми **I групи** (діти із порушенням мовленнєвого розвитку та особливостями зорової модальності) ми пропонуємо такий алгоритм діяльності:

- з опорою на зоровий аналізатор;
- з опорою на зорово-руховий комплекс;
- з опорою на зорово-слуховий аналізатор;
- з опорою на рухово-слуховий комплекс;
- з опорою на слуховий аналізатор.

Вивчення взаємозалежності сформованості зорових,

рухових і слухових функцій та операцій дає підставу прогнозувати результативну динаміку зростання показників слухового сприймання, слухової уваги та пам'яті, рухової пам'яті, словесно-логічного мислення, а в результаті – формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей шляхом опори на більш сформовані зорові показники.

Внаслідок змін результативності діяльності однієї функціональної системи буде здійснюватися динамічна реорганізація діяльності інших систем через зіставлення загальних результатів. Послідовна взаємодія визначатиме взаємозв'язок зорової, слухової та рухової функціональних систем у процесі формування мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення. При цьому результат діяльності однієї функціональної системи (зорової) визначатиме діяльність іншої функціональної системи (слухової, рухової) і стабілізуватиме основні (комунікативні) показники.

Під час планування роботи з дітьми **II групи** (діти із порушенням мовленнєвого розвитку та особливостями розвитку процесів уваги) ми пропонуємо в процесі застосування корекційної методики впливати на формування таких різновидів уваги:

- сенсорної (зорової, слухової, нюхової, тактильної, смакової);
- моторної (рухова сфера);
- інтелектуальної (пізнавальна сфера).

Методикою формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення для роботи з дітьми **III групи** (діти із порушенням мовленнєвого розвитку та особливостями мнестичних процесів) передбачено такі напрями корекції мнестичних процесів:

- розвиток і корекція модальної пам'яті (зорової, слухової, нюхової, смакової, тактильної);
- розвиток і корекція кінестетичної пам'яті;
- розвиток асоціативної пам'яті;
- розвиток і корекція вербальної пам'яті.

Специфіка запропонованої методики полягає в тому, що зміст, методи та прийоми корекційно-розвивальної роботи спрямовано адресно на подолання порушень формування складових комунікативного компонента, а саме процесів ймовірного прогнозування. Серед сучасних програм, запропонованих для корекційної роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення, лише у програмно- методичному комплексі Ю. Рібцун "Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення" зроблено окремі акценти на формуванні навичок прогнозування на різних рівнях мовленнєвої діяльності дітей. Відтак, нами вперше запропоновано методику формування комунікативного компонента як детермінанти мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Окрім того, враховано виявлені в ході діагностичного вивчення найхарактерніші порушення мовленнєвої діяльності у дітей із загальним недорозвитком мовлення, що дало можливість спланувати диференційовані специфічні форми, методи і прийоми для виділених груп, які, разом із тим, об'єднані прогнозованим спільним результатом. Варто наголосити, що окреслені напрями логопедичної роботи органічно вписуються в загальну систему корекційно-розвивальної діяльності та здійснюються паралельно у виділених підгрупах, що забезпечує цілісний розвиток усіх компонентів мовленнєвої системи [7, с. 23].

Науковий аналіз проблеми формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого

року життя із загальним недорозвитком мовлення передбачає визначення низки пріоритетних педагогічних умов, використання яких дозволить ефективно побудувати процес формування зазначеного компонента. Ми погоджуємось із визначенням О. Назарової, яка педагогічні умови розглядає як сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на розв'язання дослідницьких завдань [20, с. 79].

Відтак, взявши до уваги вищезазначені характеристики, було визначено такі педагогічні умови формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із ЗНМ:

1. Організаційно-педагогічні:

- Наявність у закладі дошкільної освіти команди фахівців, здатних забезпечити формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності.
- Створення комунікативно-розвивального середовища.
- Використання всіх видів діяльності, їхньої послідовності з метою формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності.

2. Корекційно-дидактичні:

- Застосування комплексної поетапної методики формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення.
- Реалізація прогнозування взаємодії учасників педагогічного процесу з формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності.

Аналіз педагогічної, психологічної і спеціальної літератури з означеної тематики, результатів діагностики сформованості складових комунікативного компонента

дає підстави визначити пріоритетні етапи корекційної методики:

- діагностико-превентивний;
- комунікативно-діяльнісний;
 - комунікативно-аналітичний.

Мета *діагностико-превентивного етапу* полягає в діагностичному обстеженні дітей із загальним недорозвитком мовлення, формуванні базових пізнавальних, невербальних та вербальних процесів, що впливають на становлення комунікативного компонента мовленнєвої діяльності, формуванні мотиваційної основи мовленнєвої діяльності. Необхідність реалізації превентивних завдань на цьому етапі обумовлена несформованістю слухового і рухового механізмів пізнавальної діяльності, операцій сприймання, аналізу та синтезу.

На цьому етапі передбачається:

- визначення рівня розвитку зорового сприймання, тренування збільшення його обсягу; виділення, розрізнення, називання та аналіз ознак досліджуваного об'єкта;
- формування елементарних уявлень про предмети і явища навколишньої дійсності через слухове сприймання, розвиток пізнавальної активності дітей;
- вивчення рівня сформованості у дітей асоціативних уявлень;
- визначення рівня сформованості пам'яті дітей різної модальності;
- формування та розвиток зорового, слухового, рухового, фонологічного, фонетичного невербального і вербального ймовірного прогнозування;
- формування у дітей полісенсорної мовленнєвої компетентності, навичок правильної звуковимови;

- удосконалення навичок самоконтролю на фонологічному, лексичному та граматичному рівнях;
- виховання стійкого інтересу до власного мовлення, організованих ігор-занять.

Мета *комунікативно-діяльнісного етапу* передбачає паралельне формування компонентів мовленнєвої діяльності (фонетико-фонематичних, лексико-граматичних) та пізнавальних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення) під час закріплення отриманих мовленнєвих навичок, комунікативної взаємодії під керівництвом педагога.

Діти із загальним недорозвитком мовлення третього рівня володіють значними потенційними можливостями у сфері комунікативно-діяльнісного співробітництва. Використання при цьому спеціально розробленого корекційно-педагогічного комплексу дозволяє сформуванню всі сторони комунікативно-практичної взаємодії, стає вирішальним фактором виникнення і розвитку діалогу, який визначається домінуючим засобом програмування мовленнєвої діяльності.

На цьому етапі планується:

- удосконалення навичок зорового сприймання предметів, формування здатності сприймати цілісні зорові образи, активізація навичок аналізу та синтезу;
- активізація уваги різних модальностей, спонукання до використання коментування власної діяльності;
- розвиток зорової та слухової пам'яті, уваги, сприймання, мисленнєвих операцій аналізу, синтезу, порівняння, зв'язного мовлення;
- формування складового, лексичного, морфологічного, граматичного невербального і вербального ймовірного прогнозування;
- збагачення активного словника дітей у процесі пізнавальної комунікативної діяльності, вироблення

навичок коментування процесу предметно-практичної діяльності;

- вправлення в узгодженні слів за родами, числами та відмінками, удосконалення навичок самоконтролю власного мовлення;

- виховання пізнавальної активності.

Комунікативно-аналітичний етап має на меті розвиток самостійних комунікативних навичок у всіх формах зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення, розвиток навичок комунікативного самоконтролю.

На цьому етапі формується:

- проведення порівняльного аналізу впливу ігрових і комунікативних ситуацій на розвиток пам'яті, уваги, сприймання, ймовірного прогнозування;
- вироблення навичок зорового аналізу запропонованої ситуації, пошуку оптимальних рішень, уміння обґрунтовувати свою думку в діалозі з однолітками та дорослими;
- сприяння формуванню стійких ігрових інтересів, вмінню передбачити розгортання ігрового сюжету;
- розвиток уміння встановлювати аналітичні зв'язки між властивостями предмета та його призначенням;
- вправлення у складанні зв'язних розповідей на основі сенсорних відчуттів (зорових, слухових, тактильних, нюхових, смакових) за зразком педагога та з власного досвіду; розповідей за серією сюжетних картинок;
- вироблення активності у спілкуванні з однолітками та дорослими, формування знань про соціальні ролі людей у суспільстві;
- синтаксичне невербальне і вербальне ймовірне прогнозування;

- попередження виникнення дисграфій та дислексій;
- розвиток навичок довільної концентрації уваги дітей на певному об'єкті або процесі; пам'яті, мисленнєвих операцій аналізу, порівняння, зв'язного мовлення;
- виховання впевненості у власних силах, бажання розповідати про власні відчуття, переживання, враження.

У процесі планування етапів застосування методики основний акцент робиться на загальному механізмі формування нормативного мовлення – поступовому заміщенні ненормативних мовленнєвих утворень нормативними у дітей із порушеннями мовлення в процесі логопедичної корекційно-навчальної та корекційно-розвивальної діяльності з пріоритетним комунікативним спрямуванням.

Кожен етап роботи має профільні мету, завдання, методи і прийоми роботи, але включає домінантні спільні напрями послідовного формування ймовірного прогнозування як складової частини комунікативного компонента мовленнєвої діяльності. Адже ключовим моментом корекційно-розвивальної роботи є розуміння, що мовленнєва діяльність забезпечується роботою складних мовленнєвих механізмів, серед яких: механізм програмування мовленнєвого висловлювання; механізми, пов'язані з переходом від плану програми до граматичної структури речення; механізми, які забезпечують пошук необхідного слова за семантичними та звуковими ознаками; механізми відбору фонем; механізми, які забезпечують реальне здійснення звучання мовлення, проте по-різному розвиваються у дітей зі звичайним розвитком та за умов патології мовленнєвого розвитку [25, с. 184–188].

Результати багаторічних власних спостережень і консультацій з педагогами-практиками засвідчують – прогнозування в дошкільній освіті, де закладаються основи

мовленнєво-мисленнєвої діяльності, розглядається переважно як другорядний процес під час планування роботи з дітьми, тому на іграх-заняттях воно застосовується епізодично. Вивчення основних функцій ймовірного прогнозування, специфіки застосування, обґрунтування доречності та результативності застосування його різновидів на різних етапах навчальної діяльності дітей дошкільного віку дасть можливість педагогам широко застосовувати його у своїй роботі. Це, зокрема, забезпечить планування практичної діяльності з позицій ймовірних позитивних перспектив.

Повноцінне формування ймовірного прогнозування у дітей із загальним недорозвитком мовлення неможливе без достатньої сформованості пізнавальних процесів. Недостатній обсяг знань про причини, механізми й основні синдроми несформованості вищих психічних функцій знижує ефективність корекційної роботи через спрямованість та орієнтацію, головним чином, на усунення мовленнєвої симптоматики при загальному недорозвитку мовлення без урахування системного характеру проявів.

Від чіткого розуміння нейрофізіологічних, нейропсихологічних, нейробіологічних процесів у кожному конкретному випадку мовленнєвої патології залежить не тільки ефективність проведення корекційної логопедичної роботи, але й прогнозування динаміки розвитку мовленнєвої функції у дітей із тяжкими порушеннями мовлення, визначення освітнього маршруту, адаптація до шкільного навчання в подальшому [25, с. 186].

Саме тому ми пропонуємо алгоритм формування ймовірного прогнозування як складової комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення шляхом розвитку пізнавальних функцій і стимулювання свідомої комунікативної активності на основі засвоєного мовленнєвого досвіду.

У запропонованій методиці комунікативна активність дітей із загальним недорозвитком мовлення стимулюється за допомогою серії пізнавальних та мовленнєвих завдань різного ступеня складності. Проведення дидактичних, розвивальних ігор-вправ різного спектра має подвійну мету. Ігрові завдання ставляться перед дітьми із загальним недорозвитком мовлення і передбачають виконання інструкцій, ігрових дій, пошук способів розв'язання проблемних ситуацій, коментування власної діяльності, вміння взаємодіяти з однолітками та дорослими.

Реалізація цих же ігор-вправ педагогами має на меті діагностику сформованих компонентів мовленнєвої діяльності, формування у дітей необхідних передумов розвитку комунікативного компонента в ході проведення пізнавально-мовленнєвих ігор-занять, формування навичок ймовірного прогнозування в мовленнєвій діяльності, розвиток комунікативної взаємодії і навичок зв'язного мовлення.

Зміст запропонованої методики корекційного навчання з формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із ЗНМ планується згідно з освітніми лініями програми "Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років" [10] і включає:

- ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням, тренінги, екскурсії, спостереження;
- дидактичні, настільні, розвивальні, ейдетичні ігри та вправи, сюжетно-рольові ігри;
- ігри на розвиток зорового, слухового, рухового, складового, граматичного, лексичного, синтаксичного прогнозування;
- конструктивно-будівельні ігри, конструювання з природного матеріалу, піскотерапію;
- ігри для розвитку дрібної моторики, народні, рух-

ливі ігри, зорову гімнастику;

- використання різних видів театру, психогімнастичні вправи, музично-ритмічну діяльність, слухання творів класичної та народної музики, слухання і переказ творів художньої літератури;

- моделювання та аналіз комунікативних ситуацій, складання зв'язних розповідей різного типу.

Розвиток комунікативних навичок у дітей із загальним недорозвитком мовлення здійснюється в умовах:

- використання різноманітних ігор, спрямованих на розвиток комунікативних умінь і навичок;
- інтеграції різних видів ігор-занять у корекційно-розвивальному процесі;
- використання активної ігрової позиції педагога та безпосереднього керівництва іграми дітей.

Отже, запропонована методика розроблена з урахуванням основних показників сформованості комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із ЗНМ, спрямована на стимулювання комунікативної активності, розвиток навичок ймовірного прогнозування, активізацію пізнавальної та мовленнєвої діяльності, удосконалення навичок зв'язного мовлення, попередження аграматизмів, дислексії та дисграфії зазначеної категорії дітей.

3.2. Програма корекційного навчання

Методика формування комунікативного дітей із загальним

Діти із порушенням мовленнєвого розвитку

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Діагностико-		
<i>З опорою на зоровий аналізатор</i>	Визначення рівня розвитку зорового сприймання, тренування збільшення його обсягу; виділення, розрізнення, називання та аналіз ознак досліджуваного об'єкта. Виявлення емоційної готовності дітей співпереживати казковим героям, спонукати до відтворення казкових сюжетів напам'ять.	Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Особистість дитини. Мовлення дитини. Дитина в соціумі. Гра дитини. Віконечко у природу. Дитина у світі культури.

**компонента мовленнєвої
діяльності недорозвитком
мовлення**

та особливостями зорової модальності

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
превентивний етап	

<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням, тренінги, екскурсії.</p> <p>Дидактичні ігри та вправи: “Упізнай, де чия тінь”, “Знайди такий самий”, “Назви, що бачиш у кімнаті”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Відшукай крила метелику”, “Кольорове доміно”, “Лото краплинок”, “Що далі, що ближче?”, “Що зліва, що справа?”, “Збери картинку”.</p> <p>Конструктивно-будівельні ігри: “Наш ігровий майданчик”, “Леголенд”.</p> <p>Народні ігри: “Качечка”, “Вишні-черешні”.</p> <p>Конструювання з природного матеріалу: “Пташка”, “Гусінь”.</p> <p>Настільний театр: “Колобок”.</p> <p>Спостереження за живими і неживими об’єктами природи.</p> <p>Психогімнастичні вправи: “Лагідне кошеня”, “Гра з шарфиком”.</p> <p>Бесіда “Для чого нам потрібні очі”.</p>	<p>Дитина вміє впізнавати предмети за зовнішніми ознаками, диференціює схожі об’єкти, орієнтується у просторі та на аркуші паперу.</p> <p>Знає і називає основні кольори, фігури, напрямки руху, розмір предметів.</p> <p>Коментує свої дії, переказує фрагменти знайомих казок з опорою на зорові підказки.</p> <p>Розуміє необхідність безпечної поведінки з очима.</p>
--	---

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Діагностико-		
<p><i>З опорою на зорово-руховий комплекс</i></p>	<p>Активізація вміння зорово співвідносити форму предмета з еталоном, формування уявлень про зовнішні властивості предметів, розвиток моторної координації.</p> <p>Розвиток зорового сприймання, уваги, пам'яті, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.</p> <p>Формування навичок зорового ймовірного прогнозування.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
превентивний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Хто швидше збере палички”, “Розклади за кольором”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Виклади візерунок мозаїки”, “Виклади предмети від найбільшого до найменшого”, “Де сяде метелик?”, “Пройди лабіринт”.</p> <p>Ігри на розвиток зорового прогнозування: “Впізнай тваринку”, “Домалюй предмет”.</p> <p>Театр картинок: “Осінь казка”, “Три ведмеді”.</p> <p>Розвиток дрібної моторики: “Застібни, зав’яжи, зашнуруй”.</p> <p>Зорова гімнастика: зорові тренажери за методикою М. Базарного.</p> <p>Настільні ігри: “Баскетбол”, “Футбол”, “Більярд”.</p> <p>Народні ігри: “Рибалка та рибки”, “Панас”.</p> <p>Рухливі ігри: “Снайпери”, “Прокопи у ворота”, “Влуч у ціль”.</p> <p>Музично-ритмічна діяльність: “Курочки та півник”, “Танець із брязкальцями”.</p> <p>Психогімнастичні вправи: “Віддай”, “Подив”.</p>	<p>Дитина співвідносить свої рухи з інструкцією з опорою на зоровий аналізатор, коментує процес виконання завдання.</p> <p>Використовує в мовленні слова на позначення напрямку руху, величини.</p> <p>Прогнозує та домалює незакінчений контур предмета.</p> <p>Має розвинуті навички самообслуговування.</p> <p>Під час рухливих ігор дотримується правил.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Діагностико-		
<p><i>З опорою на зорово-слуховий аналізатор</i></p>	<p>Збагачення словникового запасу словами-назвами музичних інструментів.</p> <p>Розвиток зорового та слухового сприйняття, засвоєння сенсорних еталонів, формування уявлень про навколишній світ.</p> <p>Удосконалення слухового та зорово-просторового гнозису, вміння зосереджуватися на виконанні завдання.</p> <p>Виховання вміння уважно слухати музичні твори, розуміти їхній настрій.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
превентивний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Бігає, літає, повзає, стрибає”, “Що спочатку, що потім”, “Збери намисто за зразком”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Зоровий диктант”, “Оркестр”, “Повтори за мною рух”.</p> <p>Народні ігри: “Бродить кіт по траві”, “Квіти у віночку”.</p> <p>Тіньовий театр: “Два жадібних ведмежатка”.</p> <p>Конструювання з природного матеріалу: “Їжаки”, “Веселий чоловічок”.</p> <p>Слухання творів класичної та народної музики.</p> <p>Психогімнастичні вправи: “Сердитий дідусь”, “Тінь”.</p>	<p>Уважно слухає інструкцію, виконує необхідні дії, зосереджується на виконанні завдання.</p> <p>Використовує коментування практичних дій, обґрунтовує їхню доцільність.</p> <p>Знає і називає музичні інструменти, має навички гри на деяких (барабан, бубон, металофон, сопілка, трикутник).</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Діагностико-		
<p><i>З опорою на рухово-слуховий комплекс</i></p>	<p>Формування елементарних уявлень про предмети і явища навколишньої дійсності через слухове сприймання, розвиток пізнавальної активності дітей.</p> <p>Удосконалення вміння правильно вживати особові займенники в поєднанні з дієсловами та якісними прикметниками.</p> <p>Розвиток виразності мовлення, вміння голо-сом передавати характер казкових персонажів.</p> <p>Формування навичок рухового ймовірного прогнозування.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
превентивний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Пройди шляхна звук”, “Вкажи, звідки звук”, “Впізнай, хто кликав”, “Відшукай іграшку за звуком бубна”, “Що робити після сигналу?”, “Чарівні кубики”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Фігури із паличок”, “Кішка і мишка”.</p> <p>Ігри на розвиток рухового прогнозування: “Куди полетить м’яч?”, “Розрахуй силу свого удару”.</p> <p>Конструктивно-будівельні ігри: “Будуй за інструкцією”, “Тунель для автомобілів”.</p> <p>Народні ігри: “Галя по садочку ходила”, “У ведмедя у бору”.</p> <p>Театр рукавички: “Ріпка”.</p> <p>Рухливі ігри: “Гаражі”, “Повітряна кулька”, “Пташки і кіт”.</p> <p>Музично-ритмічна діяльність: “Барабанщики”, “Колискова”.</p> <p>Психогімнастична вправа “Хочеться спати”.</p>	<p>Дитина орієнтується у просторі з опорою на слухові підказки, прогнозує і називає напрямок руху.</p> <p>Будує нескладні об’єкти за голосовою інструкцією.</p> <p>Розповідає про свої враження після виконання завдання.</p> <p>Правильно декламує слова народних ігор.</p> <p>Вдало виконує мімічні та психогімнастичні вправи.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Діагностико-		
<p><i>З опорою на слуховий аналізатор</i></p>	<p>Формування у дітей полісенсорної мовленнєвої компетентності, навичок правильної звуковимови.</p> <p>Розвиток навичок слухового сприймання, виявлення характеристик предмета через слухові образи.</p> <p>Формування навичок слухового ймовірного прогнозування.</p> <p>Стимулювання інтересу до різноманітного світу природи.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
превентивний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Що почув ти, покажи”, “Впізнай за звуком”, “Хто свій голос подає?”, “Хто, хто в цій хатці живе?”, “Що звучить?”, “Хто як говорить?”, “Хвостата мова”, “Кожен по-своєму маму покличе”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Розмісти по порядку”, “Небилиці”, “Кому що потрібно?”.</p> <p>Ігри на розвиток слухового прогнозування: “Що спочатку, а що потім?”.</p> <p>Психогімнастичні вправи: “Зайчик”, “Сова”, “Тихіше”.</p> <p>Народні ігри: “Гуси-гуси”, “Два Морози”.</p> <p>Конструювання з природного матеріалу: “Лялька”, “Літачок”.</p> <p>Ігри-драматизації: “Котик, півникі лисичка”, “Дві кізочки”.</p> <p>Рухливі ігри: “Страшний шум”, “Дощ за вікном”.</p>	<p>Дитина вміє утворювати дієслова з опорою на звуконаслідування.</p> <p>Сприймає, розуміє і пояснює природу навколишніх мовленнєвих та немовленнєвих звуків.</p> <p>Порівнює предмети, самостійно вживає слова-антоніми.</p> <p>Орієнтується у причинно-наслідкових діях, обґрунтовано пояснює їхню послідовність.</p> <p>Передає голосом, рухами особливості характеру та поведінки казкових героїв.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>З опорою на зоровий аналізатор</i></p>	<p>Удосконалення навичок зорового сприймання предметів, виділення форми об'єктів, розвиток зорової пам'яті, підвищення інтересу до навчальної діяльності, підвищення рівня зорового сприйняття.</p> <p>Збагачення активного словника якісними прикметниками, прислівниками.</p> <p>Формування навичок зорового ймовірного прогнозування.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
діяльнісний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Бджоли на лужку”, “Добери пару”, “Хто що загубив?”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Як було, як стало”, “Коли це буває?”, “Вершки-корінці”, “Доміно”.</p> <p>Ігри на розвиток зорового прогнозування: “Залатай сумочку”, “Чого не вистачає?”.</p> <p>Рухливі ігри: “Знайди, де заховано”, “Не замочи ніг”.</p> <p>Спостереження під час піших переходів до найближчих природних об’єктів.</p> <p>Конструктивно-будівельні ігри: “Зоопарк”, “Вантажний автомобіль”.</p> <p>Народні ігри: “Фарби”, “Баштан”.</p> <p>Стендовий театр: “На узліссі”, “Світлофор Моргайко”.</p> <p>Психогімнастична вправа “Хмаринка та сонечко”.</p>	<p>Знає назви пір року, називає 3–4 ознаки кожної з них.</p> <p>Розповідає про побачене під час піших переходів.</p> <p>Розуміє послідовність перетворення предметів.</p> <p>Складає розрізні картинки із 4–6 частин, утворюючи цілісне зображення.</p> <p>Дотримується правил під час проведення народних ігор.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>З опорою на зорово-руховий комплекс</i></p>	<p>Удосконалення навичок диференціації мовленнєвих та немовленнєвих звуків.</p> <p>Вироблення інтонаційної виразності мовлення дитини.</p> <p>Розвиток оптико-просторових уявлень дітей, удосконалення навичок відтворення графічних об'єктів із пам'яті.</p> <p>Залучення дітей до різних видів діяльності у природі.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
діяльнісний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Що у лівій, що у правій руці?”, “Кого не стало?”, “Знайди мою тінь”, “Запам’ятай і порівняй”, “Конструювання фігур”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Муха”, “Де запалився вогник”, “Хвиляста доріжка”, “Шифруваль-ник”.</p> <p>Ігри на розвиток рухового прогнозування: “Куди сяде бджола?”, “Який рух наступний?”.</p> <p>Конструктивно-будівельні ігри: “Луцький замок”, “Автозаправка”.</p> <p>Розвиток дрібної моторики: “Вимий чисто тарілочку”.</p> <p>Рухливі ігри: “Лови, кидай, падати не давай!”, ігри з м’ячем, кеглями.</p> <p>Чергування в куточку природи.</p> <p>Драматизація: “Як півник хвоста шукав”.</p> <p>Психогімнастична вправа “Мурчику сумно”.</p>	<p>З опорою на наочний зразок викладає контури предметів, коментує свої дії, аргументує їхню доцільність.</p> <p>Докладає зусиль, щоб запам’ятати і пізніше відтворити якомога більше деталей предмета.</p> <p>Орієнтується і називає складові кімнатних квітів, уміє розповісти про особливості догляду за ними.</p> <p>Може уявити весь алгоритм виконання дій, спрогнозувати та назвати наступну.</p> <p>Має навички самоконтролю виконання певних дій.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>З опорою на зорово-слуховий аналізатор</i></p>	<p>Спрямування уваги на звуко-складову будову слів, удосконалення навичок правильної звуковимови.</p> <p>Формування навичок слухового контролю, слухового ймовірного прогнозування.</p> <p>Розвиток зорового сприймання, формування здатності сприймати цілісні зорові образи, активізація навичок аналізу і синтезу.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
діяльнісний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Весела абетка”, “Розрізні картинки”, “Половинки слова”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Знайди за описом”, “Магазин іграшок”.</p> <p>Ігри на розвиток слухового прогнозування: “Який склад останній?”, “Павучок-пустунець”.</p> <p>Народні ігри: “Кіт і миші”, “Хрещик”.</p> <p>Конструювання з природного матеріалу: “Ведмедик”, “Намисто для мами”.</p> <p>Театр іграшок-тупотушок: “Маша і ведмідь”, “Три поросятка”.</p> <p>Психогімнастична вправа “Художник”.</p>	<p>Правильно артикулює мовленнєві звуки, диференціює опозиційні звуки в самостійному мовленні.</p> <p>Має навички складового аналізу і синтезу, прогнозує їхню появу у структурі слова.</p> <p>Описує запропоновані предмети спочатку з допомогою педагога, а потім самостійно.</p> <p>Виділяє та називає характерні ознаки об’єкта.</p> <p>Ритмічно виконує рухи під час розігрування фрагментів казки іграшками-тупотушками.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>З опорою на рухово-слуховий комплекс</i></p>	<p>Удосконалення навичок орієнтування у предметах одного виду.</p> <p>Розвиток слухової чутливості.</p> <p>Формування навичок використання різних видів зображення.</p> <p>Розвиток творчої уяви дітей.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
діяльнісний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Розклади фігури за інструкцією”, “Слуховий потяг”, “Виправ помилку в реченні”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Чия це домівка?”, “Намалюй, що почув”, “Зроби дію, навпаки почутій”.</p> <p>Конструктивно-будівельні ігри: “Лабіринт”, “Будинки великі і маленькі”.</p> <p>Конструювання з природного матеріалу: “Рибки”, “Бичок”.</p> <p>Рухлива гра “Знайди свій будинок”.</p> <p>Народні ігри: “Схованки”, “Панас”, “Дзвіночок”.</p> <p>Настільний театр: “Веселі жабенята”, “Котик і клубочок”.</p> <p>Слухання творів класичної та народної музики.</p> <p>Музично-ритмічна діяльність: “Танок з ляльками”, “Парний танок”.</p> <p>Психогімнастична вправа “Запам’ятай рухи”.</p>	<p>Чує і виправляє неточності в мовленні педагога.</p> <p>Виконує дії за словесною інструкцією, має навички самоконтролю.</p> <p>Уявляє за звуковою підказкою та може елементарно передавати в малюнку загальний контур предмета.</p> <p>Ритмічно відтворює послідовність танцю з іграшками.</p> <p>Описує емоційний настрій, враження від прослуханих творів класичної музики.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>З опорою на слуховий аналізатор</i></p>	<p>Формування навичок складового ймовірного прогнозування.</p> <p>Удосконалення фонематичного сприймання, навичок звукового аналізу і синтезу.</p> <p>Збагачення уявлень дітей про навколишній світ, формування навичок природодоцільної поведінки.</p> <p>Розвиток уваги, пам'яті, сприймання.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
діяльнісний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Добре – погано”, “Добери риму”, “Продовж слово”, “Один склад – багато слів”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Звукове доміно”, “Визнач спільний звук у слові”.</p> <p>Ігри на розвиток складового прогнозування: “Впізнай слово”, “Перший, другий, третій”.</p> <p>Рухлива гра “Відгадай за голосом”.</p> <p>Народні ігри: “А ми просо сіяли”, “Дід Макар”.</p> <p>Голосовий театр: “Ферма”, “Пташиний двір”.</p> <p>Ігри-змагання: “Хто почує більше звуків на вулиці?”.</p> <p>Психогімнастична вправа “Диригент оркестру”.</p>	<p>Дитина закінчує слово за першим складом, добираючи відповідну картинку.</p> <p>Має навички звукового аналізу і синтезу, визначає послідовність звуків у структурі слова.</p> <p>Імітує голоси тварин та птахів, змінюючи тембр та силу голосу.</p> <p>Уважно слухає, диференціює та називає звуки навколишнього оточення.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>З опорою на зоровий аналізатор</i></p>	<p>Вироблення навичок зорового аналізу за пропонованої ситуації, пошуку оптимальних рішень, вміння обґрунтувати свою думку в діалозі з однолітками та дорослими.</p> <p>Удосконалення вмінь дітей порівнювати предмети між собою, знаходити спільні і відмінні ознаки.</p> <p>Заохочення проявів творчості у дітей.</p> <p>Формування вмінь емоційно співпереживати.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
аналітичний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Чарівні окуляри”, “Склади картинку”, “Пори року”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Опиши тваринку”, “Назви фігури на малюнку”, “Чого не вистачає?”.</p> <p>Ігри на розвиток зорового прогнозування: “Хто сховався за деревом?”, “Куди веде доріжка?”.</p> <p>Сюжетно-рольові ігри: “Лікарня”, “Супермаркет”, “Довідкове бюро”, “Агентство добрих справ”.</p> <p>Народні ігри: “Бондар”, “Шевчик”.</p> <p>Ігри-інсценування: “Лисичка і Журавель”, “Кольорові пригоди Капітошки”.</p> <p>Психогімнастична вправа “Візьми і передай”.</p> <p>Творча гра “Розкажи мені казку”.</p> <p>Моделювання та аналіз комунікативних ситуацій: “Як попросити вибачення в однолітка”.</p>	<p>Дитина знаходить відмінності і спільні ознаки в запропонованих реальних об’єктах або їхніх зображеннях.</p> <p>Помічає навколо себе схожі предмети, проводить між ними асоціації.</p> <p>Прогнозує реальне зображення предмета за його частиною.</p> <p>Складає опис тварини за опорною схемою.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>З опорою на зорово-руховий комплекс</i></p>	<p>Збагачення словника дітей новими словами (побутові прилади, інструменти).</p> <p>Формування графічних образів знайомих предметів.</p> <p>Сприяння формуванню стійких ігрових інтересів, умінню передбачити розгортання ігрового сюжету.</p> <p>Вправлення дітей у просторовому моделюванні.</p> <p>Заохочення до участі в театралізованих іграх.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
аналітичний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Берізка і жушок”, “Парасольки”, “Прикрась ялинки”, “Залатай килимок”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Виклади фігуру за зразком”, “Вправний молоток”, “Веселка”.</p> <p>Конструктивно-будівельні ігри: “Дитячий садок”, “Міст через Стир”.</p> <p>Конструювання з паперу: “Мімоза”, “Яйце”.</p> <p>Народні ігри: “Калина”, “Довгоносий журавель”.</p> <p>Музично-ритмічна діяльність: “Сію, сію, посіваю”, “Танок з парасольками”.</p> <p>Театр рукавички: “Хто на кого схожий”, “Коза-Дереза”.</p> <p>Творча гра “Пригоди ляльки Дарини”.</p> <p>Моделювання та аналіз комунікативних ситуацій: “Що б я побажав, якби мав чарівну паличку”.</p> <p>Гра-змагання “Хто краще покаже тваринку?”.</p> <p>Психогімнастична вправа “Мама готує обід”.</p>	<p>Цікавиться незнайомими об’єктами навколо себе, ставить уточнюючі запитання про них дорослому.</p> <p>Орієнтується у просторовому співвідношенні частин предмета.</p> <p>Має навички конструювання з паперу, проявляє при цьому достатній рівень довільної уваги, посидючості, охайності в роботі.</p> <p>В театралізованих іграх бере на себе різні ролі, диференціюючи при цьому особливості голосу, жестів, характеру персонажу.</p> <p>У творчих іграх та комунікативних ситуаціях проявляє достатній рівень активності, вступає в діалог з однолітками та дорослими.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>З опорою на зорово-слуховий аналізатор</i></p>	<p>Збагачення номінативного словника. Вправлення в самостійному вживанні прикметників на позначення антонімів. Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги, пам'яті, операцій ймовірного прогнозування. Заохочення дітей до участі в спільних іграх. Розвиток інтересу до слухання та аналізу музичних творів.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Особистість дитини. Мовлення дитини. Дитина в соціумі. Гра дитини. Віконечко у природу. Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
аналітичний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Що змінилося?”, “Логопедичне лото”, “Звукові торбинки”, “Телефон”, “В лісі, на городі”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Квіткове місто”, “Виправ Незнайку”, “Продовж ланцюжок”.</p> <p>Народні ігри: “Іваночку, покинь схованочку”, “Іде, іде дід”.</p> <p>Конструювання з природного матеріалу: “Стежинка здоров’я”, “Птахи в небі”.</p> <p>Слухання творів класичної та народної музики.</p> <p>Голосовий театр: “Весняний ліс”, “Місто прокидається”.</p> <p>Творча гра “Загадай мені загадку”.</p> <p>Моделювання та аналіз комунікативних ситуацій: “Як зробити комплімент дівчинці”.</p> <p>Гра-змагання “Хто побачить більше круглих предметів навколо себе?”.</p> <p>Психогімнастична вправа “Гра в пісочниці”.</p>	<p>Дитина прогнозує зміни у функціонуванні предметів з опорою на зорові та слухові підказки.</p> <p>Помічає і виправляє неточності в семантичному вживанні слів, їхньому звуковому оформленні, граматичному поєднанні у фразах та реченнях.</p> <p>Розрізняє за характером звучання інструментів твори класичної та народної музики, може назвати домінуючі інструменти.</p> <p>Імітує голосом звуки природи, шум міста.</p> <p>Дотримується правил мовленнєвого етикету під час спілкування з однолітками протилежної статі, дорослими.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>З опорою на рухово-слуховий комплекс</i></p>	<p>Розвиток вміння встановлювати аналітичні зв'язки між властивостями предмета та його призначенням.</p> <p>Диференціація слів, близьких за значенням.</p> <p>Попередження виникнення дисграфій і дислексій.</p> <p>Заохочення дітей до участі в коротких театралізованих етюдах.</p> <p>Виховання пізнавальної активності дошкільників.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
аналітичний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Що з чого зроблено?”, “Хто знає, той продовжує”, “Зіпсований телефон”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Відтвори ритм”, “Азбука Морзе”, “Шифрувальники”.</p> <p>Гра на розвиток рухового прогнозування “Доведи кульку до кошика”.</p> <p>Народні ігри: “Ой, вийтеся, огірочки”, “Зайчик сіренький”.</p> <p>Конструктивно-будівельні ігри: “Ферма”, “Будівництво”.</p> <p>Музично-ритмічна діяльність: “Веселий оркестр”, “Танок з квітами”.</p> <p>Театралізовані етюди: “Ліс навесні”, “День народження Оленки”.</p> <p>Моделювання та аналіз комунікативних ситуацій: “Кому б я віддав улюблену іграшку”.</p> <p>Театр із шухляди: “Пригоди Шуші і Муші”.</p> <p>Психогімнастична вправа “Море хвилюється”.</p>	<p>Розуміє призначення більшості побутових речей, приладів, може описати це кількома реченнями.</p> <p>Має навички поступового відтворення запропонованого ритмічного малюнка, гри на музичному інструменті, максимально концентруючи при цьому сприймання, довільну рухову та слухову увагу, пам’ять.</p> <p>Може з допомогою дорослого спрогнозувати ймовірну траєкторію руху предмета, співвіднести з нею відповідні власні рухи.</p> <p>Доповнює речення, розпочате педагогом.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>З опорою на слуховий аналізатор</i></p>	<p>Розвиток навичок фонематичного аналізу і синтезу слів. Активізація знань про групи предметів. Вироблення активності у спілкуванні з однолітками та дорослими. Формування знань про соціальні ролі людей у суспільстві. Знайомство дітей з різними видами театру.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Особистість дитини. Мовлення дитини. Дитина в соціумі. Гра дитини. Віконечко у природу. Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
аналітичний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Чарівні сніжки”, “Ланцюжок слів”, “Я знаю п’ять назв”, “Упізнай за описом”, “Упіймай звук”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Повтори слова, які почув”, “Передай слово по ланцюжку”, “Виправ помилку в слові”.</p> <p>Гра на розвиток слухового прогнозування “Хто (що) це робить?”.</p> <p>Народні ігри: “Я лисичка, я сестричка”, “Ой, у перепілки”, “Крук”.</p> <p>Конструювання з природного матеріалу: “Листівка для мами”, “Тактильні дощечки”.</p> <p>Слухання творів класичної та народної музики.</p> <p>Театр шкарпеток: “Пригоди гусені Аліси”.</p> <p>Творчі ігри: “Цікавий малюнок”, “Привітаємо іменинника”.</p> <p>Моделювання та аналіз комунікативних ситуацій: “Розповідь іноземцю про моє місто”.</p> <p>Гра-змагання “У кого найчутливіше вушко?”.</p> <p>Психогімнастична вправа “Мій день народження”.</p>	<p>Розуміє та виконує дво- і трискладові інструкції дорослого, називає актуальний етап виконання завдання.</p> <p>Орієнтується в приналежності об’єктів до певних груп, виділяє зайвий предмет.</p> <p>Має навички слухового сприймання слів і максимально допустимого точного їхнього відтворення.</p> <p>Уміє підтримати бесіду з однолітками та дорослими, формулює запитання за змістом розмови.</p> <p>Бере посильну участь у розігруванні невеликих сценок, може розповісти про побачене та почуте, ділиться враженнями, оцінює характери і дії персонажів.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Діагностико-		
<p><i>Сенсорна увага (зорова, слухова, нюхова, тактильна, смакова), <u>приймання</u></i></p>	<p>Діагностування у дітей вміння впізнавати предмети за еталонними показниками з допомогою зорових, слухових та інших відчуттів, розвивати різні види уваги.</p> <p>Вправлення в самостійному вживанні слів на позначення якостей предмета.</p> <p>Розвиток спостережливості, вміння концентрувати увагу.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
превентивний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Збери намисто за зразком”, “Виклади візерунок”, “Розклади фігури за відтінками”, “Чий телефон?”; “Хто що почув?”, “На чому грали?”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Порівняй два дерева”, “Чиї сліди на снігу?”, “Знайди квітку на малюнку”, “Язик-смакунець”, “Раз, два, три, предмет назви”, “Впізнай предмет за звуком”.</p> <p>Музично-ритмічні ігри: “Будь уважним”, “Чотири стихії”.</p> <p>Сюжетно-рольова гра “Кухарі”.</p> <p>Спостереження за об’єктами неживої та живої природи.</p> <p>Самостійна образотворча діяльність: робота з покидьковим матеріалом.</p>	<p>Дитина уважно розглядає, сенсорно сприймає, впізнає та розрізняє предмети за формою, кольором, розміром, звуком, запахом, на дотик.</p> <p>Намагається правильно називати запропоновані предмети, словесно формулює їхні ознаки, власні відчуття від взаємодії з ними.</p> <p>З опорою на наочність, спочатку з допомогою педагога, а потім самостійно знаходить на малюнку потрібний об’єкт, відповідає на запитання, правильно узгоджуючи слова між собою.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Діагностико-		
<p><i>Моторна увага (рухова сфера)</i></p>	<p>Активізація кінестетичних вражень дитини, вміння узгоджувати рухи різних частин тіла, співвідносити рухову і мовленнєву діяльність.</p> <p>Розвиток зорового сприймання, уваги, пам'яті.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
превентивний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Зоопарк”, “Покажи рух за підказкою”.</p> <p>Розвивальні ігри: “Стеж за рухом і словом”, “Рухи навпаки”, “Заборонені рухи”, “Мавпочки”.</p> <p>Ігри на розвиток дрібної моторики: “Моторні рученята”, “Пальчикові стежинки”.</p> <p>Музично-ритмічні ігри: “Канон”, “Пальці”, “Співаємо разом”.</p> <p>Конструктивно-будівельна гра “Міст великий і маленький”.</p> <p>Народна гра “Подоряночка”.</p> <p>Театр пантоміми: “Вітаємось, прощаємось”.</p>	<p>Уважно слідкує за рухами однолітків і педагога, намагається точно їх відтворити.</p> <p>Узгоджує рухи кінцівок та артикуляційні рухи між собою.</p> <p>Слухає музичний ритм, у міру можливостей чітко проспіває поспівки, чистомовки.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Діагностико-		
<p><i>Інтелектуальна увага (пізнавальна сфера).</i></p> <p><i>Мислення й робота пам'яті</i></p>	<p>Удосконалення навичок самоконтролю на фонологічному, лексичному і граматичному рівнях.</p> <p>Розвиток спостережливості, цілісності сприймання, концентрації та стійкості уваги, образної пам'яті дітей.</p> <p>Вивчення їхньої здатності до переключення уваги.</p> <p>Виховання стійкого інтересу до ігор-занять.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
превентивний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Знайди в груповій кімнаті предмети відповідної висоти, ширини, довжини”, “Знайди предмет за формою геометричної фігури”, “Скажи навпаки”, “Що зайве?”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Істівне – неїстівне”, “Хто літає?”, “Хто уважний?”, “Так чи ні?”, “Хто був твоїм сусідом?”.</p> <p>Пошуково-дослідницька діяльність: досліди із сипучими речовинами.</p> <p>Читання і переказ творів художньої літератури.</p> <p>Відгадування загадок, розв’язування ребусів.</p>	<p>Дитина успішно переключає свою увагу з одного об’єкта або виду діяльності на інший.</p> <p>Помічає зміни у структурі або зовнішньому вигляді предмета, зв’язно пояснює причинно-наслідкові зв’язки.</p> <p>Уважно слухає і намагається близько до тексту переказати зміст невеличкого оповідання або казки.</p> <p>Вправляється в загадуванні та відгадуванні нескладних загадок.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>Сенсорна увага (зорова, слухова, нюхова, тактильна, смакова)</i></p>	<p>Активізація уваги різних модальностей, спонукання до застосування коментування власної діяльності.</p> <p>Розвиток тактильних відчуттів, збагачення активного словника словами на їхнє позначення.</p> <p>Виховання бажання пізнавати навколишній світ.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
діяльнісний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Графічний диктант”, “Запам’ятай і повтори”, “Найуважніший”, “Пильне фотооко”, “Знайди і виправ помилку”, “Навпаки”, “Назви перший звук у слові”, “Назви всі звуки в слові”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Що буде, якщо...”, “Небилиці”, “Незакінчені малюнки”, “Звукова лінійка”, “Стіл знахідок”, “Знайди новий предмет у кімнаті”.</p> <p>Гра на розвиток слухового прогнозування “Три кімнати”.</p> <p>Робота з “Тактильним будиночком”: “Який звук живе в цій кімнаті?”.</p> <p>Пошуково-дослідницька діяльність: приготування вітамінного намиста для птахів.</p> <p>Екскурсія до зупинок екологічної стежки.</p> <p>Сюжетно-рольова гра “Магазин парфумів”.</p> <p>Народна гра “Панас, лови нас!”.</p>	<p>За допомогою “фотоока” дитина фіксує наявні в навколишньому середовищі предмети, називає, кого або що бачить.</p> <p>Диференціює голосні і приголосні звуки на слух, називає їхню послідовність у слові.</p> <p>Має достатні навички просторового орієнтування, цілісного бачення предмета.</p> <p>Прогнозує характер очікуваних образів на основі запропонованих звуків різної тональності.</p> <p>У процесі сюжетно-рольової гри формулює запитання відповідно до ситуації, зв’язно описує певний предмет.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>Моторна увага (рухова сфера)</i></p>	<p>Вправлення у правильному вживанні відмінкових закінчень іменників.</p> <p>Удосконалення загальної моторики дітей, навичок орієнтування у просторі.</p> <p>Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті, мисленевих операцій аналізу, синтезу, порівняння, зв'язного мовлення.</p> <p>Виховання пізнавальної активності.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Особистість дитини.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
діяльнісний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Виклади фігуру із сірників”, “Попелюшка”, “Гудзики”, “Кому що потрібно для роботи?”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Хто уважний і спостережливий”, “Муха”, “Вухо – ніс”, “Стрибає жаба”.</p> <p>Рухливі ігри: “Хто літає?”, “Їстівне – неїстівне”, “Мавпочки танцюють”.</p> <p>Сюжетно-рольова гра “Будівельники”.</p> <p>Магнітний театр: “Рукавичка”.</p> <p>Піскотерапія: ігри з кінетичним піском “Диво-звірі”.</p> <p>Арттерапія: малювання зубними щітками.</p>	<p>Диференціює предмети за розміром, кольором, будує довільні та запропоновані об’єкти з підручних матеріалів (сірники, квасоля, гудзики).</p> <p>Самостійно доповнює речення словами на позначення назв професій.</p> <p>Концентрує довільну увагу на точному виконанні алгоритму дій.</p> <p>Намагається максимально точно наслідувати характер запропонованих рухів.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>Інтелектуальна увага (пізнавальна сфера)</i></p>	<p>Збагачення активного словника дітей якісними прикметниками, удосконалення навичок їхнього узгодження з іменниками.</p> <p>Вироблення навичок розподілу уваги дітей.</p> <p>Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті, мисленневих операцій аналізу, синтезу, порівняння, зв'язного мовлення.</p> <p>Виховання інтересу до навколишньої дійсності.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
діяльнісний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Знайди два однакових предмета”, “Скільки чого?”, “Розвідники”, “Склади нове слово”.</p> <p>Розвивальні ігри: “Що переплутав художник”, “Знайди предмет на заданий склад”, “Було – буде”.</p> <p>Гра на розвиток граматичного прогнозування: “Який, яка, яке?”.</p> <p>Вивчення вірша за піктограмами.</p> <p>Складання загадок.</p> <p>Настільний театр: “Півник і двоє мишенят”.</p> <p>Спостереження за станом погоди протягом дня.</p> <p>Самостійна трудова діяльність: плетіння косичок-закладок для книжки.</p> <p>Слухання і переказ творів художньої літератури (згідно з програмою).</p>	<p>Дитина здатна розосередити увагу на пошук двох однакових предметів.</p> <p>Добирає слова на позначення ознак предметів, узгоджуючи їх у роді, числі та відмінку.</p> <p>Вправляється у складанні одного із двох слів.</p> <p>Має навички декодування піктограм у слова з допомогою дорослого.</p> <p>Помічає недоречності в запропонованому малюнку, обґрунтовує свою думку.</p> <p>Встановлює причинно-наслідкові зв'язки між змінами погоди протягом дня.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми “Дитина”
Комунікативно-		
<p><i>Сенсорна увага (зорова, слухова, нюхова, тактильна, смакова)</i></p>	<p>Вправлення у складанні зв'язних розповідей на основі сенсорних відчуттів (зорових, слухових, тактильних, нюхових, смакових) за зразком педагога та з власного досвіду.</p> <p>Автоматизація і диференціація поставлених звуків.</p> <p>Розвиток стійкості, концентрації уваги, спостережливості, навичок самоаналізу.</p> <p>Виховання впевненості у власних силах, бажання розповідати про власні відчуття.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
аналітичний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Веселка”, “Подвійні окуляри”, “Оркестр”, “Кажан, де ти?”, “Лабораторія запахів”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Знайди малюнок-двійник”, “Пройди лабіринт”, “Запаси зайців на зиму”.</p> <p>Моделювання та аналіз комунікативних ситуацій: “Якби я мав палітру чарівних фарб”.</p> <p>Складання зв’язної розповіді: “Пригоди носа-кухарика”.</p> <p>Ігри з тактильними дошками.</p> <p>Екскурсія до куточка лісу, соснового бору.</p> <p>Казкотерапія: складання “Зеленої казки”.</p> <p>Піскотерапія: “У пошуках піратських скарбів”.</p> <p>Арттерапія: малювання методом тичкування “Сова”.</p> <p>Моделюючі ігри з гудзиками.</p>	<p>Диференціює зорові, слухові, тактильні, смакові, нюхові відчуття, визначає їхнє джерело.</p> <p>Аналізує власні враження, розповідає про них.</p> <p>Складає зв’язну розповідь – спочатку з допомогою педагога, а потім самостійно – про цікаві враження, пов’язані з відчуттями різного походження.</p> <p>Встановлює причинно-наслідкові зв’язки між подіями та враженнями, аналізує, чому саме вони запам’яталися.</p> <p>У розповіді використовує прості поширені речення, правильно узгоджуючи між собою слова, має навички самоконтролю власної звуковимови.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>Моторна увага (рухова сфера)</i></p>	<p>Збагачення словникового запасу дітей словами на позначення емоцій.</p> <p>Удосконалення навичок переказу знайомих казок, невеликих оповідань.</p> <p>Диференціація свистячих і шиплячих звуків.</p> <p>Формування навичок моторного відтворення запропонованої пози.</p> <p>Розвиток зорового сприймання, кінестетичних відчуттів, навичок слухового і тактильного орієнтування у просторі.</p> <p>Виховання навичок самообслуговування.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
аналітичний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Дзеркало”, “Вправна голочка”, “Нанизуй кульки за зразком”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “На нових місцях”, “Топ-хлоп”, “Чергуй рухи”.</p> <p>Конструктивно-будівельна гра “Будуємо із заплющеними очима”.</p> <p>Спостереження за роботою кухаря.</p> <p>Нарізання фруктових салатів.</p> <p>Піскотерапія: “Я маю піском найулюбленішу річ”.</p> <p>Рухливі ігри: “На рибалці”, “Слухняна тінь”, “Хустинка”.</p> <p>Музично-ритмічна гра “Море хвилюється”.</p> <p>Ляльковий театр: “Коза-Дереза”.</p>	<p>Уважно дивиться, запам’ятовує і відтворює різноманітні рухові етюди.</p> <p>Переключає увагу під час почергового виконання запропонованого алгоритму дій.</p> <p>Коментує хід предметно-практичної діяльності, розповідає про результат.</p> <p>Уміє користуватися дитячим ножом, акуратно ріже фрукти на невеличкі шматочки.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>Інтелектуальна увага (пізнавальна сфера)</i></p>	<p>Удосконалення навичок відображеного опису знайомих предметів.</p> <p>Вироблення навичок фіксування в пам'яті основних ознак предмета або явища.</p> <p>Розвиток навичок довільної концентрації уваги дітей на певному об'єкті або процесі, пам'яті, мисленнєвих операцій аналізу, порівняння, зв'язного мовлення.</p> <p>Виховання пізнавальної активності.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
аналітичний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Важливі дрібниці”, “Відгадай загадку”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Що не так намальовано?”, “Щаслива шкарпетка”, “Вгадай, що я бачу”, “Хто прийшов?”.</p> <p>Гра на розвиток лексичного прогнозування “Закінчи речення”.</p> <p>Дослідницькі ігри з кінестетичним піском.</p> <p>Екскурсії до парку з метою спостереження за сезонними змінами у природі.</p> <p>Пошуково-дослідницька діяльність: змішування основних кольорів.</p>	<p>Дитина утримує увагу на певному об’єкті достатньо довго, не відволікається на сторонні чинники.</p> <p>Помічає головні та другорядні ознаки предмета.</p> <p>Розуміє, про що йдеться на початку речення, логічно його доповнює потрібними словами.</p> <p>Прагне до пізнання явищ навколишньої дійсності, запитує про нове та незрозуміле.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Діагностико-		
<p><i>Розвиток і компенсація модальної пам'яті (зорової, слухової, нюхової, смакової, тактильної)</i></p>	<p>Збагачення та уточнення уявлень дітей про складові будови рослин, тварин, іграшок.</p> <p>Вправляння в узгодженні слів у реченнях за числами, відмінками і родами.</p> <p>Автоматизація поставлених звуків у словосполученнях.</p> <p>Визначення рівня сформованості пам'яті дітей різної модальності.</p> <p>Вироблення навичок прогнозування на морфологічному рівні.</p> <p>Виховання ціннісного ставлення до навколишнього середовища.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
превентивний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Чого не стало?”, “Що змінилося?”, “Склади з частин ціле”, “Магазин”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Впізнай рослину за листочком”, “Чиї вуха?”, “Хто більше запам’ятає?”, “Що лежить у торбинці?”, “Опиши друга”.</p> <p>Ігри на розвиток морфологічного прогнозування: “Впізнай слово”, “Один – багато”.</p> <p>Ейдетичні ігри: “Що побачив комарик?”, “Про що нагадав цей малюнок?”.</p> <p>Спостереження за кімнатними рослинами в куточку природи.</p> <p>Гра-драматизація “Міська і сільська мишки”.</p>	<p>Впізнає предмети за зоровими, слуховими, нюховими, тактильними підказками.</p> <p>Орієнтується в будові рослин, тварин, іграшок, помічає і називає, чого не стало.</p> <p>Має навички цілісного бачення предмета, складає ціле з частин.</p> <p>Описує однолітка, пригадуючи та називаючи риси обличчя, характеру, особливості поведінки, обґрунтовує особисте ставлення до нього.</p> <p>Може пригадати певну подію за асоціативним символом, зв’язно розповідає про неї.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми “Дитина”
Діагностико-		
<p><i>Розвиток і компенсація кінестетичної пам'яті</i></p>	<p>Збагачення активного номінативного та предикативного словника дітей.</p> <p>Активізація знань про різноманітність рухів (артикуляційні, рухи тіла, пальчикові, мімічні).</p> <p>Формування на практичному рівні навичок рухового копіювання образів тварин, птахів, людей, предметів.</p> <p>Розвиток рухової пам'яті.</p> <p>Вироблення навичок охайності, точності під час виконання роботи в куточку природи.</p> <p>Виховання уважності.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
превентивний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Виклади зображення за зразком”, “Мишки і сир”, “У світі тварин”, “Запам’ятай і знайди”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Що трапалося?”, “Покажи предмет рухами”, “Ми – меблі”.</p> <p>Пальчиковий театр: “Півник і двоє мишенят”.</p> <p>Рухливі ігри: “Гаражі і машини”, “Заборонений рух”.</p> <p>Народні ігри: “Третій зайвий”, “Вовк у рові”.</p> <p>Спостереження за роботою двірника, робітників на території ЗДО.</p> <p>Самостійна трудова діяльність: пікірування розсади в пластикові ємкості.</p>	<p>Згадує і передає в русі характерні особливості тварин, птахів, людей, предметів.</p> <p>Має навички самоконтролю власних рухових реакцій.</p> <p>Відтворює алгоритм вимови свистячих, шиплячих і сонорних звуків.</p> <p>Зв’язно розповідає про отримані враження від прогулянок, спостережень, ігор.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Діагностико-		
<p><i>Розвиток асоціативної пам'яті</i></p>	<p>Вивчення рівня сформованості у дітей асоціативних уявлень.</p> <p>Уточнення смислових зв'язків між словами в реченні.</p> <p>Розвиток образної пам'яті дітей, уваги, асоціативного мислення.</p> <p>Диференціація опозиційних звуків під час вимови чистомовок.</p> <p>Виховання інтересу до пізнавальної діяльності.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
превентивний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Що до чого підходить?”, “Асоціації”, “Художник”, “Хто більше запам’ятав?”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Снігова куля”, “Піктограми”, “Яким буває?”, “Перетворення”.</p> <p>Ейдетичні ігри: з художніми листівками, фотографіями.</p> <p>Самостійна художня діяльність: “Мій настрій сьогодні” (з покидькових матеріалів).</p> <p>Гра на розвиток синтаксичного прогнозування “Щедрий урожай слів”.</p>	<p>Дитина має навички образного сприйняття, співвідносить певний предмет, звук, запах, тактильне відчуття з конкретною подією, ситуацією. Розповідає про це, аргументує свій вибір.</p> <p>Запам’ятовує і відтворює більший обсяг інформації (словесної, чуттєвої, рухової і т. д.).</p> <p>Прогнозовано закінчує запропоновані речення словами відповідно до теми.</p> <p>Позитивно налаштована на пізнавальну діяльність, отримує від неї задоволення.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми “Дитина”
Діагностико-		
<p><i>Розвиток і компенсація вербальної пам'яті</i></p>	<p>Розширення уявлень про навколишній світ. Вправлення у складанні простих поширених і складносурядних речень.</p> <p>Вироблення навичок самоконтролю власного мовлення, усунення вад аграматизму.</p> <p>Розвиток словесно-логічної пам'яті дітей, зв'язного мовлення.</p> <p>Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги, мисленнєвих операцій аналізу і синтезу, порівняння, навичок просторового орієнтування.</p> <p>Виховання бажання спілкуватися з тими, хто оточує.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
превентивний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Назви одним словом”, “Будиночок для звуків”, “Запам’ятай слова по порядку”, “Логопедичне лото”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Історії-домовлянки”, “Хто більше назве?”, “У кого більше аргументів?”, “Хто ким буде?”.</p> <p>Ігри на розвиток синтаксичного прогнозування: “Виклади розповідь із картинок”, “Слова-пустуни”.</p> <p>Слухання і переказ творів художньої літератури (згідно з програмою).</p> <p>Моделювання та аналіз комунікативних ситуацій: “Я загубився в місті”.</p> <p>Гра-драматизація “Лисичка і Журавель”.</p> <p>Театр із шухляди: “Пригоди гусені і яблука”.</p>	<p>Розглядає ілюстрації, складає прості поширені і складносурядні речення за їхнім змістом.</p> <p>Має навички узагальнення груп предметів, називає їх узагальнюючим словом.</p> <p>Диференціює звуки на слух, визначає їхній порядок у слові.</p> <p>Складає невелику зв’язну розповідь на запропоновану тему, чує і виправляє власні помилки звуковимови та аграматизми.</p> <p>Любить слухати казки і невеликі повчальні оповідання, розуміє їхній прихований зміст, переказує близько до тексту.</p> <p>Проявляє творчі навички в процесі ігор-драматизацій, бере посильну участь у виготовленні атрибутів до них.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми “Дитина”
Комунікативно-		
<p><i>Розвиток і компенсація модальної пам'яті (зорової, слухової, нюхової, смакової, тактильної)</i></p>	<p>Збагачення атрибутивного і предикативного словника дітей.</p> <p>Вправлення у слово-зміні, словотворенні.</p> <p>Формування навичок опису предмета з пам'яті.</p> <p>Розвиток зорового, слухового сприймання, пам'яті, уваги, мисленевих операцій аналізу та синтезу, ймовірного прогнозування.</p> <p>Виховання вміння бачити цікаве навколо себе.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
діяльнісний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Картинка”, “10 відмінностей”, “Запам’ятай зоопарк”, “Портрет”, “Опис”, “Спробуй повторити”, “Уява”, “Малюнок із пам’яті”, “Знайди схоже”, “Четвертий зайвий”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Хто загубився?”, “Будиночок”, “Пазли”.</p> <p>Ігри на розвиток синтаксичного прогнозування: “Щедрий урожай слів”.</p> <p>Ейдетичні ігри: “Побачив, почув – запам’ятай!”, “Піктограми”.</p> <p>Моделювання та аналіз комунікативних ситуацій: “Голодні пташки заглядають у вікно”.</p> <p>Спостереження за птахами на території ЗДО.</p> <p>Сюжетно-рольова гра “Ярмарок”.</p>	<p>Порівнює предметні і сюжетні зображення, знаходить відмінності, аргументує свій вибір.</p> <p>Добирає слова на означення просторового розміщення (<i>справа, зліва, нижче, вище, посередині, у лівому кутку</i>).</p> <p>Уявляє предмет і описує його з пам’яті спочатку за допомогою навідних запитань педагога, а пізніше – самостійно.</p> <p>Має навички роботи з нескладними піктограмами, з допомогою педагога придумує свої.</p> <p>Зацікавлено ставиться до пропозиції рекламувати (з допомогою дорослого) певний продукт на ярмарку.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми “Дитина”
Комунікативно-		
<p><i>Розвиток і компенсація кінестетичної пам'яті</i></p>	<p>Вироблення навичок коментування процесу предметно-практичної діяльності.</p> <p>Збагачення активного словника порівняннями, епітетами, синонімами, антонімами.</p> <p>Вправління в узгодженні слів за родами, числами і відмінками, удосконалення навичок самоконтролю власного мовлення.</p> <p>Розвиток зорового і слухового сприймання, пам'яті, уваги, мисленевих процесів.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
діяльнісний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Танцювальний гурток”, “Запам’ятай і намалюй”, “Виконай дії в певному порядку”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Переплутанки”, з паличками Кюїзенера.</p> <p>Музично-ритмічна вправа “Рухи з пам’яті”.</p> <p>Самостійна художня діяльність: “Барвисте плаття осені” (коментована діяльність).</p> <p>Рухливі ігри: “Влуч у кільце”, “Обійди пірамідки”.</p> <p>Театр пантоміми: “Онуки приїхали до бабусі в село”.</p>	<p>Коментує процес предметно-практичної діяльності, використовуючи слова різних частин мови.</p> <p>Дотримується послідовності виконання дій, розуміє доцільність цього.</p> <p>Диференціює палички Кюїзенера за основними параметрами, будує з них різні фігури спочатку за зразком, пізніше – самостійно відтворює знайомі зображення, придумує власні.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>Розвиток асоціативної пам'яті</i></p>	<p>Формування вмінь ставити запитання за змістом сюжетної картинки.</p> <p>Удосконалення навичок встановлення асоціативних зв'язків між словами.</p> <p>Збагачення активного словника омонімами, паронімами.</p> <p>Автоматизація поставлених звуків у реченнях.</p> <p>Розвиток творчого мислення, асоціативної уяви, комунікативних навичок.</p> <p>Виховання комунікативної культури.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
діяльнісний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Що це?”, “Диво-звірі”, “Хто в мішку?”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Намалюй слово”, “Будуємо ланцюжок”, “Впізнай мене”, “Ягоди, овочі, фрукти”.</p> <p>Гра на розвиток синтаксичного прогнозування “Кольорові слова”.</p> <p>Ейдетичні ігри: “Фотоапарат”, “Подарунки”.</p> <p>Моделювання та аналіз комунікативних ситуацій: “Поясни значення слова прибульцю”.</p> <p>Конструктивно-будівельні ігри: “Зореліт”, “Черв’якошукач”.</p> <p>Піскотерапія: “Намалюй вчорашній день”.</p>	<p>Розглядає сюжетну картинку, розуміє логічні зв’язки між її елементами, ставить уточнюючі та пізнавальні запитання за її змістом.</p> <p>З опорою на наочність розрізняє слова-омоніми, слова-пароніми.</p> <p>Диференціює в мовленні свистячі, шиплячі, сонорні звуки.</p> <p>Встановлює асоціативні зв’язки між словами (<i>м’яч – нога, поле, свисток, діти, вулиця</i>).</p> <p>Згадує подробиці минулого дня, пов’язує їх у логічну зв’язну розповідь.</p>

Діти із порушенням мовленнєвого розвитку

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>Розвиток і компенсація вербальної пам'яті</i></p>	<p>Навчання дітей придумувати цікаве продовження запропонованих історій.</p> <p>Удосконалення навичок логічного поєднання слів у фрази.</p> <p>Формування навичок орієнтування в часі, порах року.</p> <p>Розвиток сприймання, уваги, пам'яті, операцій аналізу і синтезу, причинно-наслідкових зв'язків.</p> <p>Виховання товарищескості між дітьми.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
діяльнісний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Повтори навпаки”, “Знайди 10 відмінностей”, “Було, є, буде”, “Квіткове місто”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Фразовий конструктор”, “Знайди малюнки з однаковою назвою”, “Я знаю 10 назв...”.</p> <p>Слухання і переказ творів художньої літератури (згідно з програмою).</p> <p>Моделювання та аналіз комунікативних ситуацій: “Вибір подарунка другу на день народження”.</p> <p>Гра на розвиток синтаксичного прогнозування “Придумай закінчення історії”.</p> <p>Рухливі ігри: “Сонечко”, “Два морози”.</p> <p>Тіньовий театр: “Зайчикова хатка”.</p> <p>Самостійна художня діяльність: “Квіти” (з природного матеріалу).</p>	<p>Поєднує запропоновані слова в логічні фрази, узгоджуючи їх між собою в числах, родах і відмінках.</p> <p>Уміє фантазувати, за допомогою дорослого продумує та озвучує різні варіанти закінчення запропонованої історії.</p> <p>Орієнтується в часі, правильно вживає відповідні прислівники (<i>вчора, сьогодні, завтра</i>).</p> <p>Має друзів, із задоволенням обирає їм подарунок на день народження, аргументуючи вибір.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми “Дитина”
Комунікативно-		
<p><i>Розвиток і компенсація модальної пам'яті (зорової, слухової, нюхової, смакової, тактильної)</i></p>	<p>Проведення порівняльного аналізу впливу ігрових і комунікативних ситуацій на розвиток пам'яті.</p> <p>Удосконалення навичок складання зв'язних розповідей з опорою на схему.</p> <p>Розвиток зорового і слухового сприймання, пам'яті, уваги, мисленевих процесів.</p> <p>Виховання бажання спілкуватися.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
аналітичний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Побудуй малюнок із фігур”, “Що зникло?”.</p> <p>Ейдетичні ігри: “Асоціації”, “Червоне – чорне”.</p> <p>Складання зв’язних розповідей: “Розкажи, що ти знаєш про предмет”, “Діалоги-жарти”.</p> <p>Гра на розвиток синтаксичного прогнозування “Виклади послідовно картинки, склади з ними розповідь”.</p> <p>Моделювання та аналіз комунікативних ситуацій: “Мій зоровий кошик за день”.</p> <p>Сюжетно-рольова гра “Ательє”.</p> <p>Спостереження за роботою швачки, пралі в ЗДО.</p>	<p>Розповідає про предмет, враховуючи всі модальні аспекти його характеристики (колір, розмір, величина, запах, смак, призначення).</p> <p>Вживає слова різних частин мови, порівняння.</p> <p>Викладає чотири картинки в логічну послідовність, складає за їхнім змістом зв’язну розповідь.</p> <p>Вчиться аналізувати прожитий день, виділяти в ньому головні події.</p> <p>Прагне до спілкування з однолітками, дорослими.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми “Дитина”
Комунікативно-		
<p><i>Розвиток і компенсація кінестетичної пам'яті</i></p>	<p>Активізація в пам'яті дитини алгоритму виконання щоденних дій, розуміння їхніх причинно-наслідкових зв'язків.</p> <p>Збагачення словника прислівниками, займенниками.</p> <p>Удосконалення точних диференційованих рухів у процесі маніпуляцій з ляльками.</p> <p>Розвиток зорового і слухового сприймання, зорової та рухової пам'яті, уваги, мисленевих процесів, ймовірного прогнозування.</p> <p>Виховання бережливого ставлення до природи.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
аналітичний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Ланцюжок дій”, “Згадай і намалюй”, “Що зайве в цій вправі?”, “Виправ однолітка”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Виконай доручення”, “Згадай і покажи”, “Як я одягаюсь”.</p> <p>Ляльковий театр: “Стара казка на новий лад”.</p> <p>Сюжетно-рольові ігри: “Ляльковод”, “Мамині помічники”.</p> <p>Ігри на розвиток рухового прогнозування: “Що було потім?”, “Що було спочатку?”.</p> <p>Рухливі ігри: “Що робили, ми не скажемо, що робили, ми покажемо”, “Третій зайвий”.</p> <p>Екскурсія повторна до міського парку з метою спостереження за сезонними змінами у природі.</p>	<p>Пригадує, аналізує свої рухи під час минулої екскурсії до міського парку, порівнює їх із сьогоднішніми, розуміє сезонні причини їхньої відмінності.</p> <p>Описує послідовність виконання добре знайомих дій, використовуючи займенники, дієслова, прикметники, прикметники (за потреби використовує опорні схеми).</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми "Дитина"
Комунікативно-		
<p><i>Розвиток асоціативної пам'яті</i></p>	<p>Формування навичок наочного моделювання запропонованої казки або невеликого оповідання.</p> <p>Вправлення в переказі тексту з опорою на мнемотаблиці.</p> <p>Збагачення словника образними висловами.</p> <p>Автоматизація і диференціація поставлених звуків.</p> <p>Розвиток навичок граматичного узгодження слів у реченні.</p> <p>Розвиток творчого мислення, асоціативної уяви, комунікативних навичок.</p> <p>Виховання комунікативної культури спілкування.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
аналітичний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Назвися!”, “Стільці”, “Число”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Складемо і прочитаємо мнемотаблицю”, “Клубок казок”, “Дивні позначки”, “Добери асоціативну пару”.</p> <p>Гра на формування синтаксичного прогнозування “Жили собі ...”.</p> <p>Слухання та переказ творів художньої літератури (згідно з програмою).</p> <p>Ейдетичні ігри: “Валіза”, “Що з чим”, “Кольорові плямки”.</p> <p>Самостійна художня діяльність: колаж “Весняний настрій”.</p> <p>Музично-театралізована діяльність: “Кожен предмет має свій голос” (оркестр).</p>	<p>Розуміє призначення, специфіку мнемотаблиці, користується нею під час переказу тексту з допомогою педагога.</p> <p>Бере посильну участь у спільному створенні тематичних мнемодоріжок, мнемотаблиць.</p> <p>Слідкує за власним мовленням, правильно використовуючи поставлені звуки, граматичні категорії роду, числа і відмінка слів.</p> <p>Відповідає на поставлені запитання за змістом прочитаного, спільно з педагогом створює наочні моделі твору.</p>

Група	Мета корекційно-розвивальної роботи	Освітня лінія програми “Дитина”
Комунікативно-		
<p><i>Розвиток і компенсація вербальної пам'яті</i></p>	<p>Формування вміння складати розповіді за серією сюжетних картинок.</p> <p>Удосконалення навичок уважного слухання літературного твору.</p> <p>Розвиток слухового і зорового сприймання, уваги, пам'яті, операцій аналізу та синтезу, ймовірного прогнозування.</p> <p>Виховання пізнавальної активності дітей.</p>	<p>Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.</p> <p>Мовлення дитини.</p> <p>Дитина в соціумі.</p> <p>Гра дитини.</p> <p>Віконечко у природу.</p> <p>Дитина у світі культури.</p>

Методичне забезпечення	Очікувані показники розвитку
аналітичний етап	
<p>Ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням.</p> <p>Дидактичні ігри: “Я все пам’ятаю”, “Алфавітний обід”.</p> <p>Розвивальні ігри та вправи: “Розумні речення”, “Слова-пустуни”, “Шифрувальники”.</p> <p>Ігри на формування синтаксичного прогнозування: “Виклади розповідь із картинок”, “Перекажи знайому казку”.</p> <p>Складання загадок.</p> <p>Слухання і переказ творів художньої літератури (згідно з програмою).</p> <p>Театр рукавички: “Котик, півник і лисичка”.</p> <p>Самостійна художня діяльність: створення тематичних мінікнижечок.</p> <p>Сюжетно-рольова гра “Дитячий садок”.</p> <p>Конструктивно-будівельна гра “Вертолiт” (лего-конструювання).</p>	<p>Свідомо слухає оповідання або казку, намагається запам’ятати, переказати близько до тексту, із використанням образних висловів.</p> <p>Викладає послідовність із картинок, складає за ними зв’язну розповідь з допомогою педагога.</p> <p>Має навички складання загадок, зацікавлено ставиться до цього процесу.</p> <p>Використовує засвоєні образні вислови, звороти в щоденному спілкуванні з дітьми і дорослими.</p> <p>Позитивно налаштована на спілкування з людьми, які оточують.</p>

ВИСНОВКИ

Формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності у дітей із загальним недорозвитком мовлення є актуальною проблемою, зумовленою недосконалістю комунікативної взаємодії зазначеної категорії дітей з однолітками і дорослими.

Запропонована характеристика основних компонентів мовленнєвої діяльності допоможе педагогам зрозуміти їхні типові та специфічні прояви, закономірності розвитку та відхилення. Представлені педагогічні умови стануть у нагоді педагогам-практикам під час планування сприятливого комунікативного середовища, допоможуть вибудувати чіткий алгоритм корекційно-розвивальної роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення.

Методика формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення, апробована в роботі з дітьми зазначеної категорії і представлена в цьому навчально-методичному посібнику, має на меті вдосконалення пізнавальної і мовленнєвої діяльності дітей, стимулювання комунікативної взаємодії, розвиток зв'язного мовлення, становлення дошкільника як мовленнєвої особистості.

Список рекомендованої літератури

1. Андрусишина Л. Є. Особливості інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08. Київ, 2012. 283 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). 2012 р. [Електронний ресурс]. – URL: <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/30154>.
3. Брушневська І. М. Використання асоціативних методів в методиці формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування : матеріали міжнар. наук.- практич. конф., м. Львів, 22–23 грудня 2017 р. Львів, 2017. С. 39–42.
4. Брушневська І. М. Корекційно-дидактичні умови формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. Сучасні проблеми та перспективи розвитку психології і педагогіки : матеріали міжнар. наук. конф., м. Київ, 1–2 грудня 2017 р. Київ, 2017. С. 152–155.
5. Брушневська І. М. Корекційно-комунікативне розвивальне середовище як умова формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із ЗНМ. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2017. Вип. 13. С. 62–71.
6. Брушневська І. М. Педагогічне моделювання комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. Луцьк : Терен, 2017. 44 с.
7. Брушневська І. М. Використання ймовірного прогнозування у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Acta Paedagogica Volynienses, 2023, 2, 114–119, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.2.17>
8. Дитина : освітня програма для дітей від двох до семи

- років. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
9. Заплатна С. М. Історичний аспект вивчення проблеми загального недорозвинення мовлення у дітей. Теорія і практика сучасної логопедії. Київ : Актуальна освіта, 2006. С. 19–30.
 10. Касілова Л. С. Корекційно-розвивальна робота з дітьми із загальним недорозвитком мовлення. Таврійський вісник освіти. 2013. № 3. С. 56–60.
 11. Ленів З. П. Моделювання педагогічних інновацій у процесі фахової підготовки корекційних і соціальних педагогів. Готовність педагогів до інноваційної діяльності в умовах безперервної післядипломної педагогічної освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ.конф. Рівне, 2011. С. 16–20.
 12. Рібцун Ю. В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 210 с.
 13. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ : Освіта України, 2011. 292 с.
 14. Рібцун Ю. В. Науково-методичне забезпечення реалізації спеціальної освіти дітей із ЗНМ. Логопед. 2011. № 8 (8) серпень. С. 4–11.
 15. Романенко О. Методика формування здатності до прогнозування в дітей із церебральним паралічем. Дефектологія. 2010. № 3. С. 36–39.
 16. Савінова Н. В. Сучасні проблеми і тенденції розвитку логопедії як науки. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 27. С. 184–188.
 17. Тищенко В. В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення. Теорія і практика сучасної логопедії. Київ : Актуальна освіта, 2007. Вип. 4. С. 3–18.
 18. Тищенко В. В. Методика формування ймовірного прогнозування в мовленнєвій діяльності дошкільників із ЗНМ. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова: Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія. 2012. Вип. 21. С. 266–271.

19. Трофименко Л. І. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Ін-т спец. педагогіки АПН України. Київ, 2004. 20 с.
20. O'Brien L. M. America's Next Top Model : Parent Behaviors That Promote Reading. *Childhood Education : Infancy through early adolescence*. 2008. Vol. 84, № 2. P. 105–106.
21. Brushnevskaya, I., Ribtsun, J., Stasiuk, L., Ilina, N., Vasylehko, I., & Kolodiazna, V.(2021). Psycholinguistic Preconditions of Speech Formation of Children with General Speech Retardation. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(4), 263-277. <https://doi.org/10.18662/brain/12.4/249>

